

KRAJSKÝ PAMIATKOVÝ ÚRAD BANSKÁ BYSTRICA

PAMIATKOVÁ ZÓNA HODRUŠA – HÁMRE, ČASŤ BANSKÁ HODRUŠA

ZÁSADY OCHRANY PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

Aktualizácia

- Riaditeľka: Ing. arch. Zuzana Klasová
- Hlavní riešitelia: Ing. arch. Andrea Nižňanská
Ing. Anna Fatureová
- Spracovatelia: Mgr. Andrea Gregová
Ing. arch. Marcel Mészáros
Mgr. Zdenko Rusko
Ing. arch. Boris Benč
- Konzultant: Ing. Karsten Ivan (technické pamiatky)

TEXTOVÁ ČASŤ

A.	ZÁKLADNÉ ÚDAJE O ÚZEMÍ	4
A.1.	Názov pamiatkového územia	4
A.2.	Kraj, okres, mesto podľa základnej územnej jednotky a katastra	4
A.3.	Orgán, ktorý pamiatkové územie vyhlásil, dátum vyhlásenia	4
A.4.	Registre a zoznamy	4
A.4.1.	Register pamiatkových rezervácií	4
A.4.2.	Register nehnuteľných kultúrnych pamiatok	6
A.4.3.	Zoznam svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO	8
B.	PARCELNÉ VYMEDZENIE HRANÍC ÚZEMIA	9
B.1.	Parcelné vymedzenie hraníc Pamiatkovej rezervácie Štiavnické Bane	9
B.2.	Informácia o zanesení hraníc v katastri a o označení územia príslušným kódom	13
C.	ÚDAJE O ZADANÍ A SPRACOVANÍ VÝSKUMU	14
C.1.	Účel a cieľ realizácie urbanisticko-historického výskumu	14
C.2.	Metóda spracovania a dátum spracovania výskumu	14
D.	ÚDAJE O ÚPN, PODKLADOCH, PRAMEŇOCH, POUŽITEJ LITERATÚRE A PREDCHÁDZAJÚCICH VÝSKUMOCH	15
D.1.	Prehľad predchádzajúcich urbanisticko-historických výskumov a zásad	15
D.2.	Prehľad platných územnoplánovacích dokumentácií, štúdií a návrhov	15
D.3.	Mapové podklady, katastrálne mapy, historické mapy	16
D.4.	Staršie prieskumy a výskumy, archeologické výskumy územia	16
D.5.	Literatúra a ďalšie pramene	17
E.	HISTORICKÝ A ARCHITEKTONICKÝ VÝVOJ ÚZEMIA	20
E.1.	Stručný historický a stavebný vývoj územia	20
E.2.	Zásadné urbanistické vývojové etapy územia	22
F.	CHARAKTERISTIKA PAMIATKOVÝCH HODNÔT ÚZEMIA	31
F.1.	Pamiatkové hodnoty územia hmotnej povahy	31
F.1.1.	Obraz krajiny (reliéf terénu, vodné plochy, prírodné prvky) – charakteristické pohľady	31
F.1.2.	Vonkajší obraz územia – panoráma, silueta	35
F.1.3.	Vnútny obraz územia – priestorová štruktúra	35
F.1.3.1.	Hmotová skladba zástavby	46
F.1.3.2.	Strešná krajina	46
F.1.4.	Funkčné využitie územia	53
F.1.5.	Historický pôdorys	54
F.1.6.	Objektová skladba územia – kompozícia	55
F.1.6.1.	Dominanty a akcenty, celouzemné a miestne (výškové zónovanie a urbanistické priestorové vzťahy)	55
F.1.6.2.	Systém opevnenia	61
F.1.6.3.	Priestory územia – námestia, ulice a voľné plochy	61
F.1.6.4.	Zástavba	68
F.1.6.5.	Zatriedenie nehnuteľností	86
F.1.6.6.	Technické a industriálne pamiatky územia	92

F.1.7.	Archeologické náleziská	103
F.1.8.	Zeleň v pamiatkovom území	104
F.1.9.	Prvky uličného interiéru a uličného parteru	109
F.1.9.1.	Drobná architektúra a historické cintoríny	110
F.2.	Pamiatkové hodnoty územia nehmotnej povahy	118
F.3.	Vyhodnotenie pamiatkových hodnôt územia a odôvodnenie jeho ochrany	124
G.	NÁVRH ZÁSAD OCHRANY, OBNOVY A PREZENTÁCIE ÚZEMIA	126
G.1.	Požiadavky na primerané funkčné využitie územia	127
G.2.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie	127
G.2.1.	Požiadavky na zachovanie a ochranu historickej pôdorysnej schémy	127
G.2.2.	Požiadavky na reguláciu novej zástavby na rezervných plochách	128
G.3.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu hodnotnej objektovej skladby	130
G.3.1.	Požiadavky na ochranu charakteru tradičnej skladby zástavby	130
G.3.2.	Požiadavky na zachovanie a ochranu historických dominánt a kompozície výškového zónovania sídla	130
G.3.3.	Požiadavky na zachovanie a ochranu obnovu a prezentáciu systému opevnenia	130
G.3.4.	Požiadavky na zásady diferencovaného prístupu k ochrane, obnove a údržbe objektov	131
G.4.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu výškového a priestorového usporiadania objektov	131
G.4.1.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu individuálnych pamiatkových hodnôt a regionálnych prvkov banického domu	133
G.4.2.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu individuálnych pamiatkových hodnôt a regionálnych prvkov profánnej architektúry	134
G.4.3.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu technických a industriálnych pamiatok	135
G.4.4.	Požiadavky na ochranu a obnovu strešnej krajiny	135
G.5.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu prvkov uličného interiéru a uličného parteru	136
G.5.1.	Požiadavky na ochranu typických prvkov prostredia	136
G.5.2.	Požiadavky na zachovanie a použitie charakteristických stavebných materiálov	137
G.5.3.	Požiadavky na zachovanie, ochranu, obnovu a údržbu pamiatkových a výtvarných hodnôt drobnej architektúry a pamiatkového územia	138
G.5.4.	Požiadavky pre umiestňovanie reklám	138
G.5.5.	Osvetlenie a iluminácia historických priestorov a budov	139
G.5.6.	Požiadavky na riešenie infraštruktúry	139
G.6.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu charakteristických pohľadov, siluety a panorámy územia	140
G.7.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu archeologických nálezísk	141
G.8.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu ďalších kultúrnych a prírodných hodnôt územia	141
G.8.1.	Požiadavky na zachovanie, ochranu, obnovu a údržbu historickej zelene	141
G.8.2.	Pamätihodnosti	142
H.	LEGISLATÍVA, manažment ochrany, využívania a regenerácie územia	143
H.1.	Legislatíva, medzinárodné dohovory	143
H.2.	Pamiatkový zákon a základné pojmy	143
H.3.	Krajina, základné pojmy a legislatíva	147
I.	ZÁVEREČNÉ USTANOVENIA	148
J.	PRÍLOHY	

A. ZÁKLADNÉ ÚDAJE O ÚZEMÍ

A.1. Názov pamiatkového územia

Názov : **Pamiatková zóna Hodruša – Hámre, časť Banská Hodruša**
(ďalej len „PZ“)

A.2. Kraj, obec, mesto podľa základnej územnej jednotky a katastra

Kraj: **Banskobystrický**
Okres: **Žarnovica**
Mesto/obec: **Hodruša-Hámre**
Katastrálne územie: **Banská Hodruša**

Iné chránené územia a ochranné pásma:

Historické mesto Banská Štiavnica a technické pamiatky v jej okolí
(zapísané na Listinu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO v roku 1993)

Chránená krajinná oblasť Štiavnické vrchy (od roku 1979)

A.3. Orgán, ktorý pamiatkové územie vyhlásil, dátum vyhlásenia

Pamiatková zóna Banská Hodruša bola vyhlásená Všeobecne záväznou vyhláškou Krajského úradu v Banskej Bystrici č. 13/1998 z 25. novembra 1998 o vyhlásení časti územia obce Hodruša-Hámre za pamiatkovú zónu (ďalej len „vyhláška krajského úradu“), ktorou súčasne vymedzil jej hranice v prílohe č. 1 textovým popisom a v prílohe č. 2 grafickým plánom. Vyhláška krajského úradu nadobudla účinnosť 19. februárom 1999 uverejnením oznámenia o jej vydaní vo Vestníku vlády Slovenskej republiky.

A.4. Registre a zoznamy

A.4.1. Register pamiatkových rezervácií

Pamiatkový úrad SR podľa § 22 ods. 1 pamiatkového zákona vedie ústredný zoznam pamiatkového fondu (ďalej len „ÚZPF“). V registri pamiatkových zón je pod č. 83 vedené:

Chránené pamiatkové územie: **Pamiatková zóna HODRUŠA – HÁMRE**
typ PR: **vidiecka**

Podľa § 2 ods. 1 vyhlášky krajského úradu „**územie pamiatkovej zóny zahŕňa historické jadro časti územia obce Hodruša – hámre, časť Banská Hodruša, v katastrálnom území Banská Hodruša**“.

Podľa § 1 ods. 2 vyhlášky krajského úradu „**účelom vyhlásenia PZ je chrániť významné banské sídlo so zachovanou urbanisticko-architektonickou štruktúrou s osobitným zreteľom na jednotlivé objekty, ktoré sú reprezentantmi pôvodnej zástavby v kultúrnom krajinnom prostredí**“.

Podľa § 1 ods. 3 vyhlášky krajského úradu „**významné hodnoty územia PZ, ktoré je potrebné chrániť**“:

- a) pôvodná historická urbanistická štruktúra banského sídla v kultúrnom prostredí,
- b) umelecko-historické a architektonické hodnoty objektov na území PZ.“

Podľa § 3 ods. 1 vyhlášky krajského úradu predmetom pamiatkovej ochrany PZ je:

- a) „pôvodná priestorová skladba sídla vrátane pôdorysu a historickej parcelácie,
- b) hmotová a výšková skladba zástavby,
- c) charakteristické priehľady a panorámy so zachovanou historickou kompozíciou terénnych tvarov, stavieb a zelene,
- d) priestorové uplatnenie typických dominánt a iných objektov a predmetov, dotvárajúcich územie pamiatkovej zóny.“

Podľa § 3 ods. 2 vyhlášky krajského úradu z hľadiska záujmov chránených pamiatkovým zákonom „si vyžadujú zvýšenú pozornosť“:

- a) **objekty vyhlásené za kultúrne pamiatky zapísané v Ústrednom zozname pamiatkového fondu (ďalej len „ÚZPF“) - (v texte sú zvýraznené aktuálne č. ÚZPF a v zátvorkách za nimi sú uvedené pôvodné č.):**

dom ľudový, súpisné číslo (ďalej len „súp. č.“) 624, parcela číslo (ďalej len „C-KN č.“) 1048, číslo v ÚZPF Ss/1979, dom ľudový, súp. č. 626, parcela C-KN č. 1039, číslo v ÚZPF **1980/1** (Ss/1980), dom ľudový, súp. č. 630, parcela C-KN č. 1087, číslo v ÚZPF **1978/1** (Ss/1978), kostol ev. a. v., súp. č. 647, parcela C-KN č. 1374, číslo v ÚZPF **1215/1** (Ss/1215), kostol r. k. sv. Mikuláša, súp. č. 651, parcela C-KN č. 1106, číslo v ÚZPF **1214/1** (Ss/1214), kostol r. k. sv. Petra a Pavla, súp. č. 652, parcela C-KN č. 796, číslo v ÚZPF **1216/1** (Ss/1216), klopačka, súp. č. 735, parcela C-KN č. 1426, číslo v ÚZPF **1220/1** (Ss/1220), plastika Piety, parcela C-KN č. 1317, číslo v ÚZPF **1217/1-2** (Ss/1217), plastika Panny Márie na stĺpe, parcela C-KN č. 4406, číslo v ÚZPF **1218/1-4** (Ss/1218), plastika Kalvárie, parcela C-KN č. 1465, číslo v ÚZPF **2243/1-8** (Ss/2243),

- b) **objekty navrhované na vyhlásenie za kultúrne pamiatky:**

dom obytný, súp. č. 786, parcela C-KN č. 1591, dom obytný (bývalá fara), súp. č. 765, parcela C-KN č. 1519, dom obytný, súp. č. 579, parcela C-KN č. 953, dom obytný, súp. č. 571, parcela C-KN č. 941, dom obytný, súp. č. 753, parcela C-KN č. 1459, dom obytný, súp. č. 580, parcela C-KN č. 957, dom obytný, súp. č. 583, parcela C-KN č. 967, dom obytný, súp. č. 587, parcela C-KN č. 1005, dom obytný, súp. č. 743, parcela C-KN č. 1450, dom obytný, súp. č. 766, parcela C-KN č. 1486, dom obytný, súp. č. 744, parcela C-KN č. 1452, dom tzv. Leuthaus, súp. č. 589, parcela C-KN č. 1015, stará evanjelická fara, súp. č. 646, parcela C-KN č. 1026, dom obytný, súp. č. 649, parcela C-KN č. 1369/1, bývalá katolícka škola, súp. č. 728, parcela C-KN č. 1363, dom obytný tzv. čipkárka škola, súp. č. 729, parcela C-KN č. 1366, katolícka fara, súp. č. 650, parcela C-KN č. 1098, dom obytný (objekt bývalého katolíckeho spolku), súp. č. 727, parcela C-KN č. 1320, dom obytný, súp. č. 705, parcela C-KN č. 1333/1, dom obytný, súp. č. 658, parcela C-KN č. 1140, dom obytný, súp. č. 675, parcela C-KN č. 1219, dom obytný, súp. č. 642, parcela C-KN č. 1129, dom obytný, súp. č. 611, parcela C-KN č. 886, kaplnka pri ceste, parcela C-KN č. 769,

- c) **objekty dotvárajúce historický charakter pamiatkovej zóny:**

domy obytné na parcelách C-KN č. 764, 772/1, 772/2, 780782, 789, 869/1, 871, 873, 876, 881, 898, 938, 942, 944, 950, 952, 960, 965, 969, 987, 994, 998, 1000, 1001, 1003, 1020, 1023, 1027/2, 1034, 1050, 1059, 1062, 1073, 1075, 1077, 1117, 1123, 1127, 1135, 1143, 1145, 1147, 1149, 1162, 1223, 1232, 1239, 1242, 1253, 1287, 1289, 1298, 1303, 1311, 1315, 1325, 1329, 1331, 1334, 1336, 1342, 1345/1, 1347, 1376, 1381, 1403, 1405, 1409, 1415, 1418, 1420, 1427, 1433, 1440/1, 1442/1, 1447, 1456, 1461, 1469, 1476, 1479, 1483, 1488, 1489, 1491, 1501, 1510, 1512, 1514, 1517, 1571, 1575, 1582, 1586, 1594, 1597, 1623.

Podľa § 4 ods. 1 vyhlášky krajského úradu „v záujme zachovania a využitia kultúrnych hodnôt v PZ je nutné pri stavebnej, hospodárskej a inej činnosti dodržiavať tieto podmienky:

- a) nehnuteľné NKP a ostatné objekty udržiavať v dobrom stavebno-technickom stave a postupne odstraňovať ich nevhodné úpravy,
- b) novostavby realizovať len v súlade s historickou urbanistickou štruktúrou územia PZ,
- c) zachovávať, obnovovať, udržiavať a dotvárať hlavné priestory a významné objekty vo vzťahu k pôvodnému urbanistickému pôdorysu a interiéru sídla, hmotovej skladbe, výškovému zónovaniu a krajinnému prostrediu,
- d) pri stavebných, technických a architektonických úpravách objektov používať tradičnú technológiu a tradičné materiály,
- e) rešpektovať ochranu povrchových stôp po banskej činnosti a krajinného prostredia sídla,
- f) neumiestňovať na území PZ ekologicky závadné prevádzky náročné na priestory a dopravu,
- g) pri terénnych zásahoch a úpravách, rekonštrukciách a budovaní podzemných sietí technickej infraštruktúry v pamiatkovej zóne je nutný archeologický dozor.“

A.4.2. Register nehnuteľných kultúrnych pamiatok

V ÚZPF sú pre chránené územie PZ v registri nehnuteľných kultúrnych pamiatok (v zmysle § 22 ods. 2 písm. b) vedené **národné kultúrne pamiatky** (ďalej len „NKP“):

Por. čís.	Číslo ÚZPF	Obec/k. ú.	Súp. čís.	Parc. číslo	UNKP	UNPO	BURC
1	1214/1	Hodruša – Hámre/ Banská Hodruša	651	1106	KOSTOL	kostol	r. k. sv. Mikuláša
2	1215/1	Hodruša – Hámre/ Banská Hodruša	647	1374	KOSTOL	kostol	ev. a. v.
3	1216/1	Hodruša – Hámre/ Banská Hodruša	652	796	KOSTOL	kostol	r. k. sv. Petra a Pavla
4	1217/1	Hodruša – Hámre/ Banská Hodruša	0	1317	SÚSOŠIE NA STĹPE	stĺp	tordovaný
	1217/2	Hodruša – Hámre/ Banská Hodruša	0	1317	SÚSOŠIE NA STĹPE	súsošie	Panna Mária, Kristus - Pieta
5	1220/1	Hodruša – Hámre/ Banská Hodruša	735	1426	KLOPAČKA	klopačka	
6	1978/1	Hodruša – Hámre/ Banská Hodruša	630	1087	DOM ĽUDOVÝ	dom ľudový	kameň

Por. čís.	Číslo ÚZPF	Obec/k. ú.	Súp. čís.	Parc. číslo	UNKP	UNPO	BURC
7	1980/1	Hodruša – Hámre/ Banská Hodruša	626	1039	DOM ĽUDOVÝ	dom ľudový	kameň
8	2243/1	Hodruša – Hámre/ Banská Hodruša	0	1465	SÚSOŠIE	terasa	murovaná
	2243/2	Hodruša – Hámre/ Banská Hodruša	0	1465	SÚSOŠIE	kríž s korpusom I.	Ukrižovaný Kristus
	2243/3	Hodruša – Hámre/ Banská Hodruša	0	1465	SÚSOŠIE	kríž s korpusom II.	lotor ľavý
	2243/4	Hodruša – Hámre/ Banská Hodruša	0	1465	SÚSOŠIE	kríž s korpusom III.	lotor pravý
	2243/5	Hodruša – Hámre/ Banská Hodruša	0	1465	SÚSOŠIE	socha I.	Panna Mária
	2243/6	Hodruša – Hámre/ Banská Hodruša	0	1465	SÚSOŠIE	socha II.	sv. Ján Evanjelista
	2243/7	Hodruša – Hámre/ Banská Hodruša	0	1465	SÚSOŠIE	socha III.	sv. Mária Magdaléna
	2243/8	Hodruša – Hámre/ Banská Hodruša	0	1465	SÚSOŠIE	doska nápisová	
9	2901/1	Hodruša – Hámre/ Banská Hodruša	0	1475/ 1	POMNÍK	pomník	padlí v SNP
10	11621/1	Hodruša – Hámre/ Banská Hodruša	649	1369/ 1	DOM MEŠTIANSKY	dom meštiansky	solitér

A.4.3. Zoznam svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO

„Historické mesto Banská Štiavnica a technické pamiatky v jej okolí“ boli zapísané na Listinu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO v roku 1993. Lokalita je chránená na základe medzinárodného Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva, Paríž 1972, ratifikované 1991 (oznámenie č. 159/1991 Zb.).

Objekty zapísané v Listine svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO (ďalej len „zoznam UNESCO“) a nachádzajúce sa na území Pamiatkovej zóny Hodruša – Hámre, časť Banská Hodruša (katastrálne územie: Banská Hodruša):

Zoznam technických pamiatok, zapísaných v Zozname svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO:

	Názov	Lokalita	Parcela C-KN č.	č. ÚZPF
ŠTÔLNE				
	ústie štôlne Birnbaum	Hodruša – Hámre	1105	nezapísaná
	ústie štôlne Mikuláš	Hodruša – Hámre	1303	nezapísaná
	ústie prekopu ku šachte Lill	Hodruša – Hámre	1569	nezapísaná
SIGNALIZAČNÉ STAVBY				
	banícka klopačka	Hodruša – Hámre	1426	1220/1

B. PARCELNÉ VYMEDZENIE HRANÍC PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

B.1. Parcelné vymedzenie hraníc PZ Hodruša – Hámre, časť Banská Hodruša

Parcelné vymedzenie PZ podľa Prílohy č. 1 ods. 2 vyhlášky krajského úradu:

Hranica PZ bola vyznačená podľa základných máp Banská Štiavnica 7-7/3, 7-8/1, 7-8/2, 7-8/3, 7-8/4, M = 1: 2 000 so stavom polohopisu k 1.1.1993 je na väčšej časti územia totožná s hranicou intravilánu sídla.

Súčasnité vyznačenie (vid' „Výkres č. 2: Rozbor pamiatkových hodnôt objektov a priestorov, zobrazujúci parcely registra CKN) a opis priebehu hranice PZ je v súlade s vyhláškou krajského úradu a s vyznačením priemetu a zmenami v číslovaní parciel Správou katastra v Žarnovici k termínu august 2010 v katastrálnych mapách v mierke M 1: 2000, klad listov: 7-7/3, 7-8/1, 7-8/2, 7-8/3, 7-8/4.

Číslovanie parciel je podľa registra C katastrálneho územia Banská Hodruša (parcela podľa registra C je parcela, ktorej hranice sú v teréne viditeľné a zobrazené na katastrálnej mape) Register C pokrýva celé katastrálne územie, t j. každý pozemok je obsiahnutý v nejakej CKN parcele.

V texte sú **zvýraznené čísla parciel, ak došlo k ich zmene** a pôvodné čísla podľa vyhlášky krajského úradu sú uvedené v zátvorkách. Čísla parciel sú aktualizované podľa mapových podkladov zverejnených na internetovej stránke Katastrálneho portálu Úradu geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky – kraj: Banskobystrický – Okres: Žarnovica – Obec: Hodruša-Hámre – Katastrálne územie: Banská Hodruša – www.katasterportal.sk/kapor.

Priebeh hranice:

Hranica PZ sa začína v katastrálnom území Banská Hodruša (mapový list Banská Štiavnica 7-7/3) na severe, v západnom bode parcely číslo (ďalej len „č.“) 1244. Pokračuje po severnej hranici parcely č. **1243/1** (1243), ďalej severným smerom po hranici parcely č. 1252, pretína komunikáciu na parcele č. **1216/1** (1216) a po jej východnej hranici pokračuje k západnému bodu parcely č. 1254/1. **Od najzápadnejšieho bodu parcely č. 1254/1** pokračuje východným smerom a opisuje severný a východný obvod parcely až k jej najvýchodnejšiemu bodu lomu na južnej hranici a následne pokračuje západným smerom, kde v polovici dĺžky parcely kolmo pretína komunikáciu na parcele č. **1255/1** (1255) a v južnom bode kolmice sa lomí západným smerom k najsevernejšiemu bodu parcely č. **1275/1**.

Odtiaľ pokračuje (prechod na mapový list Banská Štiavnica 7-8/1) južným smerom po východnej hranici parcely č. **1275/1** (1275), kolmo pretína parcelu č. **1273/1** (vodné plochy) a po jej južnej hranici pokračuje juhozápadným smerom k najsevernejšiemu bodu parcely č. 1265. Odtiaľ pokračuje hranica PZ po východnej hranici parciel č. 1265, č. **1280/1** (1280), č. **1280/4** (1280) a od jej najvýchodnejšieho bodu kolmo pretína parcelu č. 1281 (komunikácia), kde sa lomí a následne pokračuje južným smerom po jej východnej hranici a od najsevernejšieho bodu parcely č. 1282 pokračuje východným smerom po jej severnej hranici až k jej najvýchodnejšiemu bodu, kde sa lomí a pokračuje po východnej hranici parcely k jej najjužnejšiemu bodu a pokračuje južným smerom po východnej a južnej hranici parcely č. 1348 až k jej najzápadnejšiemu bodu. Ďalej lemuje komunikáciu na parcele č. 1281 po jej východnej hranici až k severozápadnému bodu parcely č. 1357. Odtiaľ pokračuje južným smerom po severnej a východnej hranici parcely č. 1357 a východných hraniciach parciel č.1356, č. 1389, č. 1387, č. 1390, č. **1392/2** (1392), č. 1394, č. **1396**, č. 1397, kde sa v juhovýchodnom bode lomí a pokračuje západným smerom k hranici parcely č. 1400

(komunikácia) a pokračuje západným smerom po jej južnej hranici až k najvýchodnejšiemu bodu parcely č. 1401, kde sa lomí a pokračuje južným smerom po jej juhovýchodnej hranici až k hranici s parcelou č. 1383 (komunikácia, chodník). Odtiaľ pokračuje južným smerom po východnej hranici chodníka na parcele č. 1383 až po jej najvýchodnejší bod. Pokračuje východným smerom po severovýchodnej hranici parcely č. 1485 k jej najvýchodnejšiemu bodu, kde sa lomí južným smerom až severnému bodu parcely č. 1487, kde sa lomí a pokračuje ďalej východným smerom po severných hraniciach parciel č. 1488, č. 1489. V najzápadnejšom bode parcely č. 1508 sa lomí severným smerom a pokračuje po severovýchodnej hranici parcely č. 1508 až k hranici s parcelou č. 1509 (komunikácia, chodník), kde sa lomí a pokračuje západným smerom po jej juhozápadnej hranici až k jej najsevernejšiemu bodu. Odtiaľ pokračuje po západnej a severnej hranici parcely č. 1511/1, severnej hranici parcely č. 1513/2 (1513) severozápadnej niekoľkokrát lomenej hranici parcely č. 1515/2 (1515), severnej hranici parcely č. 1516.

Pokračuje severným smerom po severozápadnej niekoľkokrát lomenej hranici parcely č. 1518/2 (1518) (prechod na mapový list Banská Štiavnica 7-8/2), časti severozápadnej hranici parcely č. 1518/1 (1518), severozápadnej hranici parcely 1518/3 (1518), v ktorej najsevernejšom bode sa ostro lomí západným smerom a pokračuje po juhozápadnej hranici parcely č. 1578/1. V najjužnejšom bode parcely č. 1583/1 sa lomí severným smerom a pokračuje po západnej a severnej niekoľkokrát lomenej hranici tejto parcely až k jej najvýchodnejšiemu bodu. Odtiaľ pokračuje po severozápadnej lomenej hranici parcely č. 1585/1 (1585) až po jej najsevernejší bod. Tu sa mení smer na juh a po východnej lomenej hranici pokračuje k jej najjužnejšiemu bodu. Tu prechádza na východnú niekoľkokrát ostro lomenú východnú hranicu parcely č. 1587 až k jej najjužnejšiemu bodu. Odtiaľ sa mení smer na severovýchodný a hranica PZ pokračuje po severozápadnej hranici parcely č. 1589 (Lillský vodný prírodný jarok od Dolnohodruškého tajchu) a v najsevernejšom bode sa lomí a prechádza na lomenú severozápadnú hranicu parcely č. 1622 a v jej najsevernejšom bode mení smer na juhovýchodný a v jej najvýchodnejšom bode prechádza na severnú hranicu parcely č. 1623/1 (1623) a v jej severovýchodnom rohu sa pravouhlo lomí a sa stáča južným smerom po východných hraniciach parciel č. 1623/1 (1623) a č. 1624. V juhovýchodnom rohu parcely č. 1624 sa hranica PZ pravouhlo lomí západným smerom a pokračuje južnou hranicou tejto parcely a od jej najjužnejšieho bodu pokračuje južnou hranicou parcely č. 1621. V najzápadnejšom bode parcely č. 1621 sa hranica lomí južným smerom a pretína komunikáciu na parcele č. 1474/1 (1474) a vodný tok na parcele č. 1565/2 (1565). V najzápadnejšom bode parcely č. 1617 sa hranica PZ pravouhlo lomí severovýchodným smerom k najsevernejšiemu bodu tejto parcely a tam sa pravouhlo lomí južným smerom. Potom pokračuje po východnej hranici parcely č. 1615 a č. 1614. V najvýchodnejšom bode parcely č. 1614 sa pravouhlo lomí západným smerom a pokračuje ďalej po jej južnej hranici.

Potom prechádza na južnú, niekoľkokrát pravouhlo zalomenú, hranicu parcely č. 1616 a v jej najzápadnejšom bode sa hranica ostro lomí a ďalej na západ pokračuje po juhovýchodnej hranici parcely č. 1565/1 (vodný tok) a parcely č. 1556 (vodný tok), (prechod na mapový list Banská Štiavnica 7-8/4). V dotyku s najsevernejším bodom parcely č. 1555/1 (1555) sa hranica ostro otáča východným smerom a pokračuje k východnému bodu hranice parcely, potom smeruje južným smerom po jej východnej hranici k južnému bodu, kde sa otáča juhovýchodným smerom a pokračuje po juhovýchodnej hranici parcely č. 1555/1 (1555) a č. 1555/2 (1555). Juhovýchodná hranica parcely č. 1555/2 (1555) sa v jej najjužnejšom bode tupo lomí a smeruje na juhozápad. Od stretu s východným bodom parcely č. 1554/4 (1554) pokračuje hranica PZ po juhovýchodnej hranici parcely, ďalej prechádza na juhovýchodnú hranicu parcely č. 1552 a parcely č. 1550/2 (1550). V dotyku

s najsevernejším bodom parcely č. 1550/1 sa hranica PZ ostro lomí južným smerom a pokračuje ďalej po východnej hranici parcely č. 1550/1 (1550), č. 1546 a parcely č. 1544/2. V najvýchodnejšom bode parcely č. 1544/2 sa hranica PZ pravouhlo lomí a pokračuje západným smerom po južnej hranici danej parcely (prechod na mapový list Banská Štiavnica 7- 8/3). Hranica PZ ďalej pokračuje západným smerom a kolmo pretína vodný tok na parcele č. 1526/1 (1526) a cestnú komunikáciu na parcele č. 1525/4 (1525) a kolmo parcelu č. 1524 a v dotyku s jej západnou hranicou sa hranica PZ pravouhlo otáča severným smerom a pokračuje po západnej hranici parcely č. 1524, ktorá sa ďalej tupo lomí juhozápadným smerom. Hranica PZ pokračuje juhozápadným smerom – z juhozápadnej hranice parcely č. 1524 plynule pokračuje po juhozápadných hraniciach parciel č. 1522/2 (1522) (ktorá sa v časti pravouhlo lomí juhovýchodným smerom a potom sa opäť lomí a pokračuje juhozápadným smerom), č. 1523/2 (1523), č. 1523/1 (1523), 1522/1 (1522), ktorá sa tupo lomí a hranica PZ pokračuje západným smerom po južnej hranici parciel č. 1501 a č. 1503 v ktorej najzápadnejšom bode sa pravouhlo lomí a pokračuje severným smerom po jej západnej hranici a prechádza na západnú hranicu parcely č. 1502 a v jej najzápadnejšom bode sa hranica PZ pravouhlo lomí západným smerom a pokračuje po južnej hranici parcely č. 80/9 (80) (vodný tok). Hranica PZ sa pri najvýchodnejšom bode parcely č. 1500/2 (1500) lomí a smeruje juhovýchodným smerom, v najjužnejšom bode tejto parcely sa hranica PZ opäť ostro lomí juhozápadným smerom a pokračuje po juhozápadnej hranici tejto parcely. Ďalej plynule prechádza na južnú hranicu parciel č. 1500/2 (1500), č. 1500/1 (1500), č. 1500/3 (1500) a v jej najzápadnejšom bode prechádza na južnú hranicu parcely č. 1478 (ktorá smeruje juhovýchodným smerom a v najjužnejšom bode sa tupo lomí a pokračuje juhozápadným smerom), prechádza na južnú hranicu parcely č. 1477 (ktorá smeruje juhovýchodným smerom a v najjužnejšom bode sa tupo lomí a pokračuje západným smerom), po južnej hranici parcely č. 946/2 (946), po juhovýchodnej hranici parcely č. 946/1 (946) a parcely č. 944/5 (944). V najsevernejšom bode parcely č. 944/5 (944) sa ostro lomí a pokračuje po jej severovýchodnej hranici južným smerom k najvýchodnejšiemu bodu a tam sa lomí juhozápadným smerom a pokračuje po juhovýchodnej hranici tejto parcely smerom západným. Hranica PZ plynule pokračuje ďalej po juhovýchodnej hranici parcely č. 945, prechádza na juhovýchodnú hranicu parcely č. 942/1 (942) (ktorá sa hneď lomí severovýchodným smerom a v najvýchodnejšom bode parcely sa pravouhlo lomí juhovýchodným smerom a pokračuje západným smerom), pokračuje po lomenej juhovýchodnej hranici parcely č. 942/2 (942) (ktorá sa po krátkom juhovýchodnom úseku pravouhlo lomí severovýchodným smerom a v najvýchodnejšom bode parcely sa pravouhlo lomí opäť juhovýchodným smerom a pokračuje západným smerom k najjužnejšiemu bodu parcely a tam sa pravouhlo lomí a pokračuje juhozápadným smerom k najzápadnejšiemu bodu parcely a tam sa opäť pravouhlo lomí smerom juhovýchodným). Hranica PZ pokračuje ďalej západným smerom po juhovýchodnej hranici parcely č. 941 (ktorá sa v bode styku s objektom na parcele ostro lomí severovýchodným smerom, pokračuje po severovýchodnej hranici až k najvýchodnejšiemu bodu a tam sa ostro hranica lomí opäť juhovýchodným smerom a pokračuje západným smerom, pri južnom nároží objektu sa lomí juhozápadným smerom a pokračuje k ďalšiemu objektu na parcele, kde sa lomí a pokračuje juhozápadným smerom k najzápadnejšiemu bodu parcely). V tomto bode sa hranica PZ ostro lomí a pokračuje východným smerom po juhovýchodnej hranici parcely č. 781/2 (781) a v jej najvýchodnejšom bode prechádza na juhovýchodnú hranicu parcely č. 779/1 (779) a ďalej po juhovýchodnej hranici parcely 779/3 (779) (v jej južnom bode sa hranica pravouhlo lomí a pokračuje juhozápadným smerom a opäť sa v západnom bode lomí a pokračuje po severovýchodnej hranici južným smerom). Hranica PZ prechádza na juhovýchodnú hranicu parcely č. 778 a v jej najjužnejšom bode sa pravouhlo lomí a pokračuje západným smerom po juhozápadnej časti hranice parcely až k styčnému bodu s juhovýchodnej hranici parcely č. 777 (bočná miestna komunikácia), kde sa ostro lomí

a pokračuje juhovýchodným smerom po lomenej juhovýchodnej hranici tejto parcely až k jej najjužnejšiemu bodu a pravouhlo sa stáča západným smerom po juhozápadnej časti hranice tejto parcely, v závere hranica PZ kolmo pretína komunikáciu a prechádza na severozápadnú hranicu parcely č. 776/3 (776) v bode styku sa stáča severovýchodným smerom k najsevernejšiemu bodu tejto parcely, kde prechádza na juhozápadnú hranicu parcely č. 762/1 (762) a otáča sa juhozápadným smerom a prechádza jej juhozápadnej hranici až k parcele č. 80/9 (80) (vodný tok), ktorý kolmo pretína, ďalej kolmo pretína parcelu č. 498 (komunikáciu III. triedy). Ďalej pokračuje severným smerom po juhozápadných hraniciach parciel č. 768/1, 770/2 (770), 770/1 (770). V dotyku s južnou hranicou parcely č. 795/1 (795) sa stáča západným smerom a v najjužnejšom bode sa hranica parcely lomí a hranica PZ pokračuje po juhozápadnej hranici tejto parcely až k bodu styku s parcelou č. 747/1 a prechádza jej juhovýchodnou hranicou k jej najzápadnejšiemu bodu, tam sa stáča a pokračuje po jej lomenej severozápadnej hranici a prechádza na západnú hranicu parcely č. 795/1 (795) (ktorá sa v priebehu niekoľkokrát lomí) a hranica PZ pokračuje severným smerom.

Prechádza po západnej hranici parcely č. 797 (súčasný katolícky cintorín, jeho hranica sa niekoľkokrát lomí a jej časť smeruje aj západným smerom) (prechod na mapový list Banská Štiavnica 7-8/1), pretína parcelu č. 799 (komunikácia – poľná cesta). Ďalej hranica PZ pokračuje západným smerom po južnej zalomenej hranici parcely č. 916 (komunikácia – poľná cesta), ktorá sa neskôr stáča severným smerom a hranica pokračuje po jej západnej až severozápadnej oblúkovito lomenej hranici, prechádza na severozápadnú hranicu parcely 928/2 (928) (komunikácia – cesta), až k bodu styku s hranicou parcely 922 (komunikácia – cesta). Hranica PZ pokračuje severným smerom po západnej lomenej hranici parcely č. 922, po dlhom úseku hranica PZ pretína komunikáciu smerom k najzápadnejšiemu bodu parcely č. 886/3 (886) (komunikácia – cesta), prechádza po jej severozápadnej hranici. V najzápadnejšom bode parcely č. 866/2 (886) (komunikácia – cesta) prechádza hranica PZ na severozápadnú hranicu tejto parcely, ďalej prechádza po severnej lomenej hranici parcely č. 866/4 na severozápadnú hranicu parcely č. 866/1 (886) (komunikácia – cesta), krátky úsek prechádza po severozápadnej hranici parcely č. 1064/1 (komunikácia – cesta), k hranici parcely č. 1058 (komunikácia – cesta). V styčnom bode s touto parcelou sa hranica PZ stáča západným smerom a prechádza po juhozápadnej hranici parcely č. 1058 k jej najsevernejšiemu bodu – tu sa hranica parcely i hranica PZ lomí a otáča sa severným smerom a pokračuje krátky úsek po severozápadnej hranici parcely 1058, ďalej prechádza na severnú hranicu parcely č. 1061 (ktorá je niekoľkokrát zalomená po treťom zalomení sa stáča východným smerom a po štvrtom zalomení pokračuje južným smerom a po poslednom zalomení pokračuje juhovýchodným smerom). Hranica PZ pokračuje po severozápadných hraniciach parciel č. 1063/1 (1063), 1063/4 (1063) a od jej najsevernejšieho bodu hranica PZ pokračuje severným smerom a po lomených západných hraniciach parciel č. 1072/1 (1072) a č. 1078/2 (1078). Potom hranica PZ pokračuje po severozápadnej (dlhej, mnohonásobne lomenej) hranici parcely č. 1064/1 (1064) (komunikácia – cesta), pokračuje po západnej lomenej hranici parcely 1064/2 (1064). Potom hranica PZ pokračuje po severozápadnej hranici parcely č. 1136/2 po jej najsevernejší bod. Tu sa smer hranice PZ mení na západný a pokračuje po juhozápadnej hranici parcely č. 1204/8 (1204) k jej najzápadnejšiemu bodu. Odtiaľ sa hranica PZ stáča východným smerom po severozápadnej hranici parcely 1204/8 (1204) a prechádza na severozápadnú hranicu parcely č. 1204/2 (1204), kde sa v prvom zalomení mení smer na severný. Od najsevernejšieho bodu parcely č. 1204/2 (1204) sa smer hranice parcely a PZ ostro lomí východným smerom a pokračuje po severovýchodnej hranici parcely č. 1204/2 (1204), 1204/9 (1204) a 1204/1 (1204). Po krátkom úseku severovýchodnej hranice parcely 1204/1 sa hranica lomí juhovýchodným, východným, juhozápadným a severným smerom. Prechádza krátku severozápadnú hranicu parcely č.

1204/15 (1204) a od jej najsevernejšieho bodu prechádza hranica PZ na severozápadnú lomenú hranicu parcely č. 1227. Prechádza na severozápadné hranice parciel č. 1227, č. 1225/3 (1225) a č. 1228/1 (ktorej hranica sa mierne lomí), ďalej prechádza po severozápadnej hranici parcely č. 1228/3. V bode styku s parcelou č. 1244 sa hranica PZ stáča západným smerom, prechádza po juhozápadnej hranici tejto parcely až k jej najzápadnejšiemu bodu a opäť sa ostro lomí severným smerom a prechádza po severozápadnej hranici tejto parcely až po najsevernejší bod parcely 1244 – východiskový bod pri opise hraníc PZ (mapový list Banská Štiavnica 7-7/3).

B.2. Informácia o zanesení hraníc v katastri a o označení územia príslušným kódom

Hranica Pamiatkovej zóny Banská Hodruša je zaznačená v grafických katastrálnych operátoch registra C, katastrálnej mape k. ú. Banská Hodruša.

Hranica PZ bola zapísaná a vyznačená v roku 1999 v nadväznosti na vyhlášku krajského úradu.

V rokoch 2008 až 2011 sa realizovalo zostavenie a schválenie registra obnovenej evidencie pozemkov (tzv. ROEP) k. ú. Banská Hodruša, obec Hodruša – Hámre, okres Žarnovica. Po jej ukončení došlo k zmenám v číslovaní parciel.

Pamiatkový úrad Slovenskej republiky podľa § 9 ods. 3 a § 10 ods. 2 písm. c) zákona č. zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov (ďalej len „pamiatkový zákon“) vykonal revíziu PZ Hodruša – Hámre, časť Banská Hodruša a zisťoval v katastri nehnuteľností stav evidovaných skutočností. Bolo zistené, že pamiatková zóna nie je správne evidovaná v súbore popisných informácií podľa platného vyhlásenia na úseku ochrany pamiatkového fondu. Výzvou č. 2014/03721-1/06905 z 05.02.2014 požiadal Okresný úrad Žarnovica, katastrálny odbor o vykonanie opravy záznamu chránených skutočností PZ, tak ako vyplývajú z vyhlášky krajského úradu.

Okresný úrad Žarnovica, katastrálny odbor listom č. 218/2014 z 22.04.2014 oznámil, že dňa 22.04.2014 bol vykonaný zápis o právach k nehnuteľnostiam do operátu katastra nehnuteľností, na základe záznamovej listiny číslo „Z 218/2014: Návrh na záznam – vyznačenie pamiatkovej zóny – kód 203 a národnej kultúrnej pamiatky – kód 201, zo dňa 05.02.2014.“

Na základe vykonaného zápisu sú:

- nehnutel'né kultúrne pamiatky, nachádzajúce sa v pamiatkovom území, sú označené v listoch vlastníctva – iné údaje označené kódom ochrany **201 – Kultúrna pamiatka**
- nehnutel'nosti nachádzajúce sa v pamiatkovom území, sú označené v listoch vlastníctva – iné údaje označené kódom ochrany **203 – Pamiatková zóna**.

C. ÚDAJE O ZADANÍ A SPRACOVANÍ VÝSKUMU

C.1. Účel a cieľ realizácie urbanisticko-historického výskumu

Základná ochrana pamiatkového územia je definovaná v § 29 zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu (ďalej len „pamiatkový zákon“) a je vykonávaná na základe spracovaných zásad ochrany pamiatkového územia, ktoré na základe urbanisticko-historického výskumu určujú požiadavky na zachovanie, ochranu a prezentáciu pamiatkových hodnôt územia.

Obec Hodruša – Hámre, obstarávateľ Územného plánu obce Hodruša – Hámre, požiadala v júli 2005 Krajský pamiatkový úrad Banská Bystrica, pracovisko Banská Štiavnica (ďalej len „KPÚ Banská Bystrica“) v zmysle § 19 ods. 2 zákona č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku v znení neskorších predpisov (Stavebný zákon) o zaslanie všetkých dostupných podkladov o využití územia, o navrhovaných zámeroch a obmedzujúcich faktoroch, ktorými je potrebné sa zaoberať pri spracovaní územno-plánovacej dokumentácie.

Základné podmienky ochrany PZ boli stanovené vyhláškou krajského úradu.

Z požiadavky obce Hodruša – Hámre vyplynula potreba spracovania zásad ochrany pamiatkového územia, ktoré sú dokumentom na vykonávanie základnej ochrany podľa § 29 ods. 1 pamiatkového zákona a sú podkladom pre územný plán. Zásady sú súčasťou územného priemetu ochrany kultúrnych hodnôt územia, ktorý je podkladom na spracovanie územno-plánovacej dokumentácie

C.2. Metóda spracovania a dátum spracovania výskumu

KPÚ Banská Bystrica spracoval „Zásady ochrany pamiatkového územia, Pamiatková zóna Banská Hodruša“ (spracovatelia: Ing. arch. Iveta Chovanová, Ing. arch. Andrea Nižňanská, Ing. arch. Jarmila Maršáľková, Ing. arch. Katarína Vošková, Mgr. Andrea Gregová, Ing. Miroslav Vavrek) v rokoch 2005 – 2006. Dokument bol dopracovaný a doplnený v roku 2010 (ďalej len „Zásady 2010“).

Aktualizácia „Zásad 2010“ vyplynula zo zmeny legislatívnych predpisov a požiadaviek každodennej praxe ochrany pamiatkového fondu, vyžadujúcej konkretizáciu požiadaviek na zachovanie, obnovu a prezentáciu špecifických pamiatkových hodnôt predmetného územia.

Práce na aktualizácii sa začali v priebehu mesiaca február 2014 doplnkovým archívnym výskumom (mapové podklady, literatúra, historická fotodokumentácia a veduty, projektová a výskumná dokumentácia, predmet ochrany PZ v dobe vyhlásenia a pod.) a následne terénnym výskumom a fotodokumentáciou v mesiacoch marec až jún 2014.

Analýza uvedených výskumov je prezentovaná v textovej a výkresovej časti. Spracovaná bola v mesiacoch máj 2014 – október 2015.

Dokumentácia urbanisticko-historického výskumu bola spracovávaná v zmysle interného dokumentu „Usmernenie Pamiatkového úradu SR k spracovaniu dokumentácie Urbanisticko-historický výskum“, ktoré nadobudlo platnosť od 01.01.2011.

D. ÚDAJE O ÚPN, PODKLADOCH, PRAMEŇOCH, POUŽITEJ LITERATÚRE A PREDCHÁDZAJÚCICH VÝSKUMOCH

D.1. Prehľad predchádzajúcich urbanisticko-historických výskumov a zásad

- Zásady ochrany pamiatkového územia, Pamiatková zóna Banská Hodruša, KPÚ Banská Bystrica, spracovanie 2005 - 2006, opravy a doplnenie 2010; spracovatelia: Ing. arch. Iveta Chovanová, Ing. arch. Andrea Nižňanská, Ing. arch. Jarmila Maršáľková, Ing. arch. Katarína Vošková, Mgr. Andrea Gregová, Ing. Miroslav Vavrek.

D.2. Prehľad platných územnoplánovacích dokumentácií, štúdií a návrhov

- **Územný plán veľkého územného celku Banskobystrický kraj** (ďalej len „ÚPN VÚC Banskobystrický kraj“) – spracovateľ: URKEA s.r.o., Urbanizmus, krajinná ekológia, architektúra, 974 00 Banská Bystrica, Zvolenská cesta č.20, zástupca firmy – Ing. arch. Ľudovít Jankovič, hlavný koordinátor – Ing. arch. Mária Chochoľová

„ÚPN VÚC Banskobystrický kraj“ bol schválený vládou SR uzn. č. 394/1998 dňa 09.06.1998, ktorého záväzná časť bola vyhlásená Nariadením vlády Slovenskej republiky č. 263/1998 Z.z., ktorým sa vyhlasuje záväzná časť územného plánu veľkého územného celku Banskobystrický kraj.

„ÚPN VÚC Banskobystrický kraj – Zmeny a doplnky č. 2004“ boli schválené Zastupiteľstvom Banskobystrického samosprávneho kraja uznesením č. 611/2004 zo dňa 16. a 17. decembra 2004, záväzná časť bola vyhlásená všeobecne záväzným nariadením BBSK č. 4/2004 zo dňa 17. decembra 2004, ktoré nadobudlo účinnosť 21. januára 2005.

„ÚPN VÚC Banskobystrický kraj – Zmeny a doplnky č. 1/2007“ boli schválené Zastupiteľstvom Banskobystrického samosprávneho kraja uznesením č. 222/2007 zo dňa 23. augusta 2007, záväzná časť bola vyhlásená všeobecne záväzným nariadením BBSK č. 6/2007, ktoré nadobudlo účinnosť 27. septembra 2007.

„ÚPN VÚC Banskobystrický kraj – Zmeny a doplnky č. 2009“ boli schválené Zastupiteľstvom Banskobystrického samosprávneho kraja uznesením č. 94/2010 zo dňa 18. júna 2010, záväzná časť bola vyhlásená všeobecne záväzným nariadením BBSK č. 14/2010, ktoré nadobudlo účinnosť 10. júla 2010.

„ÚPN VÚC Banskobystrický kraj - Zmeny a doplnky 2014“ boli schválené Zastupiteľstvom Banskobystrického samosprávneho kraja (ZBBSK) uzn. č. 84/2014 zo dňa 5. decembra 2014, záväzná časť bola vyhlásená všeobecne záväzným nariadením č. 27/2014, ktoré nadobudlo účinnosť 16. januára 2015.

- **Územné a hospodárske zásady pre ÚPN VÚC okresov Banská Štiavnica, Žarnovica, Žiar nad Hronom**
 - a) spracovateľ: Aura Banská Bystrica
 - b) dátum: 1997

Prehľad chránených území podľa osobitných predpisov

Na území obce Hodruša-Hámre je evidované okrem pamiatkovej zóny aj „CHRÁNENÁ KRAJINNÁ OBLASŤ ŠTIAVNICKÉ VRCHY“ (ďalej len „CHKO“), Banská Štiavnica a okolité katastrálne územia obcí.

CHKO bola vyhlásená Vyhláškou Ministerstva kultúry Slovenskej socialistickej republiky č. 124/1979 Zb. zo dňa 22. septembra 1979 v znení v znení neskorších predpisov Zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 287/1994 Z. z. o ochrane prírody a krajiny.

D.3. Mapové podklady, katastrálne mapy, historické mapy

Historické mapy obce HODRUŠA – HÁMRE (kópie – archív KPÚ Banská Bystrica, pracovisko Banská Štiavnica):

1. Širšie vzťahy – Lazarova mapa Uhorska z roku 1528
2. Širšie vzťahy – Müllerova mapa Uhorska z roku 1709
3. Širšie vzťahy – Lipského mapa Uhorska z roku 1805
4. Vojenské mapovanie č. 2 – r. 1806 – 1869 – časť Dolné Hámre – Banská Hodruša
5. Vojenské mapovanie č. 1 - r. 1782 – 1785 – časť Banská Hodruša
6. Vojenské mapovanie č. 2 – r. 1806 – 1869 – časť Banská Hodruša
7. Pozemno-knižná mapa Banská Hodruša – (časť) stred – z roku 1858 M 1:2880 k. ú. Banská Hodruša – pôv. meranie v r. 1858 – reambulovanej v r. 1933-34 M 1:2880
8. Banská mapa – časť – Banská Hodruša – maďarská (kon.19.-20.stor.)
9. Banská mapa – časť – Banská Hodruša – slov. popis
10. Situácie, stavby – historické mapy (zo ŠUBA, archív BS – na CD) – 3 ks
11. Vodohospodársky systém – mapy – (archív BS – na CD)- 2 ks
12. Katastrálne mapy obce HODRUŠA – HÁMRE (stav k 08/2013) (kataster, archív KPÚ Banská Bystrica, pracovisko Banská Štiavnica) k. ú. Banská Hodruša – kladačská mapa + listy č. 1 až 31, M 1:2000

Historické grafiky, olejomalby, archívne materiály /fotografie, pohľadnice, kronika obce – Obecný úrad Hodruša – Hámre, reprodukcie obrazov, historické fotky - Obecný úrad Hodruša – Hámre, súkromný archív p. Priesol/

D.4. Staršie prieskumy a výskumy, archeologické výskumy územia

Pamiatkové výskumy

- Hodruša – Hámre, k. ú. Banská Hodruša, súp. č. 649, parc. C-KN č. 1369/1, dom meštiansky č. ÚZPF 11621/1, Architektonicko-historický a umelecko-historický výskum – I. etapa – Interiér, Hodruša – Hámre – apríl 2013, autori: Mgr. Haviarová M. PhD. – Mgr. art. Haviar T.; súčasť spisu: KPUBB-2013/2328

Reštaurátorská dokumentácia

- Hodruša – Hámre, k. ú. Banská Hodruša, parc. C-KN č. 1465, súsošie – Golgota, súsošie veľkej Kalvárie, č. 2243/1-8, Reštaurátorský výskum a návrh na reštaurovanie, Pezinok – Banská Štiavnica, jún 2013; autor: Mgr. Art. Fečo J., súčasť spisu: KPUBB-2013/2068

D.5. Literatúra a ďalšie pramene

- AKTUALIZAČNÉ LISTY národných kultúrnych pamiatok Hodruša – Hámre, k. ú. Banská Hodruša; spracovatelia: Mgr. A. Gregová, Ing. arch. I. Chovanová, Ing. arch. J. Maršáľková, Ing. arch. A. Nižňanská, Krajský pamiatkový úrad Banská Bystrica: 2002 – 2004;
- BAKOS, František – CHOVAN, Martin a kol.: Zlato na Slovensku. Sprievodca zlatou históriou, ťažbou a náleziskami na našom území./ *Gold in Slovakia*. Bratislava: Slovenský skauting, 2004;
- BAKOŠ, Oliver Emil: Príchod jeho majestátu, Bratislava: Duo D Print, 1997;
- BERGFEST, Arpád: Štiavnické baníctvo, rukopis, Slovenský banký archív v Banskej Štiavnici (predtým Štátny ústredný banký archív Banská Štiavnica), rok 1938;
- BERNSTEIN, Peter L.: Dějiny zlata, Praha: Grada Publishing 1999;
- ČOVANOVÁ JÁNOŠÍKOVÁ, Zuzana: Návrh na zmenu vyhlásenia – rozšírenia objektovej skladby národnej kultúrnej pamiatky č. ÚZPF 2487/1-3 o bránu vstupnú – J. K. Hella 1, Banská Štiavnica, Krajský pamiatkový úrad Banská Bystrica, pracovisko Banská Štiavnica: marec 2015, arch. signatúra: T 789;
- Enviromagazín, *Odborno-náučný časopis o životnom prostredí*, Vydáva Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky a Slovenská agentúra životného prostredia, Banská Bystrica: 1999, roč. 4;
- Enviromagazín, *Odborno-náučný časopis o životnom prostredí*, Vydáva Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky a Slovenská agentúra životného prostredia, Banská Bystrica: 2000, roč. 5;
- Enviromagazín, *Odborno-náučný časopis o životnom prostredí*, Vydáva Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky a Slovenská agentúra životného prostredia, Banská Bystrica: 2003, roč. 8;
- Enviromagazín – Mimoriadne číslo 2 k 10. výročiu vzniku SAŽP, *Odborno-náučný časopis o životnom prostredí*, Vydáva Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky a Slovenská agentúra životného prostredia, Banská Bystrica: 2003, roč. 8;
- GÜNTHEROVÁ, Alžbeta et al.: Súpis pamiatok na Slovensku A – J 1. zväzok, Bratislava: Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody, Obzor 1967;
- HIDVÉGHY, Arpád: Štiavnická Kalvária. Ako povstala, ako dnes vyzerá a ako sa na nej koná pobožnosť. Preložil F. R. Osvald. V B. Štiavnici. Tlačou Augusta Joergesa vdovy a syna: 1901;
- KAMENICKÝ, Miroslav: Stredoslovenské striebro a jeho hutnícke spracovanie do konca 18. storočia, Bratislava: VEDA – vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995;
- KAŇA, Richard et al.: HODRUŠA V ZEMI BANÍKOV, 1. vyd., Banská Štiavnica: Banskoštiavnicko-hodrušský banícky spolok v Banskej Štiavnici, 2011;
- KLA KOVÁ, Oľga: Banská Hodruša – stavebné a technické pamiatky, In: *Pamiatky a múzeá, Revue pre kultúrne dedičstvo*, roč. 54, č. 4/2005, Bratislava: Slovenské národné múzeum a Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, 2005, str. 66-69;
- KLA KOVÁ, Oľga: Historické objekty v obci Banská Hodruša, Bratislava: Slovenská technická univerzita v Bratislave – fakulta architektúry, 2004;
- KLINDA, Jozef: Svetové kultúrne a prírodné dedičstvo, 1. vyd., Bratislava: Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky, 2000;
- KOL. AUTOROV: Encyklopédia Slovenska, zv. I., 1. vyd., Bratislava: VEDA – vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1979;
- KOL. AUTOROV: Rozum do vrecka, aktualizovaný, 3. doplnené vydanie, Bratislava: Mladé letá, 2000, str. 425, heslo: Hattala M.;

- KOL. AUTOROV: Rukoväť literatúry, I. vydanie, Slovenské pedagogické nakladateľstvo Bratislava a PEZOLT PVD Košice: 1998, str. 61, 66 – 67, 83 – 84, heslo: Lukáč E. B.;
- KOL. AUTOROV: Slovenský biografický slovník: A – D (od roku 833 do roku 1990). 1. zväzok, 1. vydanie, Martin: Matica slovenská, 1986; str. 287 heslo: Boldiš I.; str. 368 heslo: Cember J.;
- KOL. AUTOROV: Slovenský biografický slovník: E – J, (od roku 833 do roku 1990). 2. zväzok, 1. vydanie, Martin: Matica slovenská, 1987, str. 294 heslo: Hattala M.; str. 306 heslo: Hečko P.;
- KOL. AUTOROV: Slovenský biografický slovník: K – L (od roku 833 do roku 1990). 3. zväzok, 1. vydanie, Martin: Matica slovenská, 1989; str. 407 – 408 heslo Lill Ján; str. 408 heslo Lill Jozef; str. 411 heslo: Lipold M. V.; str. 437 – 438 heslo: Lukáč E. B.;
- KOL. AUTOROV: Slovenský biografický slovník: M - Q (od roku 833 do roku 1990). 4. zväzok, 1. vydanie, Martin: Matica slovenská, 1990, str. 357 – 358, heslo: Osvald F. R.;
- KOL. AUTOROV: Slovenský biografický slovník: R - Š (od roku 833 do roku 1990). 5. zväzok, 1. vydanie, Martin: Matica slovenská, 1992, str. 224 heslo: Schmidt G. H.; str. 306 heslo: Sobó E.; str. 411 heslo: Szent – Istványi;
- KOL. AUTOROV: Slovenský biografický slovník: T - Ž (od roku 833 do roku 1990). 6. zväzok, 1. vydanie, Martin: Matica slovenská, 1994, str. 470 heslo: Zrebený A.;
- KRCHŇAVÝ, Miloš – PRIESOL, Vít: História sakrálnych objektov v obci Hodruša-Hámre, Vydal Rím. kat. farský úrad v Banskej Hodruši: 2008;
- KROPILÁK, Miroslav, et al.: Vlastivedný slovník obcí na Slovensku I (písmená A – J), 1. vyd., Bratislava: VEDA – vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1977;
- LICHNER, Marián et al.: Banská Štiavnica – svedectvo času, 1. vyd., Banská Bystrica: Štúdio Harmony, 2002;
- LICHNER, Marián et al.: Banskoštiavnické tajchy, 1. vyd., Banská Bystrica: Štúdio Harmony, 1997;
- MARSINA, Richard: Banské mestá na Slovensku – *Zborník príspevkov zo sympózia o bankských mestách na Slovensku*, ktoré usporiadala Sekcia pre dejiny miest Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV v spolupráci so Štátnym ústredným bankovým archívom v Banskej Štiavnici a so Štátnym okresným archívom v Žiari nad Hronom, 26.-28. mája 1987 na Počúvadle. Martin: Osveta, 1990;
- MATEJKOVÁ, Adriana: Múza – Marína, Andrej Sládkovič a Banská Štiavnica, Vydal A. Pižurný – Vydavateľstvo SEZAM v spolupráci s OZ PARADAJZ a Mestom Banská Štiavnica: 2004;
- MENCL, Václav: Lidová architektúra v Československu, 1. vyd., Praha: Academia nakladatelství ČSAV, 1980;
- OBERT, Viliam – IVANOVÁ, Mária – KERULOVÁ Marta: Literatúra 1, pre 1. roč. gymnázií a stredných škôl, 1. vydanie, Bratislava: Vydavateľstvo LITERA, 1994, str. 164 – 168 heslo: Sládkovič A.;
- PRIESOL, Vít: Najstaršie dejiny obce Hodruša – Hámre, Žiar nad Hronom: Vydavateľstvo Aprint s.r.o., 2005;
- RATKOŠ, Peter: Vznik a začiatky bankských miest na Slovensku. In: *Historické štúdie 19 – ročenka Historického ústavu Slovenskej akadémie vied*, Bratislava: VEDA – vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1974;
- Spravodaj 3-5/1997 - „Hodruša '97“, *Odborný časopis pre techniku, ekonomiku a podnikanie v baníctve Slovenskej republiky*, Číslo obsahuje referáty zo seminára: „História, súčasnosť a perspektívy hodrušského baníctva (Banská Štiavnica 22. – 23. 10. 1997)“ 38. ročník, Banský výskum spol. s. r. o., Prievidza: 1997;

- Spravodaj 2 – 3/2000 – „Hodruša – Hámre 2000“ – *Odborný časopis pre techniku, ekonomiku a podnikanie v baníctve Slovenskej republiky*, Číslo obsahuje referáty zo seminára: „Banské technické a kultúrne pamiatky obce Hodruša - Hámre (Hodruša – Hámre 18. – 19. 04. 2000)“, 40. ročník, Banský výskum spol. s. r. o., Prievidza: 2000;
- ŠKVARNA, Dušan - BARTL, Július – ČIČAJ, Viliam – KOHÚTOVÁ, Mária – LETZ, Róbert – SEGEŠ, Vladimír: *Lexikón slovenských dejín*. 2. vyd., Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1994, str. 359, heslo: Lukáč E. B.;
- VOZÁR, Jozef: *Kódex mestského a banského práva Banskej Štiavnice/Kodex des Stadt und Bergrecht von Schemnitz*, 1. vyd., Košice: Banská agentúra, 2002;
- VOZÁR, Jozef: *Zlatá kniha banícka/ Das Goldene Bergbuch (Banská Štiavnica, Kremnica, Banská Bystrica.)*, 1. vyd., Bratislava: VEDA – vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1983;
- VOŠKOVÁ, K.: *Banská Hodruša – Návrh na vyhlásenie pamiatkovej zóny, Národné pamiatkové a krajinné centrum – Slovenský ústav pamiatok a krajiny, regionálne stredisko Banská Štiavnica*: 1996;
- VYDRA, Josef: *Lidové stavitelství na Slovensku*, Praha: Nakladatelství Jan Štenc, 1925;
- ZÁMORA, Peter, et al.: *Dejiny baníctva na Slovensku. Diel 1. Využívanie nerastných surovín, ťažba rúd, vybraných nerudných surovín a výroba kovov na území Slovenska od počiatkov do roku 1945*. 1. vyd., Košice: Banská agentúra – Zväz hutníctva, ťažobného priemyslu a geológie Slovenskej republiky, 2003;
- ZÁMORA, Peter, et al.: *Dejiny baníctva na Slovensku. Diel 2. Využívanie nerastných surovín, ťažba rúd, vybraných nerudných surovín a výroba kovov na území Slovenska v centrálne plánovanom hospodárstve za II. ČSR a ČSSR v rokoch 1945 – 1990*. 1. vyd., Košice: Banská agentúra – Zväz hutníctva, ťažobného priemyslu a geológie Slovenskej republiky, 2004;
- Zborníky vydávané Slovenským banským múzeom (predtým Banské múzeum) v Banskej Štiavnici

E. HISTORICKÝ A ARCHITEKTONICKÝ VÝVOJ ÚZEMIA

E.1. Stručný historický a stavebný vývoj územia

Najstarší vývoj obce Banská Hodruša nie je v súčasnosti objasnený. Chýbajú archeologické nálezy z praveku, protohistorického obdobia, obdobia Slovanov, ale aj zo stredoveku. (Neboli realizované výskumy – archeologický, pamiatkový.)

Počiatky a charakter osídlenia územia určovali geologicko-ložiskové pomery. Okrem exploatacie rúd, ktoré vystupovali na povrch sa predpokladá, že prvé exploatačné činnosti na tomto území boli realizované ryžovaním zlata z potokov. Metódy ryžovania zlata boli Banskej Štiavnici v potoku Štiavnica preukázateľne uplatňované už v 2. a 3. storočí pred n. l. V tomto období sa ryžovalo aj v rieke Hron, na základe čoho možno predpokladať ryžovanie zlata aj v jeho prítoku – Hodrušskom potoku.

Keďže pri konštituovaní Banskej Hodruše zohrali významnú úlohu nálezy drahých kovov, môžeme predpokladať, že formovanie Hodruše ako územného celku prebiehalo v rámci historicky vymedzeného chotára Banskej Štiavnice. Na základe doterajšieho poznania je nepochybné, že Banská Štiavnica je najstarším banským mestom na území Slovenska. Na základe analýzy historických písomných prameňov, zachovaných stavebno-historických pamiatok a nálezov montánnej archeológie, malo mestotvorný proces formovania Banskej Štiavnice v 1. tretine 13. storočia značnú intenzitu. Je pravdepodobné, že v tomto období sa formovalo aj osídlenie Hodruše (patrocínium kostola sv. Mikuláša).

Na holých, nezalesnených vrchoch Banského vrchu Kerling, na horskom hrebeni Vyhnianskej brázdy (ktorá oddeľuje Hodrušskú a Vyhniansku dolinu) sa nachádzala najvýznamnejšia, doposiaľ známa osada v katastri dnešnej Hodruše – osada Kerling. Osada sa v písomných prameňoch po prvýkrát objavuje začiatkom 14. storočia pod názvom „Karlyk“, „Kerlin“, „Garlik“. Dnes zaniknutá osada je situovaná severozápadne od centra Banskej Hodruše. Charakter lokality (na základe obhliadky) pripomína charakterom Sitno, avšak bez opevnenia, ktoré nie je možné obhliadkou registrovať. Lokalita leží v prostredí, ktoré je obklopené pozostatkami po povrchových dobývkach, viditeľné sú pingové polia, torzá šácht a štôlní. Medzi obyvateľmi sa zachovala tradícia, že na sviatok Nanebovzatia Panny Márie sa v kaplnke na Kerlingu koná bohoslužba. Na základe tejto skutočnosti predpokladáme, že v osade bola sakrálna stavba s uvedeným patrocíniom. V ústnom podaní pretrváva legenda, že osada bola vyplienená počas tatárskeho vpádu, po ktorom už zanikla. Ale najnovšie historické badania poukazujú, že ešte v 16. storočí je osada Kerling v písomných prameňoch doložená ako živá. Známe sú dokonca banské diela a prevádzky v bezprostrednom okolí. Z pohľadu montánnej archeológie pre objasnenie vývoja skúmanej oblasti sú tiež okrem spomenutého Kerlingu zaujímavé osady Hadová a Rumplovská, ktoré ležia na spojnici hrebeňovej komunikácie medzi Vyhnianskou a Hodrušskou dolinou a s lokalitou Rabenstein. V blízkosti spomínaných osád sú početné stopy po intenzívnej banskej činnosti.

Osada Hodruša sa v písomných prameňoch objavuje až v 14. storočí (r. 1364) ako súčasť Banskej Štiavnice, na ktorú sa vzťahovali daňové povinnosti. V najstarších listinách sa názov objavuje ako „Hoddracz“, „Hodritz“, „Hodrush“.

Keďže určujúcim stimulom, pre vznik osídlenia bol výskyt drahých kovov, z hľadiska určenia etapizácie vývoja sídla je potrebný podrobnejší výskum a vyhodnotenie vývoja ťažby a úpravnických činností v skúmanej oblasti. Dnešná podoba Banskej Hodruše sa začala formovať až

po odlesnení údolia a vytvorenia komunikácie pozdĺž Hodrušského potoka, následne výstavbe stúp a šlamovní, úpravárenských zariadení. Vďaka špecifickému charakteru dominantnej činnosti sídla – banskej a úpravníckej činnosti, má aj vývoj sídla špecifické znaky. Sídllo bolo koncipované v strmom členitom teréne, ktorý poskytoval veľa obmedzení. Základné sídlotvorné funkcie (bývanie, obchod, služby, remeslo) sa križovali s prevádzkou banských a úpravníckych činností, ktoré boli realizované priamo v pôdorysnej štruktúre sídla. V charaktere sídla prevažovali výrobné činnosti nad činnosťami ako je bývanie, remeslo obchod, ktoré sú typické pre súdobé sídla.

Metódy hlbinej ťažby v štiavnicko-hodrušskom rudnom revíri sa začali uplatňovať až po príchode nemeckých osadníkov, po polovici 12. storočia. Na základe doterajšej úrovne poznania, sa doposiaľ najstaršie hodrušské banské diela objavujú v písomných prameňoch až od druhej polovice 14. storočia, čo však neznamená, že by nemohli byť aj staršie. Medzi najstaršie banské diela patrí Flachputen, (neskôr premenovaná na Štôľňu všetkých svätých), Altradschat, Klingsputten, Neuradschat, Rabenstein, Thirgarten.

Od 2. polovice 14. storočia sa v Banskej Hodruši, ktorá mala štatút predmestia Banskej Štiavnice, praktizovala súdna moc v zmysle banskoštiavnického mestského práva. Už od 15. storočia historici nachádzajú v listinách pokusy o osamostatnenie Hodruše. Hospodársky význam Hodruše narastal vďaka vysokej úrovni baníctva, preto snahy o osamostatnenie sú pochopiteľné, avšak zostali nenaplnené. Pokusy o osamostatnenie boli v rokoch 1488 –1502 krvavo potlačené. Hodruša bola v rokoch 1525 –1526 ohniskom baníckeho povstania. Podľa neúplných údajov z konca 15. a začiatku 16. storočia bola Hodruša sídlom s vysokým počtom obyvateľstva. K najbohatšej vrstve obyvateľstva patrili ťažiarov a remeselníci. K najpočetnejším skupinám obyvateľstva patrila vrstva baníkov. Baníci sa rozlišovali podľa charakteru práce na haviarov, šmelciarov, triedičov rudy, mlynských robotníkov. Na banskú výrobu nadväzovala skupina remesiel, ktoré podľa doterajších poznatkov Hodruše neboli organizované do cechov. Boli to banskí tesári, kováči a pod. Z národnostného hľadiska je podstatný fakt, že v štruktúre banských ťažiarov prevládali nemeckí podnikatelia, ktorí mali vybudované sídla v Banskej Štiavnici. Medzi baníkmi boli obyvatelia nemeckej i slovenskej národnosti.

Spor o samostatnosť Hodruše bol zdĺhavý a komplikovaný. Až v roku 1492 s konečnou platnosťou kráľ Vladislav II. po mnohých odvolaniach a iných procesných úkonoch potvrdil skutočnosť, že Hodruša bude podriadená Banskej Štiavnici. Aj po tomto dátume sa v kronikách a iných historických listinách objavujú početné vzbury Hodrušanov proti tejto skutočnosti. Banskej Štiavnici záležalo na udržaní Hodruše, pretože vlastníckmi, resp. podielníkmi boli predovšetkým banskoštiavnickí ťažiarov, ktorí patrili k najbohatším vrstvám obyvateľstva.

K najstarším zachovaným stavebno-historickým pamiatkam patrí kostol sv. Mikuláša, ktorý bol podľa písomných prameňov postavený koncom 14. storočia (1387), v urbanizačnom jadre sídla. V objekte nebol realizovaný architektonicko-historický a umelecko-historický *výskum (jeho I. etapa sa začala realizovať v druhom polroku 2015)*, preto zatiaľ nepoznáme presnejšie stavebný vývoj kostola, ani jeho staršiu architektonickú koncepciu. Architektonicky objekt reprezentuje prestavba z konca 15. storočia. Predpokladáme, že v čase postavenia kostola už bolo v obci usídlené banícke obyvateľstvo, pravdepodobne v drevených zrubových domoch. Až stavebno-historické výskumy objektov, ktoré sa zachovali so slohovými znakmi, by mohli potvrdiť predpoklad, že v jadre Banskej Hodruše už v stredoveku boli postavené murované objekty so slohovými znakmi. Na prelome 15. a 16. storočia bol postavený kostol sv. Petra a Pavla na cintoríne.

Región stredoslovenských banských miest prežil v priebehu 16. storočia rôzne periódy vývoja, ktorých charakter bol podmienený politickou a hospodárskou situáciou. Z nepriaznivých faktorov

prevládalo turecké ohrozenie, na ktoré nadväzovalo zaťaženie obyvateľstva rôznymi daňami, zlou hospodárskou situáciou, znehodnotením meny a podobne. Pre obyvateľov Hodruše to znamenalo investície do vybudovania opevnenia oboch kostolov, strážnej veže Wachthaus a prestavby banickej klopačky. V dôsledku stavebných úprav došlo k zásadnej zmene obrazu sídla. Podľa kroniky obce, bola Banská Hodruša ohrozená tromi tureckými vpádmi, počas ktorých bol poškodený farský kostol a mnohé banské prevádzky.

V priebehu 17. storočia, bol vývoj poznamenaný stagnáciou banskej činnosti z zatápania baní spodnou vodou. Spoločenská situácia bola ovplyvnená náboženskými a politickými nepokojmi. V polovici 17. storočia Hodrušu zasiahla morová epidémia. Jej druhá vlna prebehla v rokoch 1709 – 1710. V roku 1752 na pamiatku obetiam moru a cholery bola vybudovaná kalvária na priesečníku osí dvoch hlavných hodrušských údolí.

V 18. storočí vďaka pokroku banskej vedy a účinkovania vedcov svetového významu v banskoštiavnickom regióne – Samuela Mikovíniho a Jozefa Kornela Hella, bola otázka odčerpávania spodnej vody vyriešená. Na odčerpávanie boli používané vodostĺpcové čerpacie stroje, ktoré na svoj pohon využívali vodu z umelých vodných nádrží – tajchov. Vodohospodársky systém mal síce už staršie korene (už od 16. storočia), ale v priebehu 18. storočia sa dobudoval, obnovil a rozšíril. K najstaršiemu Brennerštôlnianskemu tajchu a k Suchému tajchu pribudol Hornohodrušský tajch a Dolnohodrušský tajch. V doline Kohútovo bola vybudovaná Býčia vodná nádrž. V celom štiavnicko-hodrušskom banskom revíre nastalo oživenie. Spolu s prosperitou baníctva ožívali aj iné činnosti, doplnkový priemysel, vzdelanie, obchod, kultúra. V obci sa prestavali mnohé objekty v barokovom slohu.

Začiatkom 19. storočia, keď sa na svetových trhoch objavilo lacné zlato, baníctvo vo všeobecnosti zaznamenáva recesiu. Silu vodnej energie nahrádzajú parné stroje. Koncom 19. storočia Gerambovská banská únia postavila v Dolných Hámroch závod Sandrik, v ktorom sa spracovávalo vyťažené striebro a zlato z banskoštiavnického regiónu na úžitkové a ozdobné predmety. Všeobecne však už k významnejšiemu oživeniu baníctva nedošlo, zachovalo sa však v kontinuite. Dodnes je v prevádzke ťažba zlata v bani Rozália.

V roku 1952 sa obec osamostatnila a neskôr sa spojila s osadou Dolné Hámre, s ktorou tvorí jeden územnosprávny celok – obec Hodruša - Hámre.

E.2. Zásadné urbanistické vývojové etapy

Výkres č. 3: Urbanistický vývoj (vid'. grafická príloha)

Určujúcim faktorom pri koncipovaní urbanistického charakteru obce bola konfigurácia terénu a banská činnosť (bohaté ložiská). Preto urbanistický vývoj sídla má mnohé špecifické znaky.

Primárna komunikácia išla od západu – od rieky Hron (cez obec Bzenica) holým (nezalesneným) chrbtom Vyhnianskej brázdy – medzi Vyhnianskou a Hodrušskou dolinou. Od východu išiel vývoj od rozširujúceho sa územia okolo Banskej Štiavnice a od juhovýchodu okolo dnešných Štiavnických Baní. Predpokladáme, že okrem kostola boli na úbočiach svahov roztrúsené drevené zrubové obydlia baníkov, ktoré sa koncentrovali okolo aktuálne funkčných banských polí (pingové polia).

Kryštalizačným urbanistickým jadrom dnešnej zástavby je údolie s pozdĺžnou osou v smere sever – juh – Banská Hodruša – stará Hodruša (horná Hodruša; nie názov Horná Hodruša), kde dominuje dosiaľ najstaršia stavba kostol sv. Mikuláša zo 14. storočia. Skutočnosť, že ťažiar, ktorí boli vlastními alebo podielníkmi banských prevádzok boli nemeckí osadníci, tiež významne ovplyvnila urbanistický koncept sídla. Vlastníci mali vybudované svoje sídla v Banskej Štiavnici, preto ťažiskom zástavby nie je typická stredoveká zástavba s organizovaným urbanistickým pôdorysným konceptom a geometricky presnou parceláciou s meštianskymi domami. V zástavbe prevláda rozptýlená solitérna zástavba s baníckymi obydliami na svahoch. Slohové murované objekty boli prevažne správnymi budovami banských závodov, s bytmi pre banských úradníkov. Absencia výsledkov stavebno-historických výskumov, ktoré by ozrejmili stavebný vývoj objektov, nespracovaná podrobnejšia chronológia vývoja banských prevádzok, nám neumožňuje bližšiu predstavu o stredovekej zástavbe.

Výraznejšia stavebná činnosť je zaznamenaná v súvislosti s hospodárskym rozvojom okolo roku 1500, kedy bol prestavaný farský kostol, rozšírila sa obytná štruktúra, bol postavený kostol sv. Petra a Pavla na cintoríne. Bola postavená, resp. prestavaná budova tzv. Leuthausu (rok 1503 – 1505), kde mala byť umiestnená radnica. V súvislosti s tureckým ohrozením bola stavebná činnosť sústredená na nevyhnutné fortifikačné práce, pretože v problematickom, členitom teréne nebolo možné vybudovať súvislé opevnenie. Okrem klopačky, postavenej (alebo prestavanej) v roku 1521, bol vybudovaný aj strážny dom tzv. Wachthaus.

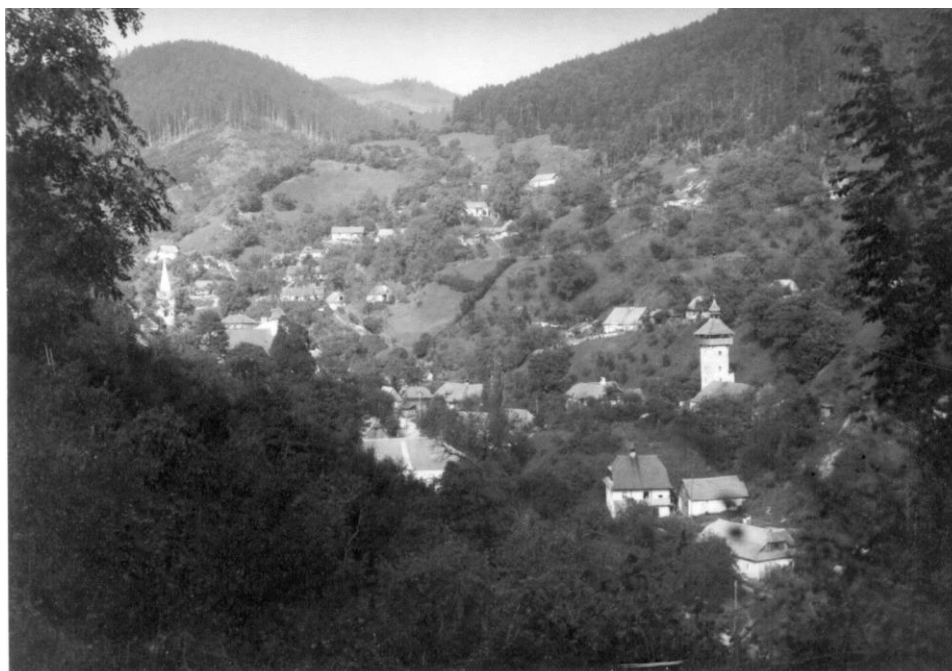
Zásadný stavebný rozvoj prežíva Hodruša okolo polovice 18. storočia, čo súviselo s prosperitou baní, hutníckych a úpravničných prevádzok, využitím gravitačnej vody a sústredením zástavby pozdĺž údolia Hodrušského potoka (v smere východ – západ). Predpokladáme, že vďaka prílivu obyvateľstva sa urbanisticko-architektonická štruktúra zástavby rozšírila a zahustila, približne do dnešnej podoby. V priesečníku osi hlavného údolia a osi údolia starej Hodruše vzniklo námestie polouzavretého charakteru, kde dominujú dvojpodlažné hmoty objektov a súsošie Kalvárie (1572).

Od 19. storočia nedošlo k zásadnejším urbanizačným pohybom (rozširovanie bolo obmedzené konfiguráciou terénu a znižovaním banskej ťažby); existujúce objekty sa prestavovali v súlade s dobovými slohmi a štýlmi. Boli postavené len lokálne stavby - evanjelický kostol (1842), rímskokatolícka neskoroklasicistická kaplnka sv. Jána Nepomuckého (1867). Oproti rímskokatolíckemu farskému kostolu sv. Mikuláša bola postavená v 19. storočí katolícka škola (s najväčšou pravdepodobnosťou na mieste staršej stavby). V roku 1820 bolo upravené súsošie Kalvárie.

Urbanisticko-architektonická štruktúra sídla sa zachovala ucelene. V zástavbe sa prelína urbanizované prostredie s prírodným prostredím. V obraze sídla spolupôsobia, alebo kontrastujú: slohová sakrálna architektúra, slohová profánna architektúra, rozvoľnená banícka zástavba, technické pamiatky po banskej, hutníckej a úpravničkej činnosti a súvisiace vodohospodárske stavby (prívodné jarky a kanály), prvky drobnej architektúry a zeleň (solitérov, či líniová).

Novostavby v priebehu 20. storočia boli realizované len ojedinele a zásadne neovplyvnili a nepoškodili vonkajší, ani vnútorný obraz sídla ako celku.

Historická fotodokumentácia Banskej Hodruše

Obr. 1 – Banská Hodruša v roku 1970, celkový pohľad
(zdroj: archív KPÚ Banská Bystrica, pracovisko B. Štiavnica)

Obr. 2 – Centrum Banskej Hodruše v roku 1970
(zdroj: archív KPÚ Banská Bystrica, pracovisko B. Štiavnica)

Obr. 3 –Banská Hodruša v roku 1971, pohľad na banícke osídlenie
(zdroj: archív KPÚ Banská Bystrica, pracovisko B. Štiavnica)

Obr. 4 –Banská Hodruša v roku 1970, pohľad na strážny dom Wachhaus
(zdroj: archív KPÚ Banská Bystrica, pracovisko B. Štiavnica)

Obr. 5 –Banská Hodruša, dom č. 167
(zdroj: archív KPÚ Banská Bystrica, pracovisko B. Štiavnica)

Obr. 6 –Banská Hodruša, manzardový banický dom, rok 1970
(zdroj: archív KPÚ Banská Bystrica, pracovisko B. Štiavnica)

Obr. 7 –Banská Hodruša, zrubový banický dom, rok 1970
(zdroj: archív KPÚ Banská Bystrica, pracovisko B. Štiavnica)

Obr. 8 –Banská Hodruša, bývalá čipkárská škola, rok 1970
(zdroj: archív KPÚ Banská Bystrica, pracovisko B. Štiavnica)

Obr. 9 –Banská Hodruša, dom č. 73
(zdroj: archív KPÚ Banská Bystrica, pracovisko B. Štiavnica)

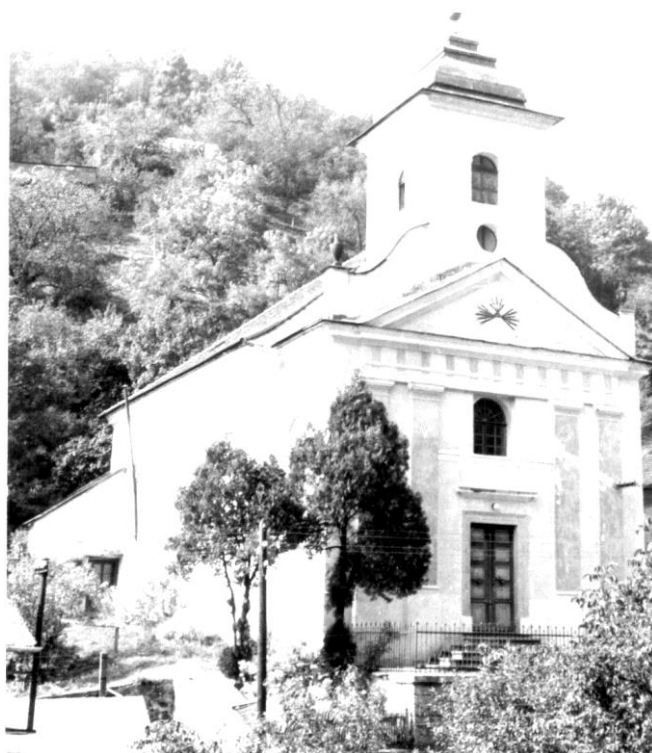
Obr. 10 –Banská Hodruša, byt banského úradníka pri Finsternte, rok 1971
(zdroj: archív KPÚ Banská Bystrica, pracovisko B. Štiavnica)

Obr. 11 –Banská Hodruša, dom č. 156
(zdroj: archív KPÚ Banská Bystrica, pracovisko B. Štiavnica)

Obr. 12 –Banská Hodruša, budova bývalej školy, rok 1970
(zdroj: archív KPÚ Banská Bystrica, pracovisko B. Štiavnica)

Obr. 13 –Banská Hodruša, evanjelický kostol
(zdroj: archív KPÚ Banská Bystrica, pracovisko B. Štiavnica)

Obr. 14 –Banská Hodruša, klopačka
(zdroj: archív KPÚ Banská Bystrica, pracovisko B. Štiavnica)

F. CHARAKTERISTIKA PAMIATKOVÝCH HODNÔT ÚZEMIA

F.1. Pamiatkové hodnoty územia hmotnej povahy

F.1.1. Obraz krajiny (reliéf terénu, vodné toky, prírodné prvky) – charakteristické pohľady

Územie PZ Banská Hodruša sa nachádza v CHKO Štiavnické vrchy, vyznačuje sa vysokou diverzitou, ktorú spôsobuje konfigurácia hornatinno-vrchovinového reliéfu krajiny, s rozvetvenou sieťou menších potokov vytvárajúcich reliéf údolí a veľmi pestrou súčasnou krajinnou štruktúrou. Historický vývoj osídlenia hodrušského územia a vznik osád je prejavom citlivého osadenia menších urbanistických štruktúr v hornatom teréne, s rešpektovaním prírodných a klimatických daností územia, využívajúc prírodné bohatstvo štiavnicko-hodrušského banského poľa.

Na formovaní urbanistickej štruktúry na území s členito modelovaným reliéfom mala, okrem vlastného osídľovania územia, výrazný vplyv aj banská činnosť a s ňou súvisiace reliéfné zmeny, ktoré sa uplatňujú v krajinnom obraze a vytvárajú charakteristický vzhľad krajiny.

Výsledkom kombinácie konfigurácie terénu a usporiadania zložiek štruktúry krajinnej pokrývky (kompozície objektov) bol vznik jedinečnej, originálnej a neopakovateľnej kultúrnej krajiny – banskej krajiny, so špecifickým krajinným rázom.

Typy krajinných štruktúr v území PZ (obr. č. 15 – 20, str. 32 - 34):

Lesy – sa vyskytujú vo forme malých roztrúsených plôch lesných porastov zasahujúcich do územia PZ a plochy zapojených porastov lesného charakteru na plochách pôvodných záhrad a lúk.

Lúky – typ krajinnej štruktúry umiestnený spravidla pod hranicou lesných porastov, v súčasnosti využívané ako kosienky.

Vodné toky – sú na území PZ zastúpené Hodrušským potokom a jeho ľavostranným prítokom z údolia Banskej Hodruše.

Cesty a chodníky – územím PZ prechádza štátna cesta III. triedy, spájajúca Banskú Štiavnicu so Žarnovicou. Ostatné cesty nachádzajúce sa v intraviláne sídla sú nižšej triedy. K niektorým menším sídelným obytným útvarom vedú cesty historické, vykladané z kameňov alebo ide o nespevnené cesty lesného alebo poľného charakteru.

Domy a záhrady – okrem domov, záhrad a ciest sú tu zahrnuté aj dvory. Táto kategória krajinnej štruktúry je veľmi pestrá a v rámci krajiny má dominantné postavenie.

Pamiatkové hodnoty územia PZ sú definované vysokou mierou zachovania špecifickej historickej urbanistickej štruktúry, situovanej a formovanej v jedinečnom prírodnom prostredí. V obraze sídla sa harmonicky prelína urbanizované a prírodné prostredie. Vďaka členitosti terénu urbanizačný proces prebiehal špecificky, čoho výsledkom je ojedinelý a špecifický obraz sídla.

KRAJINNÉ ZÁZEMIE PAMIATKOVEJ REZERVÁCIE – OBRAZ KRAJINY

Obr. 15 Pohľad na krajinné zázemie zo severnej časti územia v smere na juhozápad

Obr. 16 Krajinné zázemie východnej čast' územia

Obr. 17 Okraj baníckej zástavby severozápadnej časti územia s pohľadom na krajinné zázemie

Obr. 18 Okraj baníckej zástavby západnej časti územia s pohľadom na krajinné zázemie

Obr. 19 Pohľad na krajinné zázemie v smere z juhu na východ

Obr. 20 Krajinné zázemie severovýchodnej časti územia

F.1.2. Vonkajší obraz územia – panoráma, silueta

Vonkajší obraz sídla je výsledkom konfigurácie hornatinno-vrchovinového reliéfu, pôvodnej primárnej funkcie (ťažba a spracovanie rudy) a charakteru urbanistickej štruktúry.

Historický vývoj osídlenia hodruškého územia a vznik osady je prejavom citlivého osadenia menšej urbanistickej štruktúry v členitom teréne, s chápaním a rešpektovaním prírodných a klimatických daností územia. Stupňovito usporiadaná zástavba banického osídlenia na svahoch kontrastuje s usporiadanejšou formou voľnej radovej zástavby situovanej pozdĺž potoka v údolí. Vo vonkajšom obraze sídla sa harmonicky prelína urbanizované a prírodné prostredie. Vďaka náročnému terénu urbanizačný proces prebiehal špecificky, čoho výsledkom je ojedinelý obraz sídla.

Pre vnímanie vonkajšieho obrazu PZ sú najdôležitejšie tieto pohľady (*vyznačenie pohľadov vid'. Výkres č. 8: Zásady ochrany pamiatkovej zóny, fotodokumentácia: pohľady č. I. – VI, str. 36-38*):

- I. z klopačky na centrum obce a banickú zástavbu s krajinným zázemím
- II. na severozápadnú časť PZ z jej okrajovej polohy
- III. z cintorína na Wachthaus a krajinné zázemie
- IV. z cesty spod kostola sv. Petra a Pavla na klopačku, banickú zástavbu a krajinné zázemie
- V. na banickú zástavbu západnej časti a krajinné zázemie
- VI. z Wachthausu na kostol sv. Petra a Pavla, južnú časť územia a krajinné zázemie

F.1.3. Vnútorň obraz územia – priestorová štruktúra

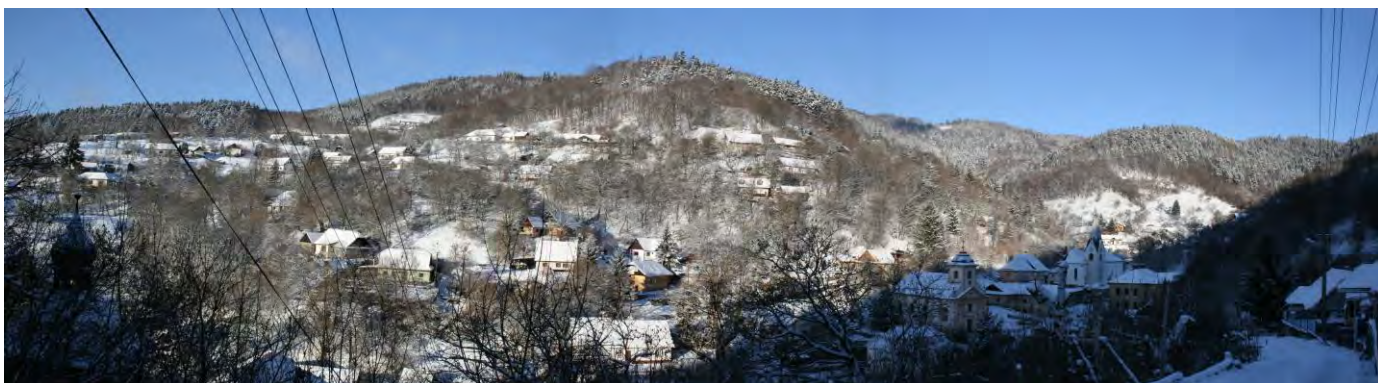
Na vnútorň obraz PZ majú vplyv rovnaké danosti územia ako na vonkajší obraz sídla: členitý terén, pôvodná primárna funkcia sídla a špecifická urbanistická štruktúra.

Charakteristickým prvkom vnútorného obrazu je kontrast usporiadanejšej voľnej radovej zástavby situovanej pozdĺž hlavnej cestnej komunikácie a potoka v údolí, s rozvoľnenou zástavbou banického osídlenia na svahoch. Nepravidelná pôdorysná štruktúra historickej zástavby sídla je situovaná prevažne vo svahoch nad líniou cesty a potoka.

Najhodnotnejšími vnútornými pohľadmi a priehľadmi v rámci územia PZ, ktoré je potrebné rešpektovať a chrániť sú (*vyznačenie pohľadov vid'. Výkres č. 8: Zásady ochrany pamiatkovej zóny, fotodokumentácia: pohľady č. 7 – 9, str. 39 – 49*):

7. na centrálny priestor Banskej Hodruše (urbanistický priestor č. 2 a 3)
8. z klopačky na centrálny priestor sídla (urbanistický priestor č. 3)
9. z klopačky na juhozápadnú časť PZ
10. na východnú časť PZ (urbanistický priestor č. 1)
11. na severovýchodnú časť PZ (urbanistický priestor č. 1)
12. na banickú zástavbu východnej časti PZ
13. na priestranstvo pred vstupom do štôlne Mikuláš (urbanistický priestor č. 1)
14. na centrum sídla (urbanistický priestor č. 2)
15. na urbanistický priestor č. 3
16. na tzv. Banické námestie (urbanistický priestor č. 5)
17. na banickú zástavbu východnej časti nad klopačkou
18. na urbanistický priestor V.
19. na okolie bývalého závodu bane Všetkých svätých

VONKAJŠÍ OBRAZ ÚZEMIA – PANORÁMA A SILUETA

Pohľad I. – z cesty nad klopačkou na centrum obce a banicku zástavbu s krajinným zázemím

Pohľad II. – pohľad na severozápadnú časť PZ z jej okrajovej polohy

Pohľad III. – z cintorína na Wachthaus a krajinné zázemie

Pohľad IV. - z cesty spod kostola sv. Petra a Pavla na klopačku, banícku zástavbu a krajinné zázemie

Pohľad V. - na banícku zástavbu západnej časti a krajinné zázemie

Pohľad VI. - z Wachthausu na kostol sv. Petra a Pavla, južnú časť územia a krajinné zázemie

VNÚTORNÝ OBRAZ ÚZEMIA – PRIESTOROVÁ ŠTRUKTÚRA

Pohľad 7. – na centrálny priestor Banskej Hodruše (UP2 a UP3)

Pohľad 8. – z klopáčky na centrálny priestor sídla (UP3)

Pohľad 9. – z klopačky na juhozápadnú časť PZ (UP4)

Pohľad 10. – na východnú časť PZ (UP1)

Pohľad 11. – na severovýchodnú časť PZ (UP1)

Pohľad 12. – na banícku zástavbu východnej časti PZ

Pohľad 13. – na priestranstvo pred vstupom do štôlne Mikuláš (UP1)

Pohľad 14. - na centrum sídla (UP2)

Pohľad 15. - na urbanistický priestor (UP3)

Pohľad 16. – na tzv. Banické námestie (UP5)

Pohľad 17. – na banickú zástavbu východnej časti nad klopačkou

Pohľad 18. - na urbanistický priestor UP5.

Pohľad 19. – na okolie bývalého závodu bane Všetkých svätých

F.1.3.1. Hmotová skladba zástavby

Charakter a štruktúra zástavby pamiatkového územia sú špecifické. Pôdorysná osnova historickej zástavby Banskej Hodruše má lineárny charakter. Základom osnovy sú komunikácie, situované v údolných polohách. Komunikačná osnova má tvar obráteného písmena T. Jedna z osí je smerovaná v smere SV – JZ, údolím zo smeru Banská Štiavnica – Žarnovica, vedená údolím Hodruškého potoka. Druhá os je kolmicou na predchádzajúcu, ktorú vytvára druhé údolie, zo smeru sever – juh – tzv. „stará“ Hodruša. Zástavba umiestnená pozdĺž hlavných osí má nepravidelný charakter hromadnej zástavby. Okolo urbanizačnej osi SV- JZ prevažuje usporiadanejšia, lineárna potočná zástavba solitérnych objektov. V urbanizačnom jadre v „starej“ Hodruši okolo kostolov, je hromadná zástavba koncentrovanejšia. Okolo tohto jadra sa historická zástavba baníckych domov vyvíjala v komplikovanom, strmom teréne.

V zachovanej historickej štruktúre pamiatkového územia z hľadiska objemovej skladby prevládajú dva typy zástavby, ktoré spoluvytvárajú špecifický obraz sídla.

Voľná radová zástavba - pozdĺž hlavnej komunikačnej osi údolia a Hodruškého potoka, okolo kostolov alebo v okolí významných banských polí – území areálov ťažiarских spoločností je koncentrovaná usporiadanejšia zástavba. Zástavbu tvoria prízemné alebo poschodové obdĺžnikové domy. Dnešné prostredie sídla je definované základnými urbanistickými prvkami – pôdorysnou a priestorovou skladbou, charakteristickou panorámou s dominantami, jednotlivými súbormi a objektmi kultúrnych pamiatok spolu so stavbami dotvárajúcimi celkové prírodné a kultúrne (urbanizované) prostredie jednotlivých častí sídla a jeho okolia.

Rozvoľnená zástavba – prevažujúci typ zástavby situovaný na svahoch PZ, maximálne rešpektujúci konfiguráciu terénu. Rozvoľnená zástavba prevažne prízemných (ojedinele poschodových domov) domov so špecifickými znakmi pre banícke osídlenie, výrazovo ovplyvnené štýlom nemeckej kolonizácie. Z hľadiska hmotovo-priestorového členenia ide o 1-traktový alebo 2-traktový banícky dom zastrešený sedlovou strechou, často doplnenou o polvalbu alebo aj podlomenicu. Súčasťou parciel sú prízemné, väčšinou zrubové, samostatne stojace hospodárske stavby, ktoré sú zastrešené sedlovou alebo pultovou strechou. Situovanie hospodárskych stavieb vo väzbe na obytný objekt je veľmi individuálne, závisí od konkrétnej terénnej konfigurácie pozemku. Štruktúra rozvoľnenej zástavby je doplnená záhradami a ovocnými sadiami, na ktoré plynulo nadväzujú okolité lesné porasty. Z hľadiska hodnotenia komunikačných väzieb sú línie hlavných komunikačných trás bez väčších výškových rozdielov. Sieť prístupových prevažne peších chodníkov je umiestnená na vrstevniciach svahov, v kombinácii so spojovacími strmými líniami, vedenými v kolmom smere na sklon svahu.

F.1.3.2. Strešná krajina

Strešná rovina (krajina) – piata fasáda historickej architektonicko-urbanistickej štruktúry sa v dôsledku terénnej konfigurácie uplatňuje významne. Obraz strešnej roviny/krajiny je premenlivý v závislosti od miesta pohľadu.

Tvary striech na objektoch profánnej architektúry:

V tvaroch striech historických objektov so slohovými znakmi prevládajú:

- manzardové, sedlové s podlomenicou, príp. polvalbou, valbové;
- pre veže a sakrálne objekty – cibulové, ihlanové, či kombinované tvary;

- špecifickým regionálnym znakom konštrukcie striech sú tzv. námetky, ktoré ukončujú strechu pri odkvape a vytvárajú výraznú strešnú krivku a mäkké tvarovanie strešných rovín pri korune muriva;
- štítové steny prevažne murované a hladko omietnuté alebo doskové, so zvislo kladenými doskami;
- pôvodnou krytinou bol drevený šindel, v neskoršom období nahradený ľahkými azbestocementovými šablónami (ukladané na koso, šedé, farbené v hmote, matné) a betónovou dvojdrážkovou krytinou, prípadne hladkým pozinkovaným plechom ukladaným do pásov;
- plochy striech sú rozčlenené vikiermi (prevažne valbové, sedlové alebo pultové, na zadnej strane objektu tzv. hospodársky vikier) alebo polkruhovými vetrákmi;
- na objektoch sú zachované historické komíny s tvarovanými hlavicami (staršie s poloblúkovou murovanou hlavicou, mladšie so sedlovou murovanou hlavicou), omietané hladkou omietkou a natierané vápenným náterom.

Tvary striech na ľudových (banických) domoch:

- sedlové s podlomenicou, sedlové s polvalbou, alebo sedlové s polvalbou a podlomenicami, ojedinele valbové strechy;
- hrebeň strechy je rovnobežný s pozdĺžnou osou objektu a v rámci osadenia vo svažitom teréne je hrebeň rovnobežný s vrstevnicami, teda spádnicou strechy je v smere alebo proti smeru spádu terénu;
- štítové steny sú doskové, alebo murované; tvarovo zaujímavým a pre sídlo typickým je tvarovanie výstrešia nad vstupom prostredníctvom námetkov, ktoré vytvára na streche vlnu;
- špecifickým regionálnym znakom konštrukcie striech sú tzv. námetky, ktoré ukončujú strechu pri odkvape a vytvárajú výraznú strešnú krivku a mäkké tvarovanie strešných rovín pri korune muriva;
- štítové steny sú doskové, alebo murované;
- z hľadiska chronológie sa sporadicky zachovali aj staršie konštrukcie krovov – barokové; prevládajú krovky z konca 19. a začiatku 20. storočia; u menších objektov ide o hambáľkové konštrukcie, u väčších stojatá stolica alebo vešadlová konštrukcia; na viacerých domoch banického osídlenia vďaka spoločným znakom sú nové krovky realizované po polovici 20. storočia;
- plochy striech sú rozčlenené vikiermi (prevažne valbové, sedlové alebo pultové), na zadnej strane objektu jedným výlezným (hospodárskym) vikierom, alebo polkruhovými vetráčikmi;
- na novodobo upravených strechách prevláda použitie strešných okien;
- na autenticky zachovaných historických objektoch banického osídlenia sa zachovali historické komíny s tvarovanými hlavicami;
- pred polovicou 20. storočia bola používaná jednotná prírodná krytina - drevený šindel;
- od 1. tretiny 20. storočia sa uplatňuje ľahká azbestocementová krytina (eternit) – náhradou je v súčasnosti ľahká vlákocementová šablónová krytina, ďalej betónová dvojdrážková krytina menej používaný hladký pozinkovaný plech ukladaný do pásov;
- v súčasnosti je v PZ uplatnená pestrá škála strešných krytín: prevláda plechová krytina v pásoch, ale aj nevhodné veľkoplošné vlnité plechové krytiny, plechové šablóny s poplastovanými úpravami povrchov, pálená veľkorozmerová keramická alebo betónová škridla, asfaltový šindel;

- v súčasnosti sa spolu s tendenciou neprimeraného zbytnovania podkroví objavujú aj nevhodne prestavané strechy, ktoré majú vysoké nadmurovky, veľké vyloženia striech pozdĺž obvodových a štítových stien a neprimerané riešenie presvetlenia;
- z architektonického hľadiska sa objavujú tvarovo, veľkosťou a počtom nevhodne navrhnuté vikiere; novodobé krytiny roztriešujú ucelenosť štruktúry strešnej roviny; ako nevhodné akcenty sa objavujú cudzie prvky – nové neprimerané vikiere, ukončenie komínov (tvarove i materiálovo);
- na hospodárskych objektoch prevažujú sedlové; pozn. pultové sa uplatnili len pri nových garážových stavbách;

Príklady historických striech a ich typických detailov

- sedlová strecha s drevenými doskovými štítmi (alebo hladko omietanými), s podlomenicami a polvalbami
- minimálne vysunutia strešných rovín pred plochu fasád, ukončenie krokiev pri odkvape vodorovným rezom

- príklad vysunutia strechy nad hlavným vstupom do domu na hlavnej fasáde a príklad historického nástrešníka

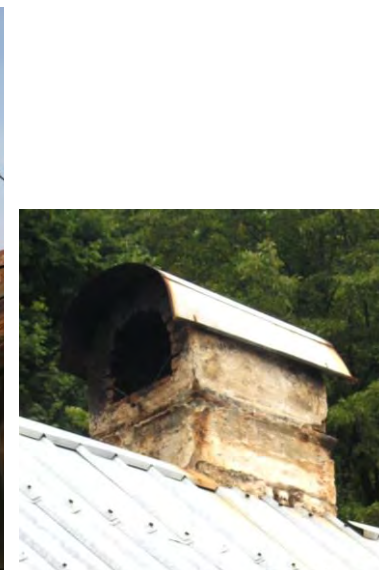
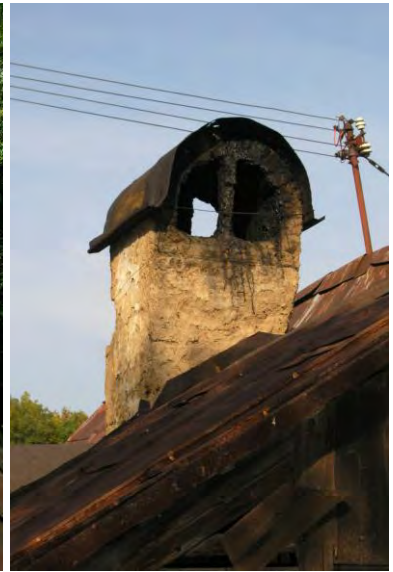

Príklady historických vikierov

- vikiere valbové, sedlové a pultové
- na zadnej strane domu tzv. hospodársky vikier

Príklady historických komínov
- typické hlavice s poloblúkovou strieškou

Príklady typických strešných krytín

- drevený šindel, dvojdrážková krytina, krytina z plechových pásov, krytina z vláknocementových štvorcových šablón

F.1.4. Funkčné využitie územia

Banská Hodruša je špecifická vzhľadom na hornaté prírodné prostredie a banské osídlenie formované na základe ložísk drahých kovov. Po ukončení ťažby nielen v Banskej Hodruši, ale i v širšom okolí sa stratila vitalita územia. Preto kvalita a intenzita využitia urbanisticko-architektonickej štruktúry sídla sa od konca 19. storočia postupne mení, dochádza k opúšťaniu a chátraniu baníckych domov, ale aj budov bývalých banských správ, školy, tradičných obchodov a hostincov.

Nevyužívané objekty – staticky narušené (25 objektov), v havarijnom stave (11 objektov) a asanované stavby (cca 60 objektov) sú ukazovateľmi úpadku sídla Banskej Hodruše.

Samotné banské a technické diela sú ruinami (bývalý pivovar, stupy, zaniknuté diela).

Funkcia trvalého bývania prevažuje v objektovej skladbe v údolných polohách, kde sú lepšie podmienky pre obyvateľov z hľadiska dostupnosti, technickej a dopravnej infraštruktúry.

Vzhľadom na pretrvávajúcu tendenciu poklesu počtu obyvateľov, ktorá sa zvyrazňuje od konca 19. storočia, ale najmä po 2. polovici 20. storočia, je pomerne veľká časť objektov pôvodného banického osídlenia využívaná len sezónne na rekreačné bývanie. Paradoxne vďaka využívaniu objektov štruktúry banického osídlenia na rekreačné chalupy, je v istej miere zabezpečená ochrana pamiatkových hodnôt územia. Z hľadiska ochrany pamiatkového fondu aj ochrany/zachovania objektov dotvárajúcich historické prostredie, ktoré sú prevažne využívané na trvalé bývanie, v súvislosti s ich modernizáciou dochádza k poškodzovaniu výrazu objektov nevhodnými úpravami.

Objekty profánnej architektúry slohového charakteru (pôvodne objekty banských správ, bytov banských úradníkov a pod.) sú väčšinou nevyužívané/chátrajúce, alebo prestavané nevhodnými úpravami, ktoré nie sú v súlade s ich pamiatkovými hodnotami.

Hospodárstvo (banská činnosť a spracovanie rudy) je v súčasnosti v podstate ukončené. Jedinou funkčnou prevádzkou v súkromnom vlastníctve je baňa Rozália (mimo územia PZ). Podnikateľské aktivity sú len v oblasti tretieho sektoru (obchod a služby).

Obhospodarovanie okolitých plôch pasienkov je len individuálne, po roku 1989 je tiež v útlme.

F.1.5. Historický pôdorys

Pôdorysná štruktúra

Pôdorys architektonicko-urbanistickej štruktúry PZ je nepravidelný. Vzhľadom na terénne špecifiká a primárnu funkciu sídla (aktívna banská činnosť), koncept urbanistickej skladby neuplatňuje tradičné sídlotvorné mechanizmy. Základná urbanistická kompozičná os je vedená údolím Hodrušského potoka, v smere od Žarnovice do Banskej Štiavnice a kolmo na ňu sa napája druhá kompozičná os, ktorú vytvára druhé údolie, tzv. „stará“ Hodruša. Pozdĺž hlavných urbanistických línií je situovaná usporiadanejšia voľná forma zástavby, ktorá sa približuje radovej zástavbe, ale nedosahuje jej kompaktnosť. V rozsiahlej štruktúre PZ prevláda stupňovito komponovaná rozvoľnená zástavba banického osídlenia na svahoch nad hlavnými líniami. Pôdorysnú štruktúru spoluvytvára sieť bočných ulíc, uličiek a peších chodníkov. Vzhľadom na svahovitú konfiguráciu terénu majú prístupové cesty a chodníky prevažne výrazný stúpajúci/klesajúci sklon.

Parcelácia

Výkres č. 5: Rozbor parcelácie (viď. grafickú prílohu)

Jednou z kľúčových pamiatkových hodnôt sídla je miera zachovania historickej parcelácie. Na tvar, veľkosť a členitosť parcel mala predovšetkým vplyv členitosť terénu. V zástavbe v údolí Hodrušského potoka a v „starej“ Hodruši je čitateľná snaha o pravidelnosť parcelácie a pravouhlé tvarovanie – napájané priečne na systém komunikácií. Vyššou koncentráciou zástavby v údoliach sú parcely menšie v porovnaní s parceláciou v banickej zástavbe v príľahlých svahoch (väčšie

parcely). V týchto polohách sú parcely nepravidelnejšie tvarované. Novodobé zásahy do parcelácie len minimálne narušili jej historickú schému.

F.1.6. Objektová skladba územia – kompozícia

F.1.6.1. Dominanty a akcenty - výškové zónovanie a urbanistické priestorové vzťahy

Výkres č. 3: Urbanistický vývoj (vid'. grafickú prílohu)

Urbanistická kompozícia sídla je determinovaná morfológiou terénu a má znaky rastlého sídla. Plynulé prechody prírodného a urbanizovaného prostredia a miera zachovania historickej zástavby je základnou pamiatkovou hodnotou sídla. Historická urbanistická štruktúra sídla je pomerne ucelene zachovaná. V minulosti nedošlo k zásadnému narušeniu štruktúry sídla plošnými demoláciami a pod. Vývoj smeroval ku skompaktňovaniu, ku koncentrácii zástavby v urbanizačných jadrách, pričom nebol narušený základný urbanistický koncept sídla. Nevhodné novodobé zásahy v mierne sústredenej forme sú v južnej časti „starej“ Hodruše. Porovnávaním historického mapovania predpokladáme, že bolo odstránených niekoľko objektov, ktoré súviseli s banskými, alebo úpravnickými prevádzkami. V ruinách sú zbytky objektov bývalého pivovaru v tzv. pivovarskej doline.

V riešenom území PZ Banská Hodruša sú vyformované dve urbanizačné jadrá (*bližšie vid'. grafickú prílohu – Výkres č. 4: Rozbor objemovej skladby zástavby*):

- prvé historické urbanistické jadro je severne, okolo kostolov tzv. „stará“ Hodruša, kde je koncentrovanejšia zástavba slohových objektov, hustejšia rozvetvená komunikačná sieť s prístupovými cestami, resp. chodníkmi so soliternou zástavbou baníckych domov; v uvedenej časti zástavby sa tiež významne uplatňuje gradačný efekt urbanistickej formy, ktorý spočíva v kontraste koncentrovanej zástavby v údolí a rozvoľnenej zástave baníckych domov na svahoch;
- druhé historické urbanistické jadro je v priesečníku hlavných kompozičných osí, v južnej časti sídla; tento priestorový uzol je polouzavretý, ohraničený Kalváriou a historickými soliternými objektmi so slohovými znakmi.

Dominanty a výškové zónovanie blokov zástavby

Architektonické dominanty historického sídla sú komponované v rovnováhe s prírodným prostredím, ktoré je súčasne limitujúcim faktorom ich uplatnenia. Špecifiká terénu neumožňujú hovoriť o celkových dominantách sídla, ale len o lokálnych, ktoré sa uplatňujú pri čiastkových pohľadoch na vonkajší obraz sídla, alebo vo vnútorných priehľadoch. Dominanty a akcenty sú orientačnými bodmi a **znakovými prvkami sídla**.

Architektonické dominanty

Historické sídlo Banská Hodruša má zachovaný gradačný charakter urbanistických štruktúr. V dôsledku členitosti terénu sa pôsobenie priestorových dominant mení, a preto nemožno jednoznačne hovoriť o sídelných dominantách. Ide skôr o lokálne dominanty sídla – akcenty, ktorými sú: **rímskokatolícky kostol sv. Mikuláša, rímskokatolícky kostol sv. Petra a Pavla, ev. kostol a. v., klopačka, Wachthaus, Kalvária a objekty bývalej banskej správy.**

DOMINANTY A HISTORICKÉ OBJEKTY V EXPONOVANÝCH POLOHÁCH

Obr. 20 Rímskokatolícky kostol sv. Mikuláša, parc. C-KN č. 1106

Obr. 21 Rímskokatolícka fara, parc. C-KN č. 1098

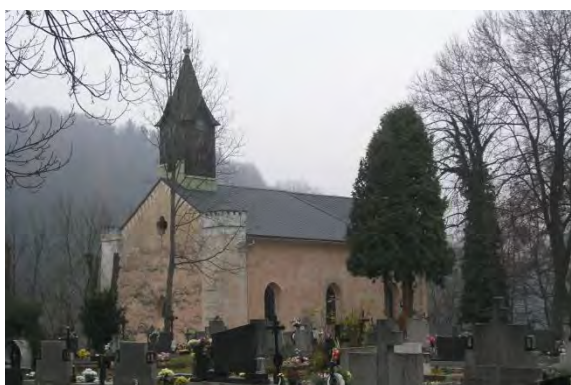
Obr. 21 Katolícka škola, parc. C-KN č. 1363/3

Obr. 22 Evanjelický kostol, parc. C-KN č. 1374

Obr. 23 Evanjelická fara, parc. C-KN č. 1026

Obr. 24 Rímskokatolícky kostol sv. Petra a Pavla, parc. C-KN č. 796

Obr. 25 Vstupná brána na cintorín, arc. C-KN č. 796

Obr. 25 Klopačka, parc. C-KN č. 1426

Obr. 26 Obecný dom tzv. Leuthaus, parc. C-KN č. 1115

Obr. 27 Strážny dom Wachthaus, parc. C-KN č. 1483

Obr. 28 Kaplnka sv. Jána Nepomuckého, parc. C-KN č. 769

Obr. 29 Obytný dom pre bankských úradníkov, parc. C-KN č. 953

Obr. 30 Dom obchodníka Weisa, parc. C-KN č. 944

Obr. 31 Dom banského úradníka, parc. C-KN č. 1320/1

Obr. 32 Dom továrníka Fajtu, parc. C-KN č.1005

Obr. 33 Čipkárská škola, parc. C-KN č. 1366

F.1.6.2. Systém opevnenia

Náročná konfigurácia terénu určovala aj špecifický charakter opevnenia. Stopy po fortifikácii sa zachovali len fragmentárne. Sídlo nebolo možné opevniť tradičným fortifikačným systémom súvislých líniových hradieb a doplnkových objektov. Doposiaľ nebol realizovaný archívny, ani archeologický výskum, ktorý by priniesol komplexnejší obraz o obrannom systéme v čase tureckého ohrozenia.

V čase tureckého ohrozenia boli opevnené sakrálne objekty – rímskokatolícky kostol sv. Mikuláša a rímskokatolícky kostol sv. Petra a Pavla.

Hmotovo-priestorovo sa fortifikačný systém sídla Banskej (starej) Hodruše nezachoval. Na základe archívneho materiálu z roku 1774, predpokladáme, že v južnej časti PZ v mieste „prírodnej brány“ bola pravdepodobne vybudovaná vstupná brána, nadväzujúca na objekty klopačky a strážneho domu. „Wachthaus“, ktorý bol situovaný SV nad priesečníkom údolí.

F.1.6.3. Priestory územia – námestia, ulice a voľné plochy

Výkres č. 3: Urbanistický vývoj (vid'. grafickú prílohu)

Výkres č. 4: Rozbor objemovej skladby zástavby (vid'. grafickú prílohu)

V solitérnej zástavbe PZ sa vzhľadom na analyzované determinanty vývoja sídla nevyformovala tradičná štruktúra urbanistických priestorov charakteru ulíc a námestí.

Určujúce urbanistické priestory sú definované nosnými historickými komunikačnými líniami a dvoma urbanizačnými jadrami (tzv. Banické námestie s Kalváriou a priestor s kostolmi v tzv. starej Hodruši). V rámci vývoja sa postupne vyformovali menšie priestranstvá – urbanistické priestory, ktoré sú v súčasnosti pre toto sídlo špecifické a nachádzajú sa na komunikačnej osi cesty v smere sever – juh.

V PZ bolo definovaných päť urbanistických priestorov, vymedzených prírodnými danosťami terénu/údolia, ním pretekajúceho miestneho potoka a prítomnosťou historických objektov.

Urbanistický priestor 1 (UP1)

Poloha urbanistického priestoru UP1 je vymedzená priestorom v severnej časti PZ, v mieste kde sa končí hlavná komunikačná os a rozvetvuje sa na dve bočné komunikácie. V tomto priestore sa nachádza vstup do štólne Mikuláš.

Urbanistický priestor 2 (UP2)

Urbanistický priestor UP2 sa vyformoval v rozšírenej časti hlavnej komunikačnej osi, v nástupnom priestore so schodiskom, ktoré smeruje k rímskokatolíckemu kostolu sv. Mikuláša. Priestor je v južnej časti ohraničený bývalou katolíckou školou a zo severnej časti je ukončený vstupným portálom štólne Birnbaum.

Urbanistický priestor 3 (UP3)

Urbanistický priestor sa vyformoval na hlavnej komunikačnej osi, v rozšírenom priestore pred evanjelickou farnosťou, ktorá je osadená do vyššej polohy západného svahu. V severnej časti je

priestor ukončený schodiskom a terasou so vstupom do evanjelického kostola a. v., z východnej strany odbočkou pešej komunikácie vedúcej k banickým domom a z južnej strany odbočkou pešej komunikácie ku klopačke.

Urbanistický priestor 4 (UP4)

Urbanistický priestor UP4 je lokalizovaný v mieste bývalého obecného domu tzv. „Leuthaus“ (parc. C-KN č. 1015) v mieste, kde sa hlavná komunikačná os oddeľuje smerom k rímskokatolíckemu kostolu sv. Petra a Pavla a cintorínom a zároveň sprístupňuje banícke osídlenie západného svahu.

Urbanistický priestor 5 (UP5).

Urbanistický priestor UP5 je lokalizovaný na hlavnej ceste z Banskej Štiavnice do Žarnovice, pri sútoku potoka „starej“, Hodruše do Hodrušského potoka, v mieste odbočky do „starej“ Hodruše. Zo severnej strany je priestor ohraničený Kalváriou a príľahlým parčíkom (s Pomníkom padlých v SNP). Zo západnej časti je vymedzený objektom bývalej banskej správy (parc. C-KN č. 953) a z južnej časti bývalým objektom obchodníka Weisa (parc. C-KN č. 944).

Historický hmotovo-priestorový charakter urbanistických priestorov zostal zachovaný, nevhodné úpravy narúšajú výraz priestorov z horizontu človeka. K narušeniu výrazu došlo v dôsledku úpravy trasy komunikácie – prekrytiu časti potoka komunikáciou, použitiu nevhodného architektonického riešenia zásahov do terénu, oporných múrov a nevhodným uplatnením stavebných materiálov.

ROZBOR URBANISTICKEJ KOMPOZÍCIE

Urbanistický priestor 1 (UP1)

Urbanistický priestor 2 (UP2)

Urbanistický priestor 3 (UP3)

Urbanistický priestor 4 (UP4)

Urbanistický priestor 5 (UP5)

F.1.6.4. Zástavba - rozbor objektovej skladby zástavby

- sakrálna architektúra
- profánna architektúra
- banícke osídlenie (obytné banícke domy a hospodárske stavby)
- technické pamiatky (bývalé banské a úpravárenské objekty, jarky)
- drobná architektúra
- zeleň

Sakrálna architektúra

Objekty sakrálnej architektúry sú nositeľmi významných architektonických, umelecko-historických i výtvarných hodnôt a cenných detailov, preto ich obnove musí predchádzať vykonanie pamiatkových výskumov, ktoré preukážu ich historický vývoj a zdefinujú všetky hodnotné časti stavieb a ich detailov.

Zo skupiny sakrálnych objektov je svojimi architektonickými hodnotami významný rímskokatolícky kostol sv. Mikuláša, postavený koncom 14. storočia. V jeho súčasnom architektonickom výraze prevládajú prvky z neskorogotickej prestavby, ktoré poukazujú na účasť významnej stavebnej huty v tejto oblasti. Okrem iných zachovaných pamiatkových hodnôt objektu je významná kolekcia kamenných neskorogotických portálov. Neskorogotický rímskokatolícky kostol sv. Petra a Pavla postavili okolo roku 1500. Neskôr bol opevnený v súvislosti s tureckou hrozbou. Vo výraze fasády dominuje neogotická prestavba. V roku 1867 bola v údolí Hodrušského potoka postavená prícestná rímskokatolícka kaplnka sv. Jána Nepomuckého. Evanjelický kostol bol postavený v 40-tych rokoch 19. storočia v klasicistickom štýle, ktorý je ucelene zachovaný v interiéri aj v exteriéri.

Rímskokatolícky kostol sv. Mikuláša (parc. C-KN č. 1106) – NKP, ÚZPF č. 1214/1

Jednolodňová stavba orientovaná v smere sever – juh, so svätyňou s polygonálnym uzáverom na južnej strane a loďou s obdĺžnikovým pozdĺžne orientovaným pôdorysom. Objekt prešiel niekoľkými vývojovými etapami – gotická (predpokladá sa viac fáz, podľa prameňov z r. 1387), renesančná (podľa prameňov v r. 1557), baroková, neogotická (koniec 19. stor.), 1. tretine 20. stor. a poslednej tretine 20. storočia.

Určujúcou etapou kostola je gotická, reprezentovaná vyspelým architektonicko-výtvarným a remeselným stvárnením rebrovej klenby presbytéria. V renesančnej etape pristavali k východnej fasáde presbytéria bočnú vežu. V barokovej etape došlo k výmene mobiliáru – hlavný oltár, kazateľnica, kostolné lavice. V neogotickej etape bola realizovaná na fasáde štuková výzdoba, boli osadené vitrážové okná v presbytériu a v lodi sa realizovala drevená zrkadlová klenba, mobiliár kostola bol doplnený bočnými oltármi. V 1. tretine 20. storočia bola v lodi osadená empóra, v 3. tretine 20. storočia bola realizovaná obnova fasády.

Architektonické, umelecko-historické a výtvarné hodnoty kostola sú reprezentované zachovanými cennými prvkami:

- významná kolekcia kamenných neskorogotických portálov
- gotické kamenné články okenných otvorov, rebrovej klenby v sakristii, svorníky rebrovej klenby
- barokové historické dverné vstupné výplne do priestoru lode kostola

- historické omietkové a náterové vrstvy interiéru a exteriéru
- vitrážové okenné výplne z konca 19. storočia
- kamenná dlažba v interiéri lode, kamenné schodiskové vyrovnávacie schodiskové stupne
- kamenná doska vstupu do krypty lode kostola
- kovová konštrukcia a drevené zábradlie empory
- mobiliár – barokový hlavný oltár sv. Mikuláša, baroková kazateľnica, kostolné lavice a stallá, bočné neogotické oltáre

Rímskokatolícky kostol sv. Petra a Pavla (parc. C-KN č. 796) – NKP, ÚZPF č. 1216/1

Jednoloďová stavba orientovaná v smere juhozápad – severovýchod, svätyňa s polygonálnym uzáverom na juhozápadnej strane, loď s obdĺžnikovým pozdĺžne orientovaným pôdorysom. Objekt prešiel niekoľkými vývojovými etapami – neskorogotická (okolo r. 1500), ranobaroková (pravdepodobne posledná tretina 17. stor.), baroková (2. polovica 18. stor.), neogotická (koniec 19. stor.), po polovici 20. stor. a v poslednej tretine 20. storočia.

Určujúcou etapou je neskorogotická, reprezentovaná výtvarne a architektonicky výnimočnou klenbou presbytéria. V ranobarokovej etape došlo k výmene hlavného oltára sv. Petra a Pavla. V barokovej etape bol do interiéru umiestnený ďalší slohový mobiliár (kazateľnica a bočné oltáre) a pravdepodobne boli vymenené aj okenné výplne. V neogotickej etape bola realizovaná prestavba zameraná na výmenu krovu, dreveného povalového stropu, postavenie drevenej vežičky a štuková výzdoba severovýchodnej fasády vrátane prístavby mohutných nárožných pilierov. V interiéri bola realizovaná výmalba a pred severovýchodnou stenou bola umiestnená empora. V 5. etape – po polovici 20. stor. bola obnovená neogotická výmalba interiéru a vymenená strešná krytina. V poslednej tretine 20. storočia bola realizovaná obnova fasády.

Architektonické, umelecko-historické a výtvarné hodnoty kostola sú reprezentované zachovanými cennými prvkami:

- kamenné články okenných a dverných otvorov, kamenné pätky klenby v presbytériu
- historické dverné vstupné výplne do priestoru lode kostola
- historické omietkové a náterové vrstvy interiéru a exteriéru
- kamenná dlažba v interiéri lode a presbytéria
- drevené jednoramenné schodisko na emporu
- kovová konštrukcia a drevené zábradlie empory
- mobiliár – ranobarokový hlavný oltár sv. Petra a sv. Pavla, bočné barokové oltáre sv. J. Nepomuckého sv. K. Boromejského, baroková kazateľnica, neskorobarokové kostolné lavice
- štuková výzdoba fasády
- fasáda drevenej vežičky vrátane drevených prvkov výzdoby

Evanjelický kostol a. v. (parc. C-KN č. 1374) – NKP, ÚZPF č. 1215/1

Bol postavený v roku 1845 v klasicistickom slohu, v dnešnej hmotovo-priestorovej skladbe. Objekt je jednoloďový. Pôdorys lode je obdĺžnikový s pozdĺžnou osou orientovanou v smere východ – západ, svätyňa má segmentový tvar a je orientovaná na západ. Na východnej strane lode je predsieň, nad ktorou je v strešnej rovine umiestnená veža kostola. K južnej strane presbytéria je pristavaná sakristia.

Objekt sa zachoval v jednotnej architektonicko-výtvarnej klasicistickej koncepcii z polovice 19. storočia. Všetky mladšie úpravy boli zamerané na udržiavacie práce (2. polovica 20. stor. – oprava krovu a výmena strešnej krytiny; 90. roky 20. stor. – oprava fasády a udržiavacie práce v interiéri). V kostole sa zachoval ucelený súbor klasicistického mobiliáru (hlavný oltár, kazateľnica, krstiteľnica, organ a kostolné lavice).

Architektonické, umelecko-historické a výtvarné hodnoty kostola sú reprezentované zachovanými cennými prvkami:

- kamenné články okenných a dverných ostení
- kamenné schodiskové vyrovnávacie stupne v exteriéri
- historické dverné vstupné výplne do priestoru lode kostola, do schodiskového priestoru a do sakristie
- historické omietkové a náterové vrstvy interiéru a exteriéru
- drevené okenné výplne
- kované mreže v okne sakristie
- kamenná dlažba v interiéri lode, sakristie a predsieň
- konštrukcia a zábradlie emporu, drevené točité schodisko na emporu
- mobiliár – klasicistický hl. oltár, klasicistická kazateľnica, klasicistická krstiteľnica, klasicistické kostolné lavice, klasicistická organová skriňa

Prícestná rímskokatolícka kaplnka sv. Jána Nepomuckého (parc. C-KN č. 769) – vytypovaná na vyhlásenie za NKP

Neskoroklasicistická stavba z roku 1867, ktorú dala postaviť ťažiarška rodina Jána Nickla. Nachádza sa v údolí Hodrušského potoka. Bola postavená pred štôľňou rovnakého mena. Objekt je jednodňový, orientovaný v smere severozápad – juhovýchod, svätyňa na severozápadnej strane, vstup je situovaný od cesty na juhovýchode.

Architektonické, umelecko-historické a výtvarné hodnoty predstavujú zachované prvky:

- fasáda so štukovou výzdobou
- historické omietkové a náterové vrstvy interiéru a exteriéru

Profánná architektúra

Profánnu architektúru PZ tvoria prevažne budovy súvisiace s bankou a hutníckou činnosťou. Sú to objekty bankových správ, bankových prevádzok, obytných budov pre bankových úradníkov, budovy súvisiace s doplnkovými funkciami (napr. hostince, obchody, fara, školské stavby) a pod.

Objekty sú sústredené prevažne v urbanisticky exponovaných polohách – v údoliach pozdĺž hlavných urbanizačných osí. V dnešnom slohovom výraze prevládajú barokové a mladšie prestavby. Podľa zachovaných slohových znakov v interiéri a na fasádach objektov je predpoklad, že budovy majú renesančné, prípadne až stredoveké jadrá. V priestore okolo rímskokatolíckeho kostola sv. Mikuláša a evanjelického kostola a. v. sú situované obytné budovy, fary a školské budovy.

Okolo polovice 18. storočia zažívala Banská Hodruša významný hospodársky rozvoj. Banská a hutnícka činnosť prosperovala, čo sa odrazilo v architektonických, umelecko-historických a výtvarných hodnotách objektov na území PZ. K zahusteniu a rozšíreniu zástavby na území

Banskej Hodruše dochádzalo približne do začiatku 20. storočia. V priesečníku osi údolia Hodrušského potoka a osi údolia starej Hodruše vzniklo námestie polouzavretého charakteru (tzv. Banické), kde dominujú dvojpodlažné hmoty objektov a súsošie Kalvárie.

Uvedené profánne objekty sú nositeľmi architektonických, umelecko-historických, výtvarných hodnôt, ktoré sú znásobené zachovanými cennými prvkami. V objektoch situovaných v PZ (okrem NKP – dom meštiansky, parc. C-KN č. 1369/1, č. ÚZPF 11621/1) neboli vykonané žiadne výskumy a preto možno uviesť len všeobecne predpokladané architektonické, umelecko-historické a výtvarné prvky, na základe ktorých boli určené hodnoty:

- historický pôdorys objektu, hmotovo-priestorové usporiadanie, murivá, schodiská, konštrukcia krovu
- historické drevené konštrukcie v interiéri a exteriéri
- historické omietkové a náterové vrstvy interiéru a exteriéru, štuková výzdoba fasády
- kamenné články okenných a dverných otvorov, schodiskové stupne, dlažba
- historické dverné a okenné výplne, kovania
- kovové prvky.

Obnove objektov musí predchádzať pamiatkový výskum s návrhom na obnovu, ktorý spresní ich historický vývoj a zafinuje všetky hodnotné časti stavieb a ich detailov.

Na západnej strane údolia „starej“ Hodruše sú situované nasledovné objekty:

- **Katolícka fara (parc. C-KN č. 1098) – vytypovaná na vyhlásenie za NKP**
Budova je postavená v polovici 18. storočia, s dodnes zachovanou hmotovou skladbou a interiérovými znakmi baroka. K objektu sa pripájajú pozostatky opevnenia okolo kostola sv. Mikuláša.
- **Meštiansky dom (parc. C-KN č. 1369/ 1) – NKP , ÚZPF č. 11621/1**
V objekte bol realizovaný architektonicko-historický a umelecko-historický výskum interiéru (2013). Objekt je renesančný zo 16. stor. so zachovaným starším banským dielom (štôľňou). Pod úpravami fasád z 18. storočia (z poslednej rozsiahlej prestavby) sa nachádzajú staršie omietkové vrstvy s renesančnou výzdobou.
- **Meštiansky dom (parc. C-KN č. 1376) - vytypovaný na vyhlásenie za NKP**
Barokový objekt z 18. storočia so zachovaným starším banským dielom (štôľňou). Do dnešnej podoby bol prestavaný v 20. storočí.
- **Evanjelická fara (parc. C-KN č. 1026) - vytypovaný na vyhlásenie za NKP**
Budova bola postavená pravdepodobne v polovici 18. stor., v 19. stor. upravená v klasicistickom slohu pre účely evanjelickej cirkvi. Z tohto obdobia pochádza vystupujúci rizalit a štuková výzdoba fasády, ktorá bola koncom 20. stor. redukovaná.
- **Obecný dom tzv. „Leuthaus“ (parc. C-KN č. 1015) - vytypovaný na vyhlásenie za NKP**
Renesančný objekt postavený v rokoch 1503 – 1505 (podľa pamätnej tabule) pre účely obce, ktorý pravdepodobne prestavali zo staršieho objektu (v jeho jadre sa zachoval neskorogotický portál). V 19. stor. počas stavebných úprav dostal klasicistický výraz. Svojmu pôvodnému účelu slúžil až do 19. stor.. Nachádzala sa v ňom krčma, kde sa čapovalo pre baníkov pivo a víno. Neskôr v ňom bola zriadená evanjelická škola a tkáčovňa.
- **Meštiansky dom, tzv. dom továrnik Fajtu (parc. C-KN č. 1005) - vytypovaný na vyhlásenie za NKP**
Objekt z 18. stor.. V 19. stor. bola fasáda upravená v empírovom slohu. Pravdepodobne išlo o dom ťažiara.

Na východnej strane údolia „starej“ Hodruše sú situované nasledovné objekty:

- **Objekt banskej správy závodu ťachty Michal a dom banského úradníka (parc. C-KN č. 1320/1) - vytypovaný na vyhlásenie za NKP**
Barokový objekt z 2. pol. 18. stor.; v 20. stor. prestavaný do súčasnej podoby. V súčasnosti je v ňom rekreačné zariadenie.
- **Katolícka škola (parc. C-KN č. 1363/3) - vytypovaný na vyhlásenie za NKP**
Objekt z 19. stor., s neoklasicisticky upravenou fasádou, bol postavený pre účely katolíckej školy. Svojmu pôvodnému účelu slúžil do 60. rokov 20. storočia. V súčasnosti bez využitia.
- **Čipkárska škola (parc. C-KN č. 1366) - vytypovaný na vyhlásenie za NKP**
Banický dom bratov Kochovcov, v ktorom na konci 19. stor. sídlila čipkárska škola.

Okolo tzv. Banického námestia sú situované nasledovné objekty:

- **Poštový úrad (parc. C-KN č. 1479)**
Objekt sa nachádza na východnej strane námestia. Podľa datovania na zachovanom vstupnom portáli bol objekt postavený v roku 1827 pre účely obce ako poštový úrad. Slúžil tiež pre potreby Katolíckeho spolku.
- **Dom obchodníka Weisza (parc. C-KN č. 944/1)**
Objekt sa nachádza na južnej strane námestia za potokom. Je to klasicistický jednopodlažný meštiansky dom z 1. pol. 19. stor., ktorý pôvodne patrilo obchodníkovi s koloniálnym tovarom. Čelná fasáda je členená širokým pilierovým rizalitom ukončeným trojuholníkovým štítom. Na ploche štítu je nástenná maľba s antickým mytologickým námetom „Boh Merkúr s obchodnou loďou plnou tovaru“. V súčasnosti je v ňom rekreačné zariadenie.
- **Obytný dom pre banských úradníkov (parc. CKN č. 953/2)**
Objekt sa nachádza na západnej strane námestia, je dvojpodlažným objektom z 18. stor., s dodnes zachovanou barokovou hmotou a čiastočne aj s výrazom. Boli v ňom dva byty pre erárnych úradníkov. Po 2. svetovej vojne tu bola ambulancia, byt banského lekára a byt pre banského úradníka. V súčasnosti je v ňom rekreačné a reštauračné zariadenie.
- **Prícestný hostinec (parc. CKN č. 941) - vytypovaný na vyhlásenie za NKP**
Objekt sa nachádza na južnej strane za potokom poniže tzv. domu obchodníka Weisza. Je to barokovo – klasicistický objekt z 18. stor., ktorý slúžil na bývanie, obchod a pre potreby prícestného hostinca.

Všeobecná charakteristika hodnôt profánnej architektúry:

- pozdĺžny pôdorys objektu;
- hmota objektu – prevažne dvojpodlažná;
- dispozícia – prevažne dvojtraktová;
- tvar strechy – manzardový, valbový alebo sedlový, prevažne s murovaným a hladko omietnutým štítom alebo dreveným doskovaným;
- krov – drevený, hambáľková konštrukcia, stojatá stolica, manzardová konštrukcia, s námetkami
- krytina – drevený šindel (najstaršie), potom vývojovo: ľahké cementovláknité šablóny (ukladané na koso), šedé, farbené v hmote, matné; betónová dvojdrážková škridla (malorozmerová), hladký pozinkovaný plech ukladaný do pásov;

- vikiere – pultové, sedlové, valbové alebo na zadnej strane objektu v smere ku svahu môže byť osadený väčší vikier (tzv. hospodársky) so sedlovou strieškou, alebo poloblúkové vetráky, okná vo vikieroch sú nízke/malé, obdĺžnikové alebo štvorcové;
- komíny – nad „čiernou“ kuchyňou vyúsťuje masívne komínové teleso, ktoré je v nadstrešnej časti ukončené poloblúkovou alebo sedlovou hlavicou, omietanou hladkou omietkou a natierané vápenným náterom;
- fasády – hladké, omietané, natierané vápenným náterom, jednoduchá štuková výzdoba – šambrány okolo okien; pamiatkové výskumy môžu preukázať staršie úpravy fasád objektov;
- vápenné omietkové a náterové vrstvy interiéru, výtvarná výzdoba interiérov môže byť preukázaná pamiatkovým výskumom;
- konštrukcie:
 - zvislé: – prevažne murované z lomového kameňa, prípadne časti múrov drevené zrubové, následne omietané;
 - vodorovné:
 - stropy – drevené trámové, prípadne povalové;
 - podlahy – palubové, kamenné, prípadne tehlové;
 - klenby – prevažne valené;
- dverné výplne – drevené, rámová alebo zvlaková konštrukcia, prípadne kovová výplň;
- okenné výplne – drevené, prevažne dvojité s členením;
- oporné múry – z lomového kameňa, nasucho ukladaného, do vodorovných riadkov, len na spevnenie svahov;

Banické osídlenie

Najpočetnejšou skupinou objektovej skladby PZ sú objekty banického osídlenia. Objekty nesú znaky ľudovej architektúry (*prehľad banických domov je uvedený v Tabuľkách objektov v prílohovej časti*).

V objektovej skladbe sa zachovali prízemné jedno až dvojtraktové objekty s obdĺžnikovými pôdorysmi. Ich pozdĺžna os je prevažne orientovaná rovnobežne s vrstevnicami svahu.

Archetyp bol jednotrakt v dvoj a trojpriestorovej koncepcii. Strechy na banických domoch sú sedlové s podlomenicami a polvalbami, podlomenicami, prípadne valbové. Tradičnou strešnou krytinou bol drevený šindel. Najstaršie objekty sú drevené zrubové na kamenných podmurovkách. Neskôr boli murované z kameňa alebo z nepálených tehál. Často sa na jednom objekte kombinujú rôzne druhy stavebného materiálu obvodových stien. Objekty boli z interiérovej aj exteriérovej strany omazané hlinou, neskôr vápennou omietkou. Perforácia fasád okennými otvormi je úsporná, s oknami malých štvorcových a obdĺžnikových formátov. Fasády banických domov sú hladké, prípadne so štukovou výzdobou so sprievodnými prvkami barokizujúceho, alebo klasicizujúceho tvaroslovía. Okná bývajú výtvarne zdôraznené plytkými plastickými omietkovými šambránami. Vstupné dvere majú obdĺžnikový formát s drevenými výplňami. Obvyklé je osadenie jednokrídlových, neskôr dvojkrídlových dvernic na líci fasády. Farebnosť vápenných náterov fasád bola v prírodných odtieňoch svetlých okrov, ktorá prevažuje. Ojedinelo boli použité sýtejšie odtiene modrého a tehlovo červeného náteru.

K obytnej časti objektu bola aditívne v smere pozdĺžnej osi priradená hospodárska časť. Okrem obytného domu sa objavujú aj solitérne prízemné zrubové, alebo murované stavby, ako príslušenstvo domu.

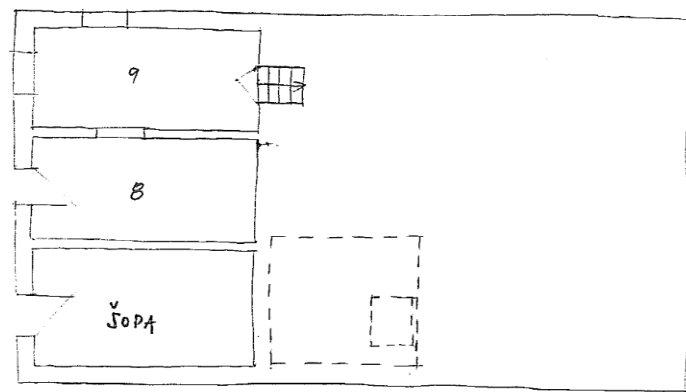
Pamiatkové hodnoty baníckeho domu predstavujú predovšetkým tieto regionálne znaky:

- prízemný pozdĺžny pôdorys objektu, pozdĺžna os súbežne s vrstevnicami;
- osadenie objektu v teréne – pozdĺžnou osou rovnobežne s vrstevnicami;
- hmota objektu – prízemná, bez podpivničenia;
- jedno alebo dvoj-traktový, troj-priestorová dispozícia, s tzv. „čiernou kuchyňou“, murivo kamenné alebo zrubové;
- tvar strechy – valbový alebo sedlový s podlomenicou alebo polvalbou, dreveným alebo murovaným štítom a masívnym komínom ukončený poloblúkom, krytina – drevený šindel’;
- drevené trámové stropy s horným prekladaným dreveným záklopom;
- podlahy – palubové;
- vápenné omietkové a náterové vrstvy interiéru a exteriéru, jednoduchá štuková výzdoba fasády, farebnosť (pastelové farby – oker, lomená biela, škoricová, šedo zelená)
- historické dverné zárubne s rámovými výplňami a okenné výplne s kovovou výbavou (od 18. stor.) kovové prvky;
- krov – drevený, hambáľková konštrukcia, stojatá stolica;
- strešné štíty – plné – drevené, doskové alebo murované; presvetľovacie otvory - okná menšie, štvorcové, štvortabuľkové alebo doskové;
- vikiere – pultové, sedlové, valbové alebo - na zadnej strane ku svahu môže byť osadený väčší (tzv. hospodársky) vikier so sedlovou alebo valbovou strieškou, poloblúkové vetráky, okná vo vikieroch sú nízke/malé, obdĺžnikové alebo štvorcové;
- komíny – nad „čiernou“ kuchyňou vyúsťuje masívne komínové teleso, ktoré je v nadstrešnej časti, ukončené poloblúkovou alebo sedlovou (mladšie) hlavicou, omietanou hladkou omietkou a natierané vápenným náterom;
- krytina – drevený šindel’ (najstaršie), potom vývojovo: ľahké cementovláknité šablóny (na koso); šedé farbené v hmote, matné; malorozmerová keramická škridla svetlookrového dtieňa tzv. „biela“; tehlovo červená; malorozmerová betónová škridla, v svetlej šedej farebnosti; plech ukladaný do pásov;
- konštrukcie:
 - zvislé: – drevené zrubové, alebo rámová konštrukcia s výplňou, následne omietané; – murované – lomový kameň, pálená tehla, války
 - vodorovné - stropy – drevené trámové, s horným záklopom z fošien alebo dosiek; – podlahy – drevené, doskové, dusaná hlina;
- fasády – hladké, omietané, natierané vápenným náterom, môžu mať hladké štukové šambrány okolo okien a predsadený nahrubo omietaný sokel; na hlavnej fasáde je častý prvok nika pre patrocínium domu a drevená veranda, v hornej časti s rastrovanou presklenou výplňou, nad vstupom krytie (plynule pokračujúca časť strechy, ktorú nesú dve kovové konzoly);
- výplne:
 - dvere
 - vstupné dvere sú osadené v strede pozdĺžnej (hlavnej alebo aj zadnej) fasády, sú dvojité, kde vonkajšie sú 2-krídlové, zvlakové alebo rámové, s plnou výplňou;
 - vnútorné výplne sú 1-krídlové, rámovej konštrukcie, v hornej časti väčšinou presklené, kazetované,
 - na hospodárskych častiach domu môžu byť zvlakové dvere,
 - v interiéroch domu sú jednokrídlové, rámové dvere, s výplňou, kazetové;
 - okná - drevené, dnu a von otváracie štvorcové alebo obdĺžnikové, 4-tabuľkové, alebo 6-tabuľkové
- architektonické detaily – drevené verandy pred vstupom do objektu;

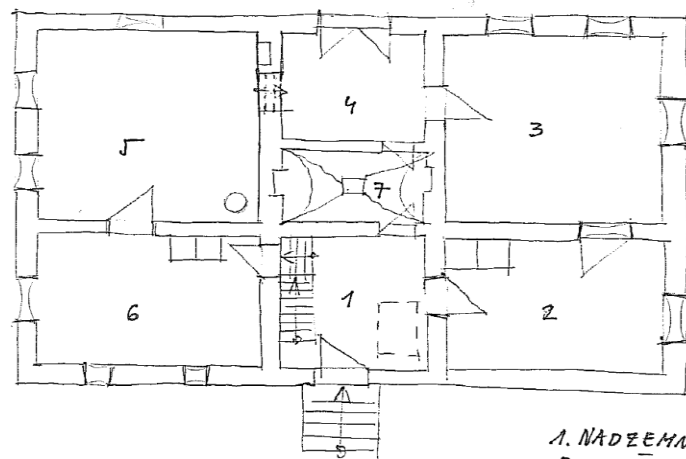
- oplotenie – drevené, nízke latkové (zvislo ukladané latky) ploty, doskové ploty (výnimočne – zvislo ukladané dosky) alebo žrd'kové, osadené na drevených koloch;
- oporné múry – z lomového kameňa, nasucho ukladaného, do vodorovných riadkov, (nie masívne), len na spevnenie svahov;

Na území PZ sú najpočetnejšie objekty banického osídlenia rozptýlené po svahoch. Objekty sú predstaviteľmi typickej banickej ľudovej architektúry a sú nositeľmi architektonických, umelecko-historických a výtvarných hodnôt.

Dvojtraktový banický dom č. 529 v Banskej Hodruši

PÍVNICA

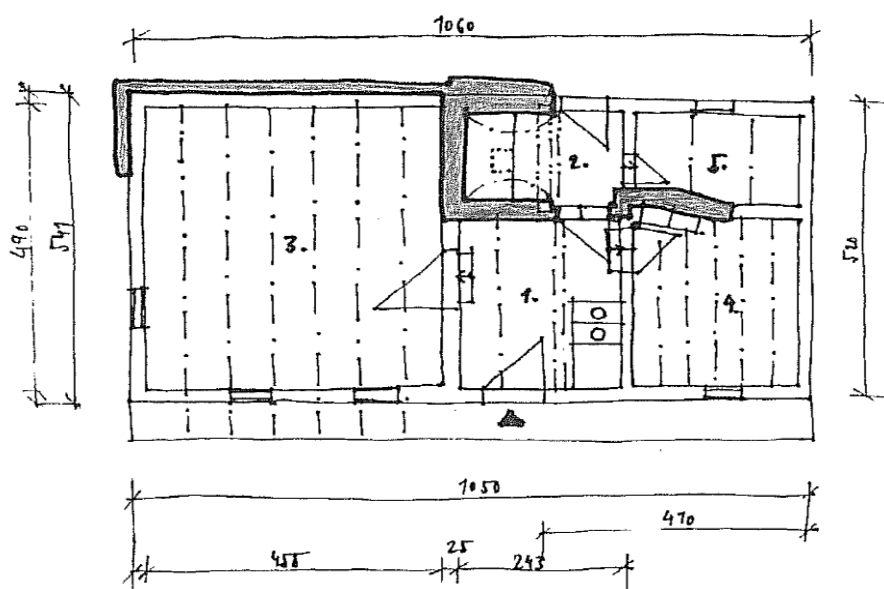

1. NADZEMNÉ
PODLAŽIE
M 1: 100

Legenda:

1. a 4. pitvor, 7. čierna kuchyňa, 5. predná izba, 3. zadná izba, 2. a 6. kuchyňa, 8. a 9. komora

Zrubový banický dom č. 30 (asanovaný) v Banskej Hodruši

PÔDOROK M 1:100

Legenda:

1. pitvor, 2. čierna kuchyňa, 3. predná izba, 4. zadná izba, 5. komora

Hospodárske stavby (patriace k obytnému banickému domu)

Súčasťou domov boli hospodárske stavby. Ich vzťah k hlavnému objektu je obvykle v koncepte pozdĺžnej väzby, v smere pozdĺžnej osi obytného domu, ale aj vedľa seba, či priečne a samostatne. Poloha a umiestnenie je individuálne, vychádza z tvaru, konfigurácie a veľkosti pozemku. Architektonický koncept, materiálové a výrazové prostriedky a konštrukcie sú rovnaké ako u ľudových banických domov.

**Príklady hospodárskych stavieb s pamiatkovou hodnotou
vhodne dopĺňajú charakter historického prostredia**

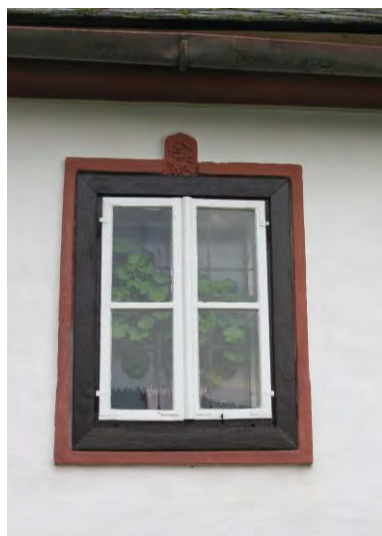

Historické dverné výplne

Historické okenné výplně

Historické drevené verandy

**Príklady vhodných oporných múrov, oplotení, bránok, dláždenia, lávok
vhodne dopĺňajú charakter historického prostredia**

Vhodné spôsoby dláždenia
 kamenné pravidelné platne alebo nepravidelný lomový kameň,
 pri použití miestnych druhov kameňa – ryolit a andezit

Vhodné druhy exteriérových schodísk
 drevené fošňové alebo kamenné

Nevhodné druhy oporných múrov a oplotenia

F.1.6.5. Zatriedenie nehnuteľností

Výkres č. 2: Rozbor pamiatkových hodnôt objektov a priestorov (vid'. grafickú prílohu)

Objekty národných kultúrnych pamiatok

Objekty, ktoré sú evidovanými národnými kultúrnymi pamiatkami a sú nositeľmi individuálnych pamiatkových hodnôt predovšetkým: architektonických, umeleckohistorických, historických, urbanistických, dokumentačných.

Sú situované na parcelách C-KN č.:

Katastrálne územie Banská Hodruša: 796, 1039, 1087, 1106, 1317 (votívny objekt), 1369/1, 1374, 1426, 1465 (votívny objekt), 1475 (pamätník).

Nehnuteľnosti vytypované na vyhlásenie za NKP

Objekty, ktoré majú vysokú mieru zachovania architektonických, umelecko-historických, historických a estetických hodnôt, ktoré vytvárajú predpoklady na vyhlásenie objektov za národné kultúrne pamiatky.

Sú situované na parcelách C-KN č.:

Katastrálne územie Banská Hodruša: 769 (kaplnka), 772/1, 797 (vstupná brána cintorína), 873, 941, 984, 1005, 1015/1, 1026, 1050, 1098, 1127, 1219, 1299, 1303 (štôlna Mikuláš), 1315/1, 1320/1, 1323, 1329/2, 1333/1, 1345/1, 1352/1, 1363/3, 1366, 1376, 1387, 1415/2, 1440/1 –

1443/2, 1447, 1450 (dom s hospodárskym objektom), 1452, 1483, 1486, 1571, 1564/1 a 1567 (nadjazd z Lill), 1569 (vstupný portál dolného prekopu k šachte Lill), 1579 (šachta Lill- technická pamiatka), 1581 (vstupný portál horného prekopu k šachte Lill), 1591 (súp. č. 786), 1592/3 (vstupný portál štôlne Prostredná – technická pamiatka).

Nehnutelnosti s pamiatkovou hodnotou - dotvárajúce prostredie

Historické objekty (postavené do prvej polovice 20. storočia), ktoré nie sú kultúrnymi pamiatkami, ale vhodne dotvárajú prostredie PZ (objekty s priaznivým hmotovým a architektonickým pôsobením v prostredí PZ). Radia sa sem historické objekty, ktoré sú kompatibilné s typickou zástavbou, situovaním na parcele, v hmote, typologickým zameraním. Objekty sú vo výraze mierne redukované, ale štýlovo identifikovateľné s menšou mierou novodobej prestavby. Niektoré vyžadujú menšie stavebné úpravy.

Sú situované na parcelách C-KN č.:

Katastrálne územie Banská Hodruša: 764/1, 772/2, 774, 778, 780/1, 782, 789, 792/2, 869/1,2, 871, 876/3, 881, 886/2, 892, 898/2, 917/2, 924/2,3, 927, 938/1,3, 942/5, 944/1, 949/2, 950, 953/2, 955, 957, 960/2,3, 967, 987/2, 994, 995, 998/2, 1000/2, 1001/2, 1003, 1020, 1022, 1027/2, 1028/1, 1031/2, 1034, 1037/1, 1042, 1053, 1057, 1059, 1062/4, 1066, 1073/1, 1075, 1077, 1079, 1082/1, 1084, 1091, 1095, 1105, 1111/5, 1116, 1123, 1129, 1133, 1135, 1139/2, 1143, 1145/1, 1147, 1149, 1151, 1162/5, 1212/1, 1214/1, 1217, 1221/1, 1223, 1231, 1239, 1241, 1253, 1274/1, 1278, 1287, 1289, 1295/2, 1298, 1300, 1303, 1311/2, 1331/1,1334/1, 1340, 1342, 1347, 1350, 1354, 1356, 1361, 1376, 1378, 1381/2, 1391, 1393, 1403, 1405, 1418, 1420, 1423 (dom), 1427, 1442/1, 1444/1, 1445/1, 1456, 1461, 1469, 1476, 1479, 1480, 1483,1488, 1489, 1491, 1492 (dom s hospodárskym objektom), 1494, 1500/2 (hospodársky objekt – ďalej len „HO“), 1500/3 (HO), 1501, 1502 (HO), 1510, 1512, 1514 (dom a HO), 1517 (dom a senník), 1519/1, 2 a 5 (dom), 1519/1 (HO), 1519/3 (HO), 1520/2 (senník), 1522/1, 2 – 1523/1, 2 (pivovar), 1547, 1550, 1562 a 1572 (nadjazd, ocelový most – pozostatok), 1571 (HO), 1575 (dom a HO), 1582, 1586, 1591 (súp. č. 1055), 1597/1, 1614, 1615 (HO).

Súčasťou prostredia PZ sú historické kríže a náhrobníky na historických cintorínoch a voľne umiestnené votívne objekty umiestnené pri objektoch, popri cestách, v susedstve vysokých stromov pripomínajúce rôzne historické udalosti. Niektoré vyžadujú menšie opravy a všetky pravidelnú údržbu.

Sú situované na parcelách C-KN č.:

Katastrálne územie Banská Hodruša: 797 (rímskokatolícky cintorín so súborom historických náhrobníkov a krížov), 934 (evanjelický a. v. cintorín so súborom historických náhrobníkov a krížov), 1595 (kríž s korpusom pri štôlni Prostredná), 1620 (kaplnka prístenná pilierová).

Príklady nehnuteľností s pamiatkovou hodnotou, vhodne dotvárajúce historické prostredie
historické banícke objekty kompatibilné s typickou zástavbou situovaním na parcele, v hmote,
architektonickom výraze (tvar strechy, okenné a dverné výplne a pod.)

Nehnutelnosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia

Objekty postavené zo začiatku 20. storočia. Osadením, hmotou a výrazom nenarúšajú pamiatkovo chránené prostredie. Patria sem aj niektoré nové stavby – garáže (ďalej len „G“), prístrešky a pod., ktoré nenarúšajú historické prostredie PZ.

Sú situované na parcelách C-KN č.:

Katastrálne územie Banská Hodruša: 888, 890, 904, 925, 930, 979, 998/3, 1060, 1061, 1062/1,2, 1138 (dom a HO), 1140, 1154/2, 1214/2, 1215/2, 1236/1, 1295/3, 1307, 1308, 1312/1 HO), 1325/1 (HO), 1343, 1388 (HO), 1391 (HO), 1395 (HO), 1403 (HO), 1411 (HO), 1413 (prístrešok), 1423 (HO), 1434, 1510 (HO), 1512 (HO), 1560 (HO), 1562 (píla), 1579 (drevený objekt zo šachty Lill).

Súčasťou prostredia PZ, ktoré ho dotvárajú, sú aj voľne umiestnené votívne objekty umiestnené popri cestách, pri objekte, v predzáhradke alebo v susedstve vysokých stromov. Niektoré vyžadujú menšie opravy a všetky pravidelnú údržbu.

Sú situované na parcelách C-KN č.:

Katastrálne územie Banská Hodruša: 518 (kaplnka prícestná pilierová), 1253 (kríž s korpusom), 1376 (kaplnka prícestná), 1551 (kríž s korpusom), 1564/ 1 (kríž s korpusom).

Nehnutelnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia

Novostavby, ktoré boli postavené v druhej polovici 20. storočia. Sú to novodobé rušivé objekty, bez štýlového výrazu. Situovaním, osadením na pozemku, hmotou a výrazom silno kontrastujú s historickým prostredím PZ.

Sú situované na parcelách C-KN č.:

Katastrálne územie Banská Hodruša: 768/2 (garáž), 771, 788, 798 (dom smútku), 878/2, 883, 902, 952/2, 953/2, 963, 964/1, 969/1,2, 971/3, 974, 976, 980, 1011, 1017, 1138, 1204/10,11,12, 1206/1, 1209, 1211/2,3, 1225/7, 1230, 1274/2, 1277/2, 1296, 1303 (G), 1381/1 (HO), 1384 (dom a G), 1413, 1422/1 (G), 1437, 1467/1 (HO), 1471, 1472/1, 1510 (HO), 1512 (altánok), 1514 (prístrešok), 1520/4, 1522/1 (HO), 1553/1 – 7 a 1554/1 – 13 (bungalov), 1569 (G), 1615 (G)

Patria sem aj historické objekty postavené do prvej polovice 20. storočia, ktoré vyžadujú úpravu architektonického výrazu a hmoty. Sú výrazne narušené radikálnou prestavbou hmoty a dispozície, štýlovo vôbec, alebo iba ťažko identifikovateľné, so silnou mierou novodobých úprav a redukciami pôvodného výrazu fasád, nekompatibilné s historickou zástavbou PZ.

Sú situované na parcelách C-KN č.:

Katastrálne územie Banská Hodruša: 878, 980, 1066, 1082, 1209, 1295 (veranda na dome), 1325/2, 1334, 1336/2, 1395, 1409, 1411, 1433/1, 1459, 1463, 1467 (dom), 1497, 1506, 1505, 1545, 1547, 1553/1 – 7 (technická pamiatka – stupa), 1560 (dom), 1623/2, 1623/3.

Príklady nehnuteľností nerešpektujúcich pamiatkovú hodnotu územia

objekty výrazne kontrastujúce s prostredím architektonickým výrazom, hmotou, materiálom, situovaním na parcele a osadením do terénu

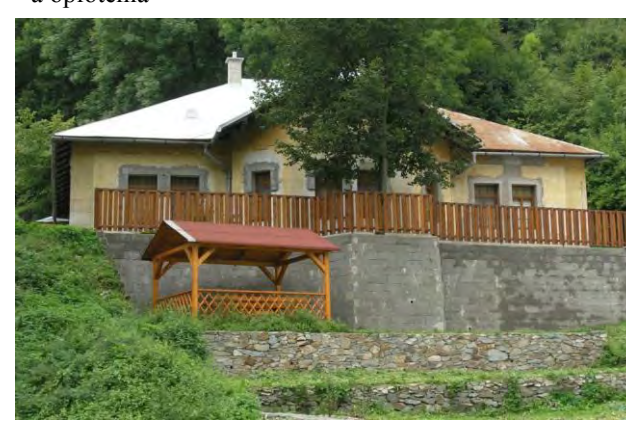
Vysoká strešná nadmurovka

Cudzorodé architektonické riešenie novostavby domu a oplotenia

Cudzorodé architektonické riešenie novostavby domu

Nevhodné architektonické riešenie múru a oplotenia

Nevhodne umiestnené novostavby v exponovanej polohe

Príklady nehnuteľností s pamiatkovou hodnotou a s narušeným architektonickým výrazom
nevhodné prestavby a úpravy objektov pôvodných baníckych domov

Nadstavba vysokej strešnej nadmurovky

Nevhodný tvar strechy, široké vyloženie

Vysoká strešná nadmurovka, nevhodný tvar vikiera

Nevhodný tvar strechy a presvetlenia podkrovia, nevhodná strešná krytina, cudzorodé architektonické riešenie oplotenia

Nevhodná úprava fasád

F.1.6.6 Technické a industriálne pamiatky územia

Výkres č. 3: Urbanistický vývoj (vid'. grafickú prílohu)

Výkres č. 6: Technické pamiatky a lokalizácia banských prevádzok (vid'. grafickú prílohu)

Stručný historický vývoj baníctva v obci Banská Hodruša

Prvá písomná zmienka sa spája s rokom 1352 a pôvodnou osadou Karlík, nachádzajúcou sa nad dnešnou Banskou Hodrušou na vrchu Kerling. Pôvodné polozenie osady sa viazalo výhradne na možnosť ťažby rúd banskou činnosťou.

Začiatkom 14. storočia nemecká kolonizačná vlna zasiahla aj Banskú Hodrušu, do ktorej sa prisťahovali nemeckí baníci. Z tých dôb ostali aj mnohé ostatli aj mnohé lokalít (Gruntal, Zingleiten, Romere stein, Finsterot, Ketten, Hangot, Tiergarten a ďalšie), ktoré sa používajú dodnes. Nemeckí hostia do tunajších baní priniesli aj nové dobývkové metódy. Koncom 15. a začiatkom 16. storočia bola v štiavnicko-hodrušskom banskom revíri Banská Hodruša významnou oblasťou s ťažbou vzácnych kovov.

Od 17. storočia boli banské stroje poháňané vodnou silou. Stupy fungovali ako drviče a mlyny pre vydolované rudy. Boli vybudované v každom väčšom banskom závode, kde bol dostatok vody. Tam kde nebol dostatok vody, privádzali ju pomocou vodovodných zberných jarkov. Ich celková dĺžka činila cca 26 km. Pre zachytenie väčšieho množstva vody boli budované vodné nádrže tzv. tajchy, prvá už roku 1584 (Brennerštôlniansky tajch).

Baníctvo v štiavnicko-hodrušskom banskom revíri dosiahlo vrchol v 18. storočí. Podľa písomných záznamov sa v rokoch 1600-1936 v revíre vyťažilo 47 ton zlata a 2577 ton striebra. Historicky najvýznamnejším územím súčasnej obce Hodruša-Hámre je miestna časť Banská Hodruša, kde sa nachádza aj najväčšie množstvo prírodných, technických a kultúrnych pamiatok.

V roku 1950 sa ukončila ťažba zlato-strieborných rúd v Banskej Hodruši. V roku 1993 bola obnovená ťažba zlata v bani Rozália (situovaná mimo územia PZ).

Baníckou činnosťou a ňou vyvolanými, či inak nadväzujúcimi činnosťami sa postupne pretváral celkový obraz krajiny. V priebehu storočí vytvoril človek tieto **prírodno-technické systémy**:

- **ťažobný**
- **transportný**
- **regulačný**

Ťažobný systém je zameraný na ťažbu a spracovanie nerastných surovín a má dominantné postavenie. V hodrušskom banskom rudnom revíri sa vyskytovali okrem zlato-strieborných žíl aj železné žily. V blízkosti žíl nad a pod zemským povrchom vznikli banské diela, ktoré sa z hľadiska geomorfológie radia k montánnym, resp. industriálnym formám antropogénneho reliéfu. Do tejto kategórie patria: šachty, štôlne, pingy a odvaly. Ich výskyt je sústredený do pásu, v ktorom prebiehajú rudné žily.

Obmedzená povrchová ťažba sa prejavuje vo forme píng, ktoré vznikali pri prieskume (tzv. kutanie).

Hlbinná ťažba ovplyvnila zemský povrch poklesmi terénu vo forme píng (jednotlivých, pingových ťahov alebo pingových polí).

Podzemné banské diela sa delia do dvoch kategórií:

- šachty (vertikálne),
- štôlne (približne horizontálne).

Štôlne sa z hľadiska funkcie delia do štyroch kategórií:

- ťažobné,
- dedičné (odvodňovacia a dopravná funkcia),
- prekopy (dopravná funkcia),
- štôlne prieskumné.

Banské odvaly (haldy) sú reliéfné aj krajinné najvýraznejšou montánnou formou. Sú vytvorené haldovaním jaloviny pri ústiach šácht alebo štôlní. Z hľadiska umiestnenia v teréne rozlišujeme svahové odvaly (menej časté terasovité odvaly), z hľadiska tvaru svahovo-tabuľové, svahovo-plošné a svahovo-hrebeňovité odvaly.

Transportný systém zabezpečoval presun vody, ktorej energia bola využívaná ako pohonná sila pre čerpace, ťažné a úpravnicke zariadenia. Systém tvoria: zberné (prívodné) jarky, náhonné jarky, vodné štôlne a odvodňovacie štôlne.

Zberné jarky (priekopy trasované po vrstevnici pod malým sklonom) privádzali vodu do vodných nádrží, odkiaľ bola náhonnými jarkami podľa potreby privádzaná na miesto použitia. Vodné štôlne slúžili na transport vody z nádrže do nádrže. Odvodňovacie štôlne (tzv. dedičné) boli hĺbené za účelom odvádzania podzemnej vody z banských diel na povrch, do najbližšieho vodného toku (pre tento účel boli používané čerpace zariadenia).

Pre **transport hlušiny a rudy** bol na povrchu pri banských závodoch vytvorený systém koľajísk a premostení na prekonanie výškových rozdielov nad dolinou.

Regulačný systém pozostáva z vodných nádrží na akumuláciu vody, regulovanie prietokov a jej hospodárske využitie. Na území PZ nie je situovaná vodná nádrž.

Technické diela:

- A. Vodné technické diela – zberné a prívodné jarky, vodné štôlne
- B. Areál Hornohodrušského banského závodu
- C. Štôlne, dedičné štôlne, odvodňovacie štôlne
- D. Vyústenie ostatných banských diel na povrch – štôlne, šachty...
- E. Povrchové a otvorené dobývky
- F. Haldy (odvaly)
- G. Ostatné prevádzkové a úžitkové stavebné banské objekty

A. Vodné technické diela – zberné (prívodné) jarky, vodné štôlne

- vodná štôlna na Hodrušskom potoku
- Lillský prívodný jarok od Dolného Hodrušského tajchu
- prívodný jarok k stupovej úpravni od Pivovarského potoka z doliny Letchergrund
- prívodný jarok k bývalej stupovej úpravni na tzv. Baníckom námestí
- Kráľovský jarok (Brennerštôľňanský, Michalšachtovný)

B. Areál Hornohodruškého banského závodu (do 30.3.1925 nazývaný Závod štôlna Finsterort)

- pozostatky stupovej úpravne, zachovaná časť múrov;
- hlušínový odval pri šachte Lill;
- Dolný prekop k šachte Lill, vstupný portál (Ústie prekopu ku šachte Lillovej);
- Vrchný prekop k šachte Lill, vstupný portál;
- Šachta Lill;
- oceľový most ponad štátnu cestu a piliere mosta pri šachte Lill,
- Baňa Všetkých svätých, štôlna Prostredná, vstupný portál;
- objekty banskej správy závodu bane Všetkých svätých;
- prevádzkový objekt bane Všetkých svätých;

Pozostatky stupovej úpravne (parc. C-KN č. 1553/1-7) – stupová úpravňa v Hornohodrušskom banskom závode patrila medzi najväčšie v Banskej Hodruši. Svoju výrobnú činnosť bola nútená ukončiť v roku 1929, keď bola v Dolnohodrušskom banskom závode spustená do prevádzky modernejšia technológia flotačnej úpravne. Nachádzala sa pod hlušínovým odvalom, za výstupným portálom vodnej štôlny, ktorou popod haldu preteká Hodrušský potok (tzv. Hodrušanka). Dnes existuje z nej len časť kamenných múrov.

Hlušínový odval pri šachte Lill (parc. C-KN č. 1556, 1557/1-2, 1558/1-2, 1563/2, 1534/1, 1566/3) – ide o najväčší hlušínový odval v Banskej Hodruši. Je neoddeliteľnou súčasťou zachovaných povrchových objektov Hornohodruškého banského závodu a spolu s ostatnými odvalmi tvorí charakteristický krajinný prvok v pamiatkovom území. Pod odvalom je v celej dĺžke vybudovaná vodná štôlna, ktorou preteká Hodrušský potok (tzv. Hodrušanka). Nachádza sa bezprostredne pri štátnej ceste od bane Všechnsvätých (štôlna Prostredná) až po pozostatky stupovej úpravne.

Dolný prekop k šachte Lill (parc. C-KN č. 1568/2), vstupný portál – spodná štôlna bola k šachte vyrazená z úrovne nádvorja Hornohodruškého banského závodu bezprostredne pri štátnej ceste vo výške 435 m. n. m. (420 m. n. m.) Vstupný portál je kamenný, pri rekonštrukcii vykonanej v 80. rokoch 20. storočia bol omietnutý cementovo-vápennou omietkou. V nadpraží klenutého vstupu do štôlny je v omietke namaľovaný nápis „Dolný prekop k šachte Lill“, nad ním je umiestnený kruhový reliéf, v ktorom sú namaľované banícke symboly. Štôlna slúžila na dopravu ľudí a materiálu do bane a rudy do stupovej úpravne. Šachta a prekop slúžili svojmu účelu do roku 1950. (zapísaný v zozname UNESCO, portál vytypovaný na vyhlásenie za NKP)

Vrchný prekop k šachte Lill (parc. C-KN č. 1581), vstupný portál – je postavený z prírodného kameňa na úrovni hlavného prírodného jarku v strmom svahu nad spodným prekopom vo výške 450 m. n. m. (432 m. n. m.). Prekop slúžil na dopravu hlušiny z bane na odval a tiež privod energetickej vody na pohon vodostĺpcového ťažného stroja šachty. V jeho blízkosti sú viditeľné kontúry hlavného prírodného jarku, ktorým bola privádzaná voda pre ťažný stroj. (vstupný portál vytypovaný na vyhlásenie za NKP)

Šachta Lill (parc. C-KN č. 1579) – bola dôležitým vertikálnym ťažobným a dopravným banským dielom, ktoré zabezpečovalo dopravu rúbaniny, materiálu a osôb Hornohodruškého banského závodu, bane Všetkých svätých. Vznikla pred rokom 1782, kedy začali raziť Dedičnú štôlnu cisára Jozefa II. (Voznická dedičná štôlna, ďalej len „VDŠ“) a pri jej razení zohrala významnú úlohu. Najhlbším obzorom šachty bola dedičná štôlna cisára Jozefa II. Doteraz sa na jej úrovni nachádza zachovaná podzemná strojovňa vodostĺpcového ťažného stroja, ktorý projektoval v roku 1881 Ján Adriány. Ústie 223 m hlbkej šachty sa nachádzalo v západnom úbočí hlavnej Hodrušskej

doliny. Z bezpečnostných dôvodov bolo ústie šachty uzatvorené, prekryté a zavozené zeminou. V jeho blízkosti stojí pôvodný drevený objekt lanovnicového súkolia využívaný v súčasnosti ako senník. (šachta vytypovaná na vyhlásenie za NKP)

Oceľový most ponad štátnu cestu (parc. C-KN č. 1474/3, 1564/1) **a piliere mosta pri šachte Lill** (parc. C-KN č. 1572, 1562) – na dopravu hlušiny na odval z ústia vrchného prekopu a rudy zo spodného prekopu do stupovej úpravne boli od šachty Lill vybudované dve povrchové úzkokoľajové dráhy. Obe boli vedené dvoma mostmi ponad štátnu cestu z Banskej Hodruše do Banskej Štiavnice. Most na trati zo spodného prekopu musel byť pre nízku podchodnú výšku demontovaný, zostali len murované piliere z kresaných kameňov. Oceľový most z vrchného prekopu sa zachoval. Ide o dvojpoľovú mostnú konštrukciu, ktorá je uložená na murovaných koncových oporách – pilieroch. Opory sú vybudované z kresaných kamenných kvádrov, spájaných vápennou maltou.

Baňa Všetkých svätých, štôlna Prostredná (parc. C-KN č. 1592/3), v ktorej je zriadený privátny bankský skanzen – je jednou z najstarších baní v Banskej Hodruši (15. stor. ?) a poslednou so zameraním na ťažbu Ag-Au rúd v celom banskoštiavnicko-hodrušskom rudnom revíri. V bani sa zachovali ručne kresané chodby a komíny, ktoré možno zaradiť do rímskeho obdobia. Bola činná viac ako 500 rokov a ťažba tu bola ukončená v roku 1950. Má klenutý murovaný portál z kameňa, v ktorom sú osadené oceľové mrežové dvere. V rokoch 1992 – 1997 bol vstupný portál štôlne Prostredná a časť bane zrekonštruovaná za účelom sprístupnenia verejnosti a v súčasnosti tvorí jedinečný skanzen banskoštiavnicko-hodruškého baníctva. Objekt sa nachádza bezprostredne pri štátnej ceste do Banskej Štiavnice. (vstupný portál vytypovaný na vyhlásenie za NKP)

Objekty banskej správy závodu bane Všetkých svätých (parc. C-KN č. 1591, súp. č. 786), (predtým „Všechsvätých“, Starovšechsvätých) – nachádzajú sa pri vstupe do obce zo SV od Banskej Štiavnice, na severnej strane údolia. Banská správa sídlila v dvojpodlažnom barokovom objekte s príľahlou hospodárskou časťou, postavenom v 2. pol. 18. stor., s poslednou rekonštrukciou v roku 2011. Je súčasťou súboru budov pri štôlni Prostredná. Boli tu kancelárie a byt bankého úradníka. Budova sa je v súčasnosti využívaná na bývanie. V rovnako starej hospodárskej stavbe boli stajne pre kone, kočiareň a cachovňa. Uvedené objekty patria do súboru budov Hornohodruškého bankého závodu. (dvojpodlažný objekt banskej správy vytypovaný na vyhlásenie za NKP)

Prevádzkový objekt bane Všetkých svätých (Starovšechsvätých) (parc. C-KN č. 1597/1) je situovaný na severnej strane údolia. Pochádza z 2. pol. 18. stor., nachádza sa povyššie budovy banskej správy závodu. Je len časťou prevádzkových objektov tejto bane. V objekte boli šatne, umyvárne, sklady a kováčska dielna závodu. Objekt je v dezolátnom stave. Ďalší prevádzkový objekt sa nachádzal pri dolnom prekope k šachte Lill a bol zbúraný v 60-tych rokoch 20. storočia.

Súčasťou areálu Hornohodruškého bankého závodu bol aj objekt prachárne pri štôlni Prostredná. Povrchový sklad na výbušniny bol z bezpečnostných dôvodov vybudovaný obďaleč od ostatných objektov bankého závodu. Jeho ruiny sa nachádzajú na protiľahlej strane, oproti budove bankého závodu, za Hodrušským potokom. Ide o pôvodne prízemný objekt štvorcového pôdorysu z kamenného muriva, spájaného vápennou maltou. Objekt je v súčasnosti bez strechy a hrozí mu zánik. Je situovaný tesne za hranicou PZ.

C. Štôlne, dedičné štôlne - odvodňovacie

Prítomnosť podzemných vôd v hlbinných baniach patrila v minulosti medzi najzávažnejšie problémy banskej činnosti. Odvodnenie baní odvodňovacími štôľňami je písomne doložené na území dnešného Slovenska od 14. storočia. Pre dlhodobosť ich výstavby, ako aj využívanie viacerými nasledujúcimi generáciami baníkov sa im všeobecne hovorí dedičné štôlne. Na chránenom území sa nenachádzajú dedičné odvodňovacie štôlne.

D. Vyústenie ostatných banských diel na povrch – štôlne, šachty

- vstupný portál štôlne Mikuláš;
- vstupný portál štôlne Birnbaum;
- ústie štôlne Galander
- vstupný portál štôlne Ignác
- ústie štôlne Braun
- ústie štôlne Michal
- známe ústia štôlní obytných domov

Vstupný portál štôlne Mikuláš (parc. C-KN č. 1303) – štôľňa je hlavným vstupným dielom bane Mikuláš, ktorá patrí do kategórie najstarších hodrušských baní. Písomne sa prvýkrát spomína v roku 1497. Nad portálom štôlne sa nachádzal obraz patróna bane sv. Mikuláša – biskupa. Olejomalba na plechu je v zlom stave, pochádza z konca 18. storočia od domáceho neznámeho majstra je uložená v kostole. V 20. storočí, po 2. svetovej vojne (1940 – 1945) bol vstupný portál štôlne v súvislosti s výstavbou vodovodu neodborne upravený. Objekt sa nachádza severne od farského rímskokatolíckeho kostola sv. Mikuláša, na v mieste zvanom „Mikolaj štôľňa“ vo výške 450 m. n. m., v súkromnom dvore domu súp. č. 698, za novodobou garážou. (zapísaný v zozname UNESCO, portál vytypovaný na vyhlásenie za NKP)

Vstupný portál štôlne Birnbaum (parc. C-KN č. 1105) – štôľňa slúžila na farienie baníkov a dopravu materiálu pri dobývaní žily Finsterort, keď dopravu rúbaniny zabezpečovala hlavne šachta Michal, vzdialená 800 m severne. Patrí medzi najstaršie štôlne v „starej“ Hodruši. Prvá zmienka o nej je z roku 1542. V roku 1574 je spomenutá v súvislosti s vytvorením Brennerovej spoločnosti. Svoj praktický význam stratila štôľňa zastavením ťažby v baniach v prvej polovici 20. storočia. Nachádza sa pri farskom rímskokatolíckom kostole sv. Mikuláša, v súkromnom dvore domu súp. č. 653, pri miestnej komunikácii vo výške 440 m. n. m. Portál je v súčasnosti v rekonštrukcii. (zapísaný v zozname UNESCO, portál vytypovaný na vyhlásenie za NKP)

Ústie štôlne Galander (parc. C-KN č. 1254/1) – štôľňa je jednou z najstarších v „starej“ Hodruši. Jej baňa sa nachádza na žile Mikuláš. Nachádza sa severne v okrajovej časti PZ. Východne od ústia štôlne je ku nej prislúchajúca halda.

Vstupný portál štôlne Ignác (parc. C-KN č. 1444/2) – je najnižšie položenou štôľňou v „starej“ Hodruši na žile Ignác. Jej ústie s plechovými dverami je osadené v betónovom opornom múre pri dome na parc. C-KN č. 1444/1, súp. č. 748.

Ústie štôlne Braun (parc. C-KN č. 1073/2) – štôľňa leží v oblasti povrchových dobývok na žile Finsterort v „starej“ Hodruši., za domom na parc. C-KN č. 1073/1, súp. č. 633.

Ústie štólne Michal (parc. C-KN č. 1386) – štôlna leží na žile Mikuláš. V súčasnosti je jej ústie sčasti zasypané. Je nižšie položená z dvojice Michal štôlní. Vyššia Michal štôlna je situovaná na severe PZ v Zelenej doline.

Známe ústia štôlní v rámci obytných domov – v situáciách, keď sa v bani skončila ťažba rudy, slúžila ďalej jej štôlna ako zdroj vody (studňa), alebo pivnica a pred jej ústie sa postavil obytný dom. Takéto ručne kresané štôlne sú v objektoch na parc. C-KN č. 1376 (súp. č. 645), 1369/1 (NKP – dom meštiansky, č. ÚZPF 11621/1, súp. č. 649).

E. Povrchové a otvorené dobývky

Vyskytujú sa v podobe píng v okrajových častiach PZ v „starej“ Hodruši. Západne od historického jadra, pod Trenčom na železnej žile – parc. C-KN č. 1061 (*za baníckym domom na parc. C-KN č. 1059, súp. č. 1185*). Ďalej severne od historického jadra, pod štôlnou Maria Mutter Gottes – parc. C-KN č. 1243/1, 1243/2, 1252 (*západne od baníckych domov parc. C-KN č. 1231, súp. č. 677 a parc. C-KN 1241, súp. č. 681 a súp. č. 1169*). Rozsiahle povrchové dobývky a pingoviská žilného systému Všetkých svätých sa nachádzajú východne od historického jadra, v okrajovej časti PZ – parc. C-KN č. 1348, 1357 (*nad baníckym domom na parc. C-KN č. 1347, súp. č. 712*). Povrchová dobývka sa nachádza aj priamo v historickom centre na parc. C-KN č. 1090/2, 1090/3. V rámci nej je zavalené ústie (vetrací prieduch) súvisiaci so štôlnou situovanou v objekte domu na parc. C-KN č. 1376, súp. č. 645.

F. Haldy (odvaly)

Haldy sa zvyčajne vyskytovali v tesnej blízkosti pri ústiach štôlní. Po istom čase, keď jalovina sadla, bolo možné na nej postaviť objekt. Medzi najznámejšie stredoveké haldy v „starej“ Hodruši patrili halda štólne Birnbaum, na ktorej bol neskôr postavený gotický rímskokatolícky kostol sv. Mikuláša (dokončený v roku 1387) a halda štólne Mikuláš.

Ďalej sú viditeľné: halda štólne v objekte na parc. C-KN č. 1369/2, halda spodnej štólne Michal (parc. C-KN č. 1385) a halda štólne Galander (parc. C-KN č. 1254/1).

V súčasnosti má mnoho dnešných baníckych domov v Banskej Hodruši svoju štôlničku, alebo studňu skrytú za domom, alebo v rámci objektu. V minulosti to boli otvorené ústia ku štôlniam, či povrchové dobývky, z ktorých jalovina sa vyhadzovala hneď v tesnej blízkosti. Na týchto drobných haldách si neskôr baníci postavili domy. Dá sa povedať, že väčšina dnešných baníckych domčekov v Banskej Hodruši je postavená na haldách.

G. Ostatné prevádzkové a úžitkové stavené banské objekty

- obytný dom pre banských úradníkov na tzv. Baníckom námestí
- obecný dom tzv. „Leuthaus“;
- objekt banskej správy závodu šachty Michal a dom banského úradníka
- klopačka;
- pozostatky stupovej úpravne na tzv. Baníckom námestí (parc. č. 1472/1)
- strážny dom tzv. „Wachthaus“
- pozostatky objektu pivovaru;

Obytný dom pre banských úradníkov na tzv. Baníckom námestí (parc. CKN č. 953/2) – Vid' kapitola „F.1.6.4. Zástavba - rozbor objektovej skladby zástavby – profánna architektúra“ (str. 71).

Obecný dom tzv. „Leuthaus“ (parc. C-KN č. 1026) (vytypovaný na vyhlásenie za NKP) – Vid' kapitola „F.1.6.4. Zástavba - rozbor objektovej skladby zástavby – profánna architektúra“ (str. 70).

Objekt banskej správy závodu šachty Michal a dom banského úradníka (parc. C-KN č. 1320/1) (vytypovaný na vyhlásenie za NKP) – Vid' kapitola „F.1.6.4. Zástavba - rozbor objektovej skladby zástavby – profánna architektúra“ (str. 71).

Klopačka (parc. C-KN č. 1426) – objekt bol postavený v roku 1521 v historickom centre Hodruše, na V strane údolia medzi zoskupením objektov okolo kostola sv. Mikuláša a námestím vyformovaným v 18. stor.

Prešiel niekoľkými vývojovými etapami – renesančná (17. stor. ?), baroková (1797), úpravy v 2. pol. 20. stor. Je to štvorcová kamenná budova vežovitého tvaru s piatimi podlažiami, krytá šindľovou strechou s lucernou a cibulovitou vežičkou; objekt je bez podpivničenia. Strecha prekrýva drevenú ochodzu veže. Určujúcou etapou je etapa renesančná, ktorej hmotový výraz nebol zmenený neskoršími stavebnými úpravami. V barokovej etape bol do veže osadený stroj hodín a na fasáde ich ciferník. Pravdepodobne došlo aj k úprave strechy. V 2. pol. 20. stor. bola vykonaná rozsiahla rekonštrukcia klopačky, pri ktorej boli pravdepodobne odstránené všetky exteriérové omietky a boli nahradené novodobými, vymenili okenné výplne a vstupné dvere, boli vymenené niektoré drevené stropné trámy.

Nad pavlačou pod šindľovou strechou bola v minulosti upevnená drevená klopačka, na ktorú udieral klopačkáč ráno pred fáraním baníkov, ale aj pri slávnostiach a pohreboch baníkov. Podobne ako v iných baníckych centrách slúžila klopačka aj ako pozorovateľňa s vlastným signalizačným zariadením.

Dnes je tam umiestnený zvon, na ktorý sa udieralo zvonku pomocou mechanizmu od hodinového stroja. Unikátnym zariadením v klopačke je ručne kovaný hodinový stroj. Zhotovil ho roku 1779 majster R. Reuprich, ktorý na ráme stroja zanechal svoju signatúru. Kamenno-ocelové závažia hodinového stroja visia cez kladku na lanách, ktoré prechádzajú po celej výške budovy otvormi v podlahe jednotlivých poschodí.

Zachované hmotovo-priestorové usporiadanie, pôvodná hmota ukončená ochodzou, valbová strecha s lucernou a cibulovou vežičkou, jednopriestorová dispozícia so zachovaným interiérovým konštrukčným riešením sú výraznými architektonickými, umelecko-historickými a výtvarnými hodnotami objektu. Budova je v dobrom technickom stave. (NKP – č. ÚZPF 1220/1, zapísaná v zozname UNESCO)

Pozostatky stupovej úpravne na tzv. Baníckom námestí (parc. C-KN č. 1472/1)

Strážny dom tzv. „Wachthaus“ (parc. C-KN č. 1483) – stavba bola vybudovaná v prvej polovici 16. storočia (1536 resp. 1511), na severovýchodnom svahu nad sútokom potokov, v strmom svahu nad tzv. Baníckym námestím (vytvoreným až v 18. stor.). O jeho situovaní rozhodla dobrá viditeľnosť a neprístupnosť terénu. Je to renesančná stavba vybudovaná ako pozorovateľňa, s pravidelnou strážnou službou. Murovaná hranolová veža s pravouhlým pôdorysom, jednoposchodová, pokrytá šindľovou strechou. Poschodie je prístupné z drevenej pavlače, dookola, ktoré bolo pôvodne osadené na vyrezávaných krakorcoch. V rokoch 1991 až 1994 sa uskutočnila jeho rekonštrukcia.

Pozostatky objektu pivovaru (parc. C-KN č. 1522/1-2, 1523/1-2) – pôvodne barokový objekt postavený v roku 1793. Jeho ruiny stoja pod Pivovarským vrchom, pri ústí Pivovarskej doliny. Písomné zmienky o pivovare v Hodruši pochádzajú z roku 1520. K zastaveniu varenia piva v Hodrušskom pivovare dochádza v roku 1880. Iný zdroj uvádza ukončenie prevádzky pivovaru v 1. pol. 19. stor.. Podľa veľkosti zachovaných pivničných priestorov to bol jeden z najväčších pivovarov v okolí Banskej Štiavnice. Po ukončení činnosti bola v objekte zriadená remeselná výroba fajok – ručne robených hlinených fajok „Štiavničiek“, jej činnosť bola ukončená na začiatku 20. stor.

Fotodokumentácia technických diel

Číslovanie podľa výkresu č. 6: Technické pamiatky a lokalizácia banských prevádzok (vid' grafickú prílohu)

1. Vstupný portál štólne Mikuláš (parc. C-KN č. 1303)

2. Vstupný portál štólne Birnbaum (parc. C-KN č. 1105)

3. Ústie štólne Galander (parc. C-KN č. 1524/1)

4. Vstupný portál štólne Ignác (parc. C-KN č. 1444/2)

5. Ústie štôlne za budovou bývalej správy závodu šachty Michal so svojou haldou (parc. C-KN č. 1386)

11. Kráľovský (Brennerštôľňanský, Michalšachtovný) vodný jarok

12. Pingy pod štôľňou Maria Mutter Gottes

13. Pingové pole na parc. C-KN č. 1061

16. Pozostatky stupovej úpravne na parc. C-KN č. 1553/1 - 7

17. Hlušinový odval k šachte Lill (parc. C-KN č. 1556, 1557/1 – 2, 1558/1 – 2, 1563/2, 1534/1, 1566/3)

18. Dolný prekop k šachte Lill (parc. C-KN č. 1568/2)

19. Vrchný prekop k šachte Lill (parc. C-KN č. 1581)

20. Šachta Lill (parc. C-KN č. 1579, ústie prekryté a zasypané zeminou)

21. Oceľový most ponad štátnu cestu (parc. C-KN č. 1474/3, 1564/1)

22. Baňa Všetkých svätých, štôľňa Prostredná (parc. C-KN č. 1592/3)

23. Objekt správy závodu Všetkých svätých (parc. C-KN č. 1591, súp. č. 786)

24. Prevádzkový objekt bane Všetkých svätých (parc. C-KN č. 1597/1)

25. Lillský prírodný jarok od Dolného Hodruškého tajchu

F.1.7. Archeologické náleziská

V intraviláne obce Hodruša – Hámre absentuje realizácia archeologických výskumov napriek tomu má územie PZ vysoký potenciál predpokladu výskytu archeologických nálezov a situácií, najmä z obdobia stredoveku.

Existenciu prípadného pravekého osídlenia možno predpokladať v súvislosti s doloženými archeologickými nálezmi, datovanými od neskorej doby kamennej, ktoré boli zistené v Štiavnických vrchoch. V okolí obce evidujeme nálezy materiálnej kultúry z doby bronzovej. V k. ú. Dolných Hámrov je prítomnosť obyvateľov lužickej kultúry doložená dvoma nezávislými nálezmi bronzových sekeriek. Rovnako, vzhľadom na bohatý výskyt rúd, nemožno v tejto oblasti vylúčiť prítomnosť Keltov, ktorých osídlenie regiónu mesta Banská Štiavnica je doložené na prelome 3. a 2. storočia pred Kristom. Nálezy huteľných archeologických nálezov z doby rímskej nám dokladujú kontinuitu exploatacie banskoštiavnicko-hodruškoého rudného rajónu počas celého pravekého obdobia.

Neskôr vo včasnostredovekom období bolo územie Štiavnických vrchov postupne osídľované Slovanmi, ktorého vrchol bol charakteristický obsadením strategických polôh. Rozvoj stredovekej banskej činnosti je úzko spätý s príchodom nemeckých kolonizátorov v 12. a 13. storočí. V tomto období nadobudli na význame už jestvujúce „predkolonizačné“ osady a zároveň sa zakladali nové, situované najmä v blízkosti bohatej koncentrácie rudných ložísk. Priamu súvislosť v počiatkoch Banskej Hodruše má osada Karlík (v priestore lokality Kerling – Banský vrch, situovanom v severnej časti k. ú. Banská Hodruša), keď počas vojenského konfliktu medzi hradom Šášov a mestom Banská Štiavnica bola roku 1352 spustošená a následne pravdepodobne jej obyvatelia osídlili priestor dnešnej Banskej Hodruše (doloženej r. 1367 pod názvom Horusche).

Ťažisko stredovekého osídlenia Banskej Hodruše možno situovať okolo rímskokatolíckeho kostola sv. Mikuláša z roku 1387, no z hľadiska patrocínia možno uvažovať aj o staršom období. Neskôr okolo roku 1500 bola postavená druhá najstaršia sakrálna stavba na území Banskej Hodruši – cintorínsky rímskokatolícky kostol sv. Petra a Pavla. Obidva kostoly boli v období 16. storočia opevnené a prešli niekoľkými vývojovými etapami.

Podobne prebehla prestavba aj v prípade iných objektov ako obydlí baníkov, obecného domu /Leuthaus/ a strážneho domu /Wachthaus/, ktorý spolu s klopačkou boli súčasťou fortifikačnej

sústavy historickej Banskej Hodruše. Mapové podklady z roku 1774 nám zachytávajú v súčasnosti zaniknutú vstupnú bránu, tvoriacu súčasť renesančného opevnenia.

Na území PZ sú z obdobia novoveku doložené archeologické nálezy v podobe fragmentov kovu, trosky, fajky, skúšobného žihacieho tégliku a mince – grajciar z konca 18. storočia zisteného v sekundárnych polohách počas výstavby oplotenia a čistiacich prác vykonávaných v roku 2012 na parc. C-KN č. 941 v k. ú. Banská Hodruša.

Bližšiu interpretáciu stavebných fáz existujúcich a zaniknutých objektov (fortifikačné stavby, obydlia baníkov, objekty administratívneho, technického a industriálneho charakteru), či komplexnosť stredovekej zástavby pamiatkového územia by objasnila realizácia archeologických výskumov.

F.1.8. Zeleň v pamiatkovom území

Bezprostredné okolie urbanistického sídla Banská Hodruša tvoria lesné spoločenstvá a trvale trávne porasty s nelesnou drevinovou vegetáciou (kry, solitérne alebo skupinové stromy rastúce mimo lesa - porasty strmých svahov). Celé územie PZ je súčasťou chráneného územia prírody, ktoré spadá pod ochranu Chránenej krajinskej oblasti (CHKO) Štiavnické vrchy so stupňom ochrany II (podľa zákona č. 287/1994 Z. z. o ochrane prírody a krajiny).

Urbanistická štruktúra sídla sa začala formovať v území vrchoviny s lesnou krajinou. Osídľovanie územia baníkmi a samotná banská činnosť mali za následok úpravu pôvodnej prirodzenej terénnej konfigurácie a postupné odlesňovanie územia. S výstavbou obydlí a osídľovaním územia súvisí aj zakladanie úžitkových záhrad, pravdepodobne prvého typu zámerne vysádzanej vegetácie. Výmerou rozsiahle a prevažne svahovité pozemky záhrad boli vysádzané ovocnými drevinami (jablone, hrušky, slivky, čerešne), v kombinácii s ich využitím pre kosbu.

Špecifický charakter sídla (štruktúra, primárna funkcia a pod.) a konfigurácia terénu neumožňovali vznik, rozvíjanie a tvorbu okrasných záhrad a parkov, príp. parkových úprav plôch námestí a uličných interiérov. Pre úpravu verejných priestranstiev v území PZ bola typická výsadba solitérnych stromov vo forme sprievodnej vegetácie prvkov drobnej architektúry, v tomto prípade najmä sakrálnych – výsadby stromovej vegetácie pri krížoch a kaplnkách, vstupoch do banských šácht a štôlní. Typickým stromom, používaným na tieto účely bola lipa.

Súčasná štruktúra zelene pamiatkového územia je tvorená hlavne zeleňou záhrad, lúk a pasienkov, zeleňou cintorínov, verejných priestranstiev a zeleňou dvorov. V menšej miere sa uplatňuje zeleň areálov, lesných spoločenstiev, líniové prvky zelene (aleje) a hodnotné solitérne stromy.

Porastové štruktúry územia pamiatkovej zóny sú charakteristické uplatnením pôvodných druhov drevín - listnatej stromovej vegetácie okrasného alebo úžitkového charakteru. Z okrasných drevín je najpoužívanejšou drevinou lipa malolistá (*Tilia cordata*), jaseň (*Fraxinus*), orech kráľovský (*Juglans regia*) a v malej miere javor (*Acer*). Z ovocných drevín majú dominantné postavenie slivky a jablone. V druhej polovici 20. storočia boli na tzv. Banickom námestí v súvislosti s osadením Pomníka padlým v SNP realizované sadovnícke úpravy pozostávajúce z výsadby nevhodných ihličnatých drevín (tuje), ktoré v tomto území pôsobia nevhodne. Niektoré pôvodné ovocné záhrady sú v súčasnosti nahrádzané, prípadne dopĺňané nevhodnými ihličnatými druhmi drevín (*Thuja*, *Chamaecyparis*, *Picea a pod.*).

ZATRIEDENIE ZELENE PODĽA ZACHOVANÝCH PAMIATKOVÝCH HODNÔT

A. Plochy zelene zapísané v ÚZPF:

- tento typ zelene sa v území pamiatkovej zóny nevyskytuje.

B. Plochy navrhované na zápis za NKP:

- tento typ zelene sa na území pamiatkovej zóny nevyskytuje.

C. Plochy zelene s pamiatkovou hodnotou:

- plochy zelene, solitérna zeleň alebo alejová zeleň zachované aspoň vo fragmentoch na pôvodných plochách a uliciach, s väzbou na zachovanú historickú krajinnú štruktúru:
 - **Plochy dvorov** - tvoria bezprostredný priestor okolia domu, ohradený alebo neohradený, zatrávnený, prípadne s kvetinovou úpravou a hospodárskymi stavbami; v niektorých prípadoch zistená nežiaduca výsadba tují a iných cudzorodých drevín.
 - **Plochy záhrad** - ohradené alebo neohradené veľkorozmerové plochy, prevažne v svahovitom teréne. Sú najvýraznejšou a najzastúpenejšou formou vegetácie sídla s dominantným pôsobením, vysokou mierou autenticity a s priamou väzbou na pôvodnú rozvoľnenú banícku zástavbu, v súčasnosti využívané na kosenie a ovocné sady s orechmi, jablňami, hruškami, slivkami a čerešňami. Špecifickým prvkom záhrad sú nepravidelné línie zelene, ktoré kopírujú hranice parciel a sú tvorené prevažne z náletov domácich druhov drevín.
 - **Plochy lúk a pasienkov** – typ krajinnej štruktúry umiestnený spravidla pod hranicou lesných porastov, mnohé vznikli odlesnením územia pod vplyvom banskej činnosti, v súčasnosti využívané prevažne ako kosienky. Vytvárajú plynulý prechod medzi prirodzenou a urbanizovanou krajinou.
 - **Plochy zelene cintorínov** – v území PZ sa nachádzajú tri areály cintorínov, ktoré sú situované v blízkosti r. k. kostola sv. Petra a Pavla; cintoríny na parcele CKN č. 797 a 934 sú upravené vo forme trávnatých porastov v medzihrobových priestoroch, solitérnou a skupinovú výsadbou stromov a krov (vekovo hodnotné jedince lipy malolistej a prevažne jedince jaseňa štíhleho a brezy bradavičnatej, v neskoršom období nevhodne doplnené smrekmi a inými introdukovanými drevinami); nevyužívaný a neudržiavaný cintorín na parcelách CKN č. 933/1 a 2 je v súčasnosti znehodnotený náletovou zeleňou (hrab, breza, lieska, lipa, jaseň a podobne).
 - **Plocha zelene areálu r. k. kostola sv. Mikuláša** – areál kostola vymedzený oporným múrom je upravený vo forme trávneho porastu bez prítomnosti stromovej alebo krovinej vegetácie.
 - **Hodnotné solitérne stromy a skupiny stromov** - zámerne komponovaná vegetácia osádzaná okolo prístupných krížov, kaplniek a pri vstupoch do banských štôlní a šacht - symetrický doplnok votívnej architektúry, spravidla vekovo a historicky hodnotné jedince, prevažne lipa a orech (napr. lipa pri cintoríne, na tzv. Baníckom námestí, orechy pri Wachhouse a pod.).
 - **Líniové prvky zelene, aleje** – v území pamiatkovej zóny je táto kategória zastúpená dvojradovou lipovou alejou na cintoríne r. k. kostola sv. Petra a Pavla, lemujúca hlavný prístupový chodník od vstupnej brány ku kostolu; hodnotné jedince pochádzajúce pravdepodobne z výsadiieb v polovici 19. storočia boli v minulosti poškodené neodborným redukčným rezom.

D. Plochy zelene rešpektujúce historické prostredie:

- novodobé parkové úpravy, plochy zelene alebo solitérna zeleň, ktorá síce nenadväzuje na vzory z minulosti, ale vhodne dotvára interiér sídla, prípadne akceptuje historické dominanty;

plochy zelene na parcelách bez špecifickej funkcie, príp. zeleň náletová, bez negatívneho vplyvu na historické prostredie:

- **Plochy lesných spoločnstiev** – plochy minimálne zastúpeného typu krajinej štruktúry – lesov, zasahujúcich do územia pamiatkovej zóny; situované výlučne na hraniciach PZ a tvoriace plynulý prechod medzi urbanizovaným prostredím a okolitou prevažne lesnou krajinou.
- **Plochy zelene verejných priestranstiev** – sadovnícky upravené plochy námestí a ulíc. Tento typ zelene je v pamiatkovom území zastúpený sadovníckymi úpravami Pomníka padlým v SNP pri tzv. Baníckom námestí. Sadovnícka úprava plochy pochádza z 2. polovice 20. storočia a je tvorená nevhodnými ihličnatými drevinami (tuje) v kombinácii s ovocnými drevinami.
- **Plochy ostatnej zelene** – plochy zelene, ktoré nie je možné začleniť v rámci uvedených kategórií. V pamiatkovom území sú zastúpené prevažne vegetáciou situovanou pri cestných komunikáciách, v okolí vodných plôch a tokov, na strmých svahoch a pod.

E. Plochy zelene nerešpektujúce historické prostredie:

- zeleň, ktorá v interiéri sídla pôsobí nevhodne a rušivo, náletová alebo vysádzaná nekonceptne pod vplyvom módných trendov, pokrývajúca dominanty sídla:
 - **Plochy náletovej zelene** – plochy zelene pochádzajúce z náletov stromov a krov, ktoré vznikli prevažne na plochách záhrad, cintorínov, lúk a pasienkov z dôvodu zanedbania údržby a neobhospodarovania; v prevažnej väčšine sú situované v okrajových častiach pamiatkového územia.

Fotodokumentácia zelene pamiatkového územia

Plochy záhrad s ovocnými drevinami

Záhrada založená v strmom svahu

Plochy záhrad prelínajúce sa s lúkami a okolitou lesnou krajinou

Zeleň dvorov

Areál rímskokatolíckeho kostola sv. Mikuláša

Lipová aleja na cintoríne r. k. kostola sv. Petra a Pavla
poškodená neodborným redukčným rezom

Lipa na tzv. Baníckom námestí

Sadovnicke úpravy Pomníka padlým v SNP pri tzv. Baníckom námestí

F.1.9. Prvky uličného interiéru a uličného parteru

Z hľadiska miery zachovania a celistvosti pamiatkových hodnôt prvkov uličného interiéru a uličného parteru, od prvej tretiny 20. storočia dochádzalo k postupnej redukcii pôvodných prvkov prostredia a rovnako stavebné úpravy realizované v druhej polovici 20. storočia neboli k týmto prvkom šetrné.

Na prostredie PZ znehodnocujúco pôsobia novodobé terénne úpravy s použitím netypických materiálov – dochádza k zániku historických oporných kamenných múrov, ktoré sú nahrádzané betónovými; zaniká typický spôsob drevených oplotení a sú nahrádzané novodobými typizovanými bránovými dielcami alebo pseudoslohovými bránami. Pri jednotlivých objektoch sa realizovali sa nové úpravy spevnených plôch, vo veľkom plošnom rozsahu a novodobými materiálmi.

Verejné priestranstvá, ktoré boli pôvodne dláždené prírodným kameňom boli preasfaltované, prípadne zastavané novými objektmi, alebo zatrávnené. Cenným podkladom je historická obrazová dokumentácia – predovšetkým zachované historické fotografie, ktoré zobrazujú vzhľad verejných priestranstiev, vrátane prvkov historického mobiliáru. Na základe terénnej obhliadky sme určili niekoľko verejných priestranstiev, ktoré je potrebné rehabilitovať:

- Priestor tzv. Baníckeho námestia pred Kalváriou - verejné priestranstvo, v období baroka významnosť priestoru umocňovalo súsošia Kalvárie a v 20. storočí umiestnením Pomníku padlým v SNP, doplneným zeleňou.
- Priestor pred Leuthasom
- Priestor pod evanjelickým a. v. kostolom
- Priestor pod rímskokatolíckym kostolom sv. Mikuláša
- Priestor nad Birnbaum štôľňou
- Priestor pred portálom Dolného prekopu šachty Lill
- Novovzniknutý (verejný ?) priestor pred štôľňou Prostredná

F.1.9.1. Drobná architektúra a historické cintoríny

Výkres č. 2: Rozbor pamiatkových hodnôt objektov a priestorov (vid'. grafickú prílohu)

Drobná architektúra s výtvarnými a pamiatkovými hodnotami je dotvárajúcim prvkom urbanisticko-architektonickej štruktúry územia.

Votívne objekty a drobná architektúra sa viažu buď ku konkrétnemu miestu – šachte a sú umiestnené v ich blízkosti, príp. v blízkosti prístupovej komunikácie, medzi objektmi, v predzáhradkách či medzi stromami, ojedinele v rozptýlenej baníckej zástavbe alebo pripomínajú historickú udalosť, ktorá sa dotýka širšieho okruhu spoločnosti a sú postavené na exponovaných miestach sídla.

Samostatnou kategóriou drobných výtvarných diel sú súbory historických náhrobníkov a náhrobkov zachovaných na ploche dvoch historických cintorínov.

Na území pamiatkovej rezervácie prevažnú časť votívnych objektov tvoria kríže (drevené s plechovými korpusmi zapustené do zeme alebo na podstavcoch, kamenný, liatinový). Ďalším typologickým druhom sú súsošia a sochy na podstavcoch. Na území PZ sa zachovali dve prístenné kaplnky a jedna kaplnka pri pretekajúcom potoku.

A. Národné kultúrne pamiatky

- **Súsošie na stĺpe „Pieta“, č. ÚZPF 1217/1 – 2** (parc. C-KN č. 1317 – osadené vedľa cesty oproti vstupnému portálu štôlne „Birnbaum“ na protiláhlej strane). Súsošie, tvorené sediacou Pannou Máriou s mŕtvym Kristom v náručí, je osadené na empírovom stĺpe s tordovaným driekom a papyrusovou hlavicou z 2. polovice 19. storočia
- **Súsošie Kalvárie, č. ÚZPF 2243/1 – 8** (par. C-KN č.1465) – klasicistické súsošie (1820) postavené na umelo vytvorenej pravouhlej terase nachádzajúcej sa na S strane tzv. Banického námestia, v svažitom teréne s úpravami – na pravej strane pravouhlé vyhlbenie a spevnenie stien vo svahu. Na terase v strede sú osadené tri kríže s korpusmi predstavujúcimi Krista, sv. Dismasa a Gesmasa, pred stredným krížom je umiestnená socha kľáčiacej sv. Márie Magdalény, medzi krížmi sú osadené sochy Panny Márie a sv. Jána Evanjelistu.
- **Pomník padlým v SNP, č. ÚZPF 2901/0** – umiestnený na S – strane tzv. Banického námestia v parku (parc. C-KN č. 1475).

B. Drobná architektúra vytypovaná na vyhlásenie za NKP

- **Vstupná murovaná brána s reliéfom a datovaním z roku 1580** do katolíckeho cintorína (parc. C-KN č. 797) – brána bola postavená na hranici historickej parcely zo severnej strany od historického centra, sprístupňovala areál cintorína. Jej staršou analógiou je murovaná vstupná brána zo 40. rokov 16. storočia v Banskej Štiavnici (NKP – č. ÚZPF 2487/2) cintorína pri rímskokatolíckom kostole Panny Márie Snežnej (Frauenbergský kostol). Tak isto je predpoklad, že na vstupnú cintorínsku bránu nadväzoval múr opevnenia, ohraničujúci historickú parcelu cintorína z východnej a južnej strany a cintorínsky kostol sv. Petra a Pavla, ktorý slúžil pre potreby Banskej Hodruše proti narastajúcej osmanskej hrozbe v 16. storočí.
- **Kaplnka sv. Jána Nepomuckého**, baroková; situovaná na S – strane Hodrušského potoka za miestnou komunikáciou (parc. C-KN č. 797)

- **Socha na podstavci „Sv. Ján Nepomucký“** osadená pred čelnou fasádou obytného domu banských úradníkov na západnej strane tzv. Banického námestia

C. Drobná architektúra s pamiatkovou hodnotou

- vybrané hroby, náhrobné kamene, liatinové kríže, spoločný hrob 17 baníkov a pamätník banskej tragédie v r. 1879 na rímskokatolíckom cintoríne (parc. C-KN č. 797)
- vybrané hroby, náhrobné kamene na evanjelickom a. v. cintoríne (parc. C-KN č. 934)
- kríže
- prícestná pilierová kaplnka

Drevený kríž s korpusom (parc. C-KN č. 1106) – osadený na východnom pilieri svätyne rímskokatolíckeho kostola sv. Mikuláša. Korpus atletického typu, s hlavou sklonenou dopredu pred pravým plecom; s nohami pokrčenými v kolenách, pravé chodidlo položené na ľavom. Veľká rúška, siahajúca po kolená, uviazaná na pravom boku. Kríž jednoduchý drevený, s dekoratívnym ukončením päty vertikálneho brvna, prekrytý plechovou polkruhovou strieškou s čabrou. Na vertikálnom brvne nad krížením titulus a nad päťou brvna historické kovové svietidlo v tvare šesťcípej hviezdy.

Liatinový kríž s korpusom pri štôlni Prostredná (parc. C-KN č. 1595) – osadený v kamennom podstavci. Kríž pochádza z umelecko-remeselnej kolekcie krížov odlievaných v Kachelmanovej továrni vo Vyhniciach v 19. stor.; v spodnej časti s reliéfom stojacej ženskej postavy. Korpus s hlavou sklonenou k pravému ramenu, nohy pokrčené v kolenách, pravé chodidlo položené na ľavom; rúška uviazaná na pravom boku. Nad hlavou, na krížení titulus, okolo kríženia lúčová gloriola. Ramená dekoratívne ukončené. Podstavec s pravouhlým soklom, horná časť sa smerom hore zužuje, so skosenými hranami. Na čelnej strane glyptický kríž a skratku „JHS“. Na zadnej strane glyptické datovanie „1896“. Na podstavci historické kovové svietidlo v tvare šesťcípej hviezdy. Kríž prekrytý plechovou polkruhovou strieškou.

Prícestná pilierová kaplnka (parc. C-KN č. 1620) – kaplnka pripomína tragédiu z 19. stor. (pri páde z voza sa zabila žena z Hodruše). Pôvodne bol na mieste tragédie postavený stĺp na vrchole s drevenou soškou Madony. V roku 1902 vystaval murovanú kaplnku František Haring (vlastník protiľahlého rodinného domu) a do kaplnky umiestnil drevenú sošku z 19. stor. V 60. rokoch 20. stor., bola z dôvodu krádeží soška nahradená obrazom Panny Márie – Matky ustavičnej pomoci (soška je vo vlastníctve rodiny).

Historické cintoríny:

Cintoríny sa nachádzajú na veľkej parcele severozápadne od rímskokatolíckeho kostola sv. Petra a Pavla. Kopec, na ktorom sa cintorín nachádza, sa v archívnych prameňoch, rovnako ako ten, na ktorom stojí cintorínsky areál v Banskej Štiavnici nazýval „Frauenpergh“. Pôvodne sa nachádzal cintorín na rozľahlej parc. C-KN č. 797. Od roku 1580 sa na plochu cintorína vstupovalo cez renesančnú bránu s reliéfom. Podľa zachovaných historických máp sa najskôr pochovávalo postupne v jednotlivých kvadrantoch parcely.

V roku 1775 bol založený samostatný evanjelický cintorín na parc. C-KN č. 923/1 severovýchodne od cintorína s kostolom. Cintoríny boli oddelené cestou. Tzv. starý evanjelický

cintorín sa používal do roku 1865. Cintorín bol zrušený z dôvodu vysokej spodnej vody. tzv. nový evanjelický cintorín bol založený na protiľahlej strane oproti starému, na parc. C-KN č. 934. Tzv. nový evanjelický cintorín bol vysvätený hodrušským evanjelickým farárom Františkom Hečkom 24.01. 1866. František Hečko je na tomto cintoríne aj pochovaný.

Na cintorínoch sa pochováva do súčasnosti.

D. Drobná architektúra rešpektujúca pamiatkové hodnoty územia

- kríže
- prícestná kaplnka
- pamätné tabule venované F. R. Osvaldovi a E. B. Lukáčovi na ich rodných domoch (parc. C-KN č. 1027/2, súp. č. 593 a parc. C-KN č. 1456, súp. č. 752)

Drevený kríž s plechovým korpusom (parc. C-KN č. 1253) – osadený na kmeni lipy, v Grintále, na tzv. „praniarskej ceste“. Do roku 1997 bol na strome osadený kríž s dreveným korpusom. Z dôvodu jeho nenávratného poškodenia ho miestni obyvatelia nahradili novým, jednoduchým dreveným krížom s novodobou kovovou plastikou, prekrytý plechovou polkruhovou strieškou.

Kamenný kríž s kovovým korpusom (parc. C-KN č. 1551) – osadený pri ústí Pivovarskej doliny. Pôvodne sa na mieste nachádzal drevený kríž s plechovým korpusom. Kamenný kríž osadila v roku 1955 rodina Horváthová po rodinnej tragédii.

Drevený kríž s plechovým korpusom (parc. C-KN č. 1564/1) – osadený medzi dvoma lipami, na protiľahlej strane voči vstupnému portálu Dolného prekopy k šachte Lill. Jednoduchý drevený kríž prekrytý plechovou polkruhovou strieškou. Korpus má insitný charakter. Hlava opretá o pravé rameno, rúška uviazaná na pravom boku. Nad krížením, na vertikálnom brvne titulus.

Prícestná kaplnka sv. Jozefa (parc. C-KN č.) – kaplnka sa nachádza pri schodisku vedúcom na terasu k rímskokatolíckemu kostolu sv. Mikuláša. Má tvar niky, ukončená trojuholníkovým tympanónom, bez slohových architektonických znakov. Kaplnka bola postavená v roku 1939 pri príležitosti 60. výročia založenia Pohrebného spolku v Banskej Hodruši.

E. Drobná architektúra zaradená do evidencie pamätihodností obce

V obci Hodruša – Hámre nie je zatiaľ vedená evidencia pamätihodností obce.

Fotodokumentácia drobnej architektúry pamiatkového územia

Národné kultúrne pamiatky

Súsošie Kalvárie (par. C-KN č.1465)

Súsošie na stĺpe „Pieta“ (parc. C-KN č. 1317)

Pomník padlým v SNP (parc. C-KN č. 1475)

Padlí hrdinovia
Slovenskeho národného povstania
ktorí položili svoje životy, aby sme
my mohli pokojne ľuďovať našu
socialistickú vlasť.

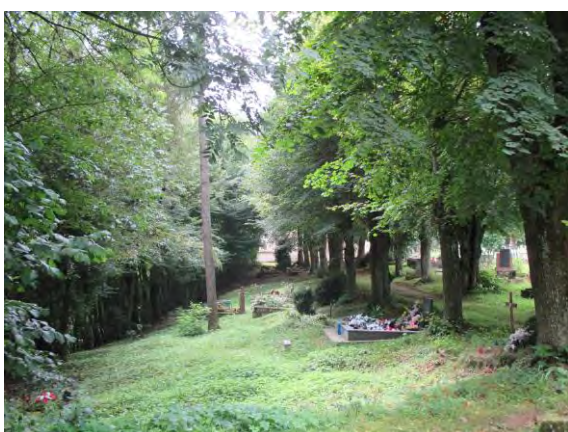
KUBÍK EMIL ☉ 9. II. 1905 † 1944
RUŽICKÁ JOZEF ☉ 31. I. 1923 † 1944
FLODZOK RUDOLF ☉ 10. XII. 1920 † 1945
BETKO JÁN ☉ 4. VI. 1924 † 1945
FARBIAK JÁN ☉ 29. V. 1906 † 1945
FARBIAK JURAJ ☉ 27. VI. 1906 † 1945
SELEPCINI JURAJ ☉ 14. VI. 1903 † 1945
BLAHŮT JURAJ ☉ 28. I. 1922 † 1945
TURMAN VOJTECH ☉ 27. VI. 1923 † 1944
MISTRÍK JÁN ☉ 10. X. 1921 † 1944
BOHÁČ PAVEL ☉ 13. II. 1922 † 1944
BERNÁTH LADISLAV ☉ 15. VII. 1906 † 1945
KOCH JÁN ☉ 1. II. 1920 † 1945
RUDZNA VOJTECH ☉ 18. V. 1923 † 1944

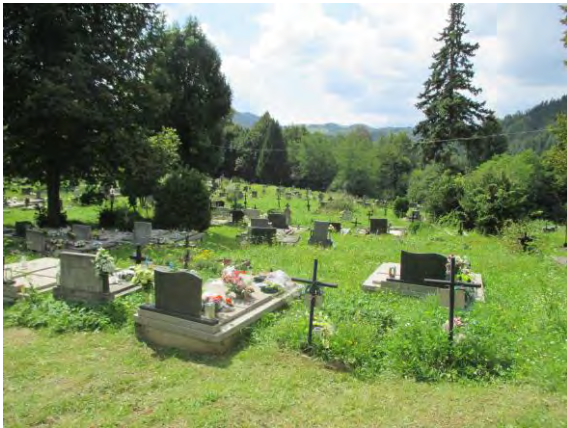
Česť ich pamiatke!

Rímskokatolícky cintorín
(parc. C-KN č. 797)

Vstupná murovaná brána s reliéfom a datovaním z roku 1580 do katolíckeho cintorína

Evanjelický a. v. cintorín, tzv. nový
parc. C-KN č. 934

Kaplnka sv. Jozefa
(parc. C-KN č. 1102)

Socha na podstavci a kaplnka sv. J. Nepomuckého
(parc. C-KN č. 947/2)

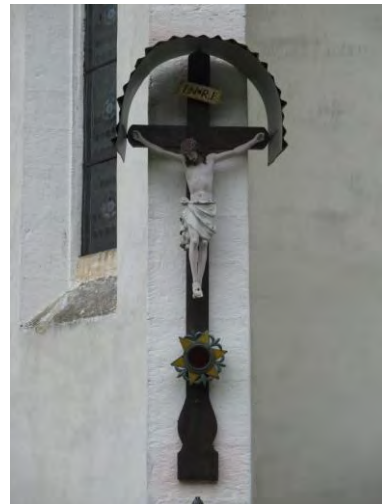
(parc. C-KN č. 769)

Prícestná pilierová kaplnka
(parc. C-KN č. 1620)

Drevený kríž s plechovým korpusom
(parc. C-KN č. 1253)

Drevený kríž s korpusom
(parc. C-KN č. 1106)

Liatinový kríž s korpusom
pri štôlni Prostredná
(parc. C-KN č. 1595)

Drevený kríž s plechovým korpusom
(parc. C-KN č. 1564/1)

Kamenný kríž s kovovým korpusom (parc. C-KN č. 1551)

F.2. Pamiatkové hodnoty územia nehmotnej povahy

Historické názvoslovia obce a miestnych častí

Prehľad historických názvov miestnych častí:

- banská osada **KERLING** (Banský vrch) (1352 – prvý písomný záznam), dnes zaniknutá, nachádzala sa severozápadne od centra Banskej Hodruše, od začiatku 14. stor. sa v písomných prameňoch uvádza aj pod názvami **KARLYK, KERLIN, GARLIK**; v písomných prameňoch sa existujúca banská osada uvádza ešte v 16. storočí s banskými dielami a prevádzkami v bezprostrednom okolí
- banská osada **GEROD** (Kopanice) (1352 – prvý písomný záznam) – banská osada v polohe dnešnej obce Kopanice
- banská osada sa v najstarších písomných prameňoch sa spomína pod viacerými názvami **HODDRACZ, HODDRIC, HODRITZ, HODRUCH, HODRUSCHE** (1364, 1367 – písomný záznam), od roku 1364 bola časťou mesta Banská Štiavnica, bola na ňu uplatňovaná právna moc v zmysle banskoštiavnického mestského a banského práva a vŕahovali sa na ňu daňové povinnosti voči mestu
- **HODRYCH** (1424, 1492)
- **HODRYTZ** (1468)
- **HODRICS** (1782 – 1784 mapa 1. vojenského mapovanie)
- **HODRITSCH** (1843 – 1844 mapa 2. vojenského mapovanie)
- **HODRUSBÁNYA** – v maďarských prameňoch
- **HODRITSCH, HÖDRITSCH** – v nemeckých prameňoch
- **BANSKÁ HODRUŠA** - do roku 1951 hospodárska a administratívna súčasť Banskej Štiavnice
- **HODRUŠA – HÁMRE** – obec pod týmto názvom vznikla v roku 1972 zlúčením historických obcí **BANSKÁ HODRUŠA** a **DOLNÉ HÁMRE**; v roku 1984 bola pričlenená aj historická obec **KOPANICE**

Osobnosti, žijúce a pôsobiace v Banskej Hodruši

História a vývoj banského podnikania a s ním súvisiacich činností v Banskej Hodruši sú úzko späté s históriou a technickými dejinami Banskej Štiavnice a Štiavnických Baní. Územia troch

susediacich lokalít od začiatkov banskej činnosti tvorili jeden rudný revír. To je dôvodom pôsobenia a činnosti mnohých banských podnikateľov a osobností z oblastí vedy a techniky (súvisiacich s baníctvom) súbežne v troch miestach regiónu. Výsledkom a dôsledkom ich práce je vznik mnohých pamiatok (technických, architektonických, výtvarných, umelecko-remeselných), dlhodobý vývoj kultúrnej krajiny a špecifického urbanizmu Banskej Hodruše.

Zo stredovekého obdobia a raného novoveku vývoja sídla zostali len hmotné doklady – stavby bez poznania autorov či donátorov (napr. rímskokatolícky kostol sv. Mikuláša, rímskokatolícky kostol sv. Petra a Pavla).

Do registra významných osobností pôsobiacich v Banskej Hodruši je nutné zaradiť aj banských podnikateľov – ťažiarov, ktorí z ekonomických dôvodov priamo alebo nepriamo prispeli k ďalšiemu rozvoju vedy, techniky a samotného sídla. Po viacerých zostalo len nehmotné dedičstvo – názvy lokalít (časom už skomolené).

Od začiatku novoveku do Banskej Štiavnice a jej okolia prichádzali mnohí odborníci, ich príchod a pôsobenie boli v priamej úmere so zvyšovaním sa ekonomického významu banskoštiavnicko-hodruškého rudného regiónu pre Rakúsko - Uhorsko. Neskôr priamo v Banskej Štiavnici vzniklo špecializované školstvo a mnohí absolventi sa stali významnými odborníkmi vo vedných a technických disciplínach súvisiacich s baníctvom. Zároveň však absolventi minimálne počas letnej semestrálnej praxe pôsobili priamo v jednotlivých banských prevádzkach. Viacerí absolventi pôsobili v Hodruši aj po ukončení štúdia a prispeli k rozvoju baníctva.

Banský podnikatelia pôsobiaci v Hodruši

- **Eder Vit** (? – 1572)
Banský podnikateľ, v roku 1509 získal spolu s ďalšími podnikateľmi prepôžičku na starú dedičnú štôľňu „*Sieglisberg*“ pri Hodruši. V roku 1512 sa stal spoločníkom Erasma Rösslera, s ktorým sa podieľal na dedičnej štôľni „*Auf der letten*“ v Hodruši. Neskôr sa stal podielnikom v „*Brennerovej ťažiarskej spoločnosti*“ (1571).
- **Staub Ján** (16. stor.)
Patril k významným hodruškým ťažiarom. V roku 1527 zastával funkciu banského majstra a určitý čas bol jedným zo správcov náboženského *Bratstva Panny Márie* v Hodruši.
- **Scherer Juraj** (16. stor.)
Banský podnikateľ, spolu so Šimonom Ederom prevádzkoval dedičnú štôľňu pod lokalitou „*Vor der Eisenstein*“ v Hodruši (1543).
- **Ján Brenner** (? **Prenner**) (16. stor.)
Významný banský podnikateľ s veľkým vplyvom na ťažiaru spoločenskú vrstvu v Banskej Štiavnici. Okolo roku 1514 vlastnil baňu a hutu v Banskej Štiavnici. V roku 1571 s členmi svojej rodiny a viacerými ďalšími ťažiarimi spojili bane, hutu, kováčske dielne a iné výrobné zariadenia v Banskej Štiavnici a **Hodruši** a spojením vznikla „*Brennerova ťažiarska spoločnosť*“. Patrili jej najvýznamnejšie bane na zlato a striebro v regióne. Čiastočne zachovanou hmotnou pamiatkou na ťažiaru spoločnosť je „*Brennerštôľniarsky tajch*“ (severne nad údolím s Hodrušou, mimo PZ), ktorý sa spomína v roku 1584 ako jej vlastníctvo. Vodná nádrž je najstaršou v Hodruši. V nehmotnom dedičstve sa zachoval názov časti údolia pod vodnou nádržou – tzv. „Praniarska“.
- **Eder Vavrinec** (? – po r. 1592)
Banský podnikateľ. Mal výrazný podiel na vzniku „*Brennerovej ťažiarskej spoločnosti*“ (1571) a postupne v nej získal jedno z rozhodujúcich postavení.

- **Geramb Ján Jozef** (? – 1754)
Banský radca a podnikateľ; zakladateľ banskej spoločnosti tzv. „*Gerambovej únie*“ (1752), ktorá vlastnila severnú stranu hodrušského údolia (erár vlastnil bane na južnej strane). Spoločnosť sa v 18. storočí stala kapitálovo aj územne najsilnejšou súkromnou banskou spoločnosťou v stredoslovenskej banskej oblasti. Rudu spracovávala vo vlastných stupách a jej prosperita trvala až do 90-tych rokov 19. storočia, kedy nastal pokles ceny striebra. Preto spoločnosť hľadala záchranu v založení dvoch tovární, aby vyťažený kov spracovala na hotové výrobky. V roku 1894 postavila v Banskej Belej továreň na olovené výrobky a v Dolných Hámroch v roku 1895 továreň na výrobky zo striebra (*Sandrik*). V roku 1906 „*Gerambova únia*“ skrachovala.
- **Ján Nikl** (19. stor.)
Banský podnikateľ, pochádzal z ťažiarkej rodiny, ktorá pôsobila v Hodruši v 19. stor. Rodina dala postaviť na základe žiadosti v testamente po bývalej „*Brennerovej ťažiarkej spoločnosti*“ prícestnú Kaplnku sv. Jána Nepomuckého (na území PZ) pred štôľňou Sv. Jána Nepomuckého v údolí Hodrušského potoka, povyše budovy správy závodu Brenner.

Banský, technický a vedecký odborníci pôsobiaci v Hodruši

- **Kirchner Michal Maximilián** (18. stor.)
Banský správca v Hodruši, v roku 1731 podal návrh, aby „*Dedičná štôľňa cisára Františka Lotrinského*“ (alebo *Hodrušská dedičná štôľňa*) podfárala piargse bane (*bane v Štiavnických Baniach*). V roku 1765 bolo jej razenie ukončené pri šachte „*Siglisberg*“.
- **Samuel Mikovíny** (1686 až 1700 ?/ - 1750)
Inžinier kartografie a geodézie. V júni 1735 bol vymenovaný za riaditeľa Baníckej školy (Bergschule) v Banskej Štiavnici. V roku 1743 projektoval „*Dolný hodrušský tajch*“ a od júna 1743 do septembra 1744 viedol výstavbu jeho hrádze.
- **Lill Ján** (1751 – 1817)
Banský odborník, absolvent banskoštiavnickej Baníckej akadémie, kde študoval v rokoch 1774 – 1776. V roku 1786 bol banským správcom v Hodruši. V decembri 1786 došlo k poškodeniu vypúšťacieho zariadenia „*Dolného hodrušského tajchu*“ a 04.01.1787 J. Lill vypustil tajch a opravil poškodené zariadenie. Vypustením naakumulovanej vody v tajchu a sfunkčnením vypúšťacieho zariadenia zachránil bane a dolinu pred zatopením. V rokoch 1794 – 1810 pôsobil vo funkcii hlavného banského správcu „*Dedičnej štôľne cisára Františka Lotrinského*“ (alebo *Hodrušská dedičná štôľňa*) v Hodruši. V tomto období prepracoval projekt razenia tejto dedičnej štôľne a viedol jej razenie. Navrhol smer jej razenia tak, aby šachta „*Leopold*“ získala potrebný spád vody na vodné koleso.
- **Feil Benedikt** (18. stor.)
Banský odborník, ťažiarcky inšpektor v Hodruši. V roku 1776 na základe poverenia Banského súdu v Banskej Štiavnici predložil návrh na vyrazenie novej odvodňovacej štôľne banskoštiavnického banského revíru, v ktorom navrhoval lokalizovať ústie dedičnej štôľne v blízkosti Hrona, pri obci Voznica („*Dedičná štôľňa cisára Jozefa II.*“ alebo „*Voznická dedičná štôľňa*“) a vyslovil požiadavku, aby jej razenie bolo podnetom na objavenie dovtedy neznámych rudných žíl a na preskúmanie známych rudných žíl vo väčších hĺbkach. Osobitná komisia považovala jeho návrh za najzaujímavejší, ale prijala návrh V. Siegla.
- **Chenot Jozef** (18. stor.)
Hlavný strojní majster, v roku 1792 navrhol postaviť pri šachte „*Michal*“ v Hodruši vodnostĺpcový stroj na čerpanie vody pri jej prehlbovaní na úroveň „*Dedičnej štôľne cisára Jozefa II.*“.
- **Schittko Jozef** (1776 – 1833)

Banský odborník; profesor matematiky, fyziky, mechaniky a strojnictva na Baníckej akadémii. V roku 1833 bol v šachte Lill uvedený do prevádzky jeho vodnostlpcový čerpací stroj, čím sa malo umožniť razenie „Dedičnej štólne cisára Jozefa II.“ k šachte „Leopold“. Stroj však nestačil odčerpávať vodu. V roku 1834 bola preto jeho prevádzka zastavená a zastavili sa aj raziace práce od šachty „Lill“.

- **Balás Pavel** (1811 – 1871)

Banský merač, absolvent Baníckej akadémie v Banskej Štiavnici (1833 – 1837). Od roku 1837 pôsobil ako banský merač „Hornej Bieberovej štólne“ vo Vindšachte (Štiavnické Bane). Zamerával takmer všetky erárne bane v B. Štiavnici, Vyhniach, **Hodruši**, Novej Bani, Magurke. V Hodruši vykonával aj priebežné meračské práce pri razení „Dedičnej štólne cisára Jozefa II.“. Na základe jeho meraní sa uskutočnilo spojenie protičelieb dedičnej štólne v úseku medzi „Novou šachtou Leopold“ v Hodruši a šachtou „Amália“ pri Banskej Štiavnici.

- **Lipold Markus Vincent** (1816 – 1883)

Geológ; jeden z prvých autorov, ktorý sa podrobne venoval štúdiu hodrušských rudných žíl. V roku 1865, na základe poverenia Ríšskeho ústavu vo Viedni, začal v banskoštiavnicko-hodtušskom rudnom revíre dôkladný a všestranný geologicko-montanistický výskum spojený s geologickým mapovaním. V priebehu dvoch rokov vykonal podrobné geologické mapovanie terénu na ploche cca 200 km². Výsledky mapovania, v spolupráci s banským inžinierom F. Grögerom, publikoval v samostatnej monografii o štiavnickom baníctve „*Der Bergbau von Schemnitz in Ungarn*“ vydané v roku 1867 vo Viedni. Súčasťou monografie je geologicko-ložisková mapa v mierke 1:28800. Ide o prvú mapu tejto rudnej oblasti komplexne zachytávajúcej ložiskové pomery.

- **Prugberger Jozef** (1818 – 1889)

Banský inžinier, absolvent banskoštiavnickej Baníckej a lesníckej akadémie. V roku 1850, po prepustení zo štátnych služieb, prevzal za „Gerambovu úniu“ (1752) vedenie bane „Schöpfer“ v Hodruši, ktorá bola v prevádzkovom stave a svojou aktivitou ju zachránil od úpadku. Zároveň sa stal v roku 1866 podielnikom a riaditeľom ďalšej hodrušskej banskej spoločnosti „Unverzagt – Nikolas“

- **Helwig Ferdinand** (1822 – 1898)

Strojní inšpektor, ktorý na základe povolenia Dvorskej komory vo Viedni postavil v Hodruši v roku 1847 vodnostlpcový čerpací stroj v banskom poli „Novej štólne Antona Paduánskeho“, na úrovni „Dedičnej štólne cisára Jozefa II.“, ktorý bol do prevádzky uvedený v r. 1848. V roku 1853 tam postavil nový, výkonnejší vodnostlpcový čerpací stroj, ktorý bol v prevádzke od roku 1855. V roku 1853 postavil nad šachtou „Zipser“ (pod „Dolným hodrušským tajchom“) aj konský gápel s čelust'ovými brzdami. Navrhol aj konštrukciu železných gápľov a jeden z nich, vyrobený v Kachelmannovej továrni vo Vyhniach, sa používal v banskom závode „Schöpfer“ nad slepou úklonnou šachtou. V súčasnosti je stroj inštalovaný v Banskom múzeu v prírode v Banskej Štiavnici. Na šachte „Zipser“ postavil parný stroj, ktorý bol v prevádzke v rokoch 1870 až 1873.

- **Švehla Július** (1848 - ?)

Hutnícky inžinier, absolvent Baníckej a lesníckej akadémie v Banskej Štiavnici (1867 – 1871). V rokoch 1879 – 1882 pôsobil ako vedúci Hornohodrušského banského závodu pri štólni „Všechsvätých“ (alebo „Prostredná“). Zaslúžil sa o rozvoj technológie úpravy rúd.

- **Szentistványi Július** (1854 – 1928)

Banský inžinier a konštruktér bansko-meračských prístrojov; bol banským správcom závodu pri štólni „Finsterort“ v Hodruši. Neskôr bol profesorom na Katedre banského meračstva a geodézie na Baníckej a lesníckej akadémii v Banskej Štiavnici.

- **Lehotský Aurel** (1872 – 1953)
Banský inžinier; v rokoch 1907 – 1908 pôsobil v Hodruši ako banský praktikant. Vo funkcii prednostu Štátneho banského riaditeľstva v Banskej Štiavnici pre odvodnenie hlbinej bane „Schöpfer“ v Hodruši zabezpečil v roku 1934 nové, výkonnejšie čerpadlá. V roku 1947 vypracoval 78 – stranovú expertízu o banských závodoch v Hodruši.
- **Dvorzsak Jindřich** (1873 - ?)
Banský inžinier, stupový dozorca, od roku 1920 vedúci Dolnohodrušského banského závodu pri štôlni „Schöpfer“. Ministerstvo verejných prác v Prahe ho v súvislosti s reštrikciou banskoštiavnického rudného revíru poverilo 10.2.1923 vedením spojených závodov v Hodruši a vo Vyhniach. V Hodruši hodnotil pokusy B. Stočesa z Vysokej školy banskej v Příbrame rozpojovania hornín tzv. žiarovou metódou.
- **Weiss Eugen** (1896 - ?)
Banský inžinier, pod jeho dozorom sa v roku 1928 robili v Hodruši pokusy s prerušovanou trhavinovou náložou, ktorá dosiahla úsporu 17,2 % trhavy. Od roku 1929 pôsobil vo funkcii vrchného technického komisára. V roku 1933 bol vymenovaný za vedúceho hodrušského banského závodu.
- **Švehla Emil** (1899 - ?)
Banský inžinier, v rokoch 1929 až 1933 pôsobil v novovybudovanej flotačnej úpravni v Dolnohodrušskom banskom závode pri štôlni „Schöpfer“.

Banský, technický a vedecký odborníci pochádzajúci z Hodruše

- **Eugen Sobó** (do 1896 **Staudner**) (1853 – 1920)
Hutnícky inžinier, staviteľ a vysokoškolský profesor, ktorý sa narodil v Hodruši. Vyštudoval odbor hutníctvo na Baníckej a lesníckej akadémii v Banskej Štiavnici; v roku 1880 získal titul inžiniera a v roku 1892 získal titul profesora. V rokoch 1892 – 1918 bol profesorom Katedry staviteľstva na Baníckej a lesníckej akadémii v Banskej Štiavnici. Je autorom učebnice lesného staviteľstva, mnohých štúdií a článkov. Počas pôsobenia na banskoštiavnickej akadémii rekonštruoval Katedru stavebníctva, rozvíjal jej činnosť, doplnil inventár školy učebnými pomôckami. Vykonaval dozor na stavbe novej budovy akadémie (1896 – 1899 – býv. chemická škola, dnes SPŠ S. Stankovianskeho), viedol výstavbu železohutníckej stanice pri škole (1908), výstavbu budovy pre chemické laboratóriá (1911); zúčastnil sa výstavby Piaristického gymnázia (1914 – býv. banícka škola, dnes SPŠ S. Mikovíniho). Z jeho iniciatívy sa v roku 1896 začala výstavba tzv. „Vilovej štvrte“ pre profesorov akadémie v Banskej Štiavnici.
V roku 1892 bol jedným zo zakladajúcich členov a od roku 1911 podpredseda Krajinskej uhorskej baníckej a hutníckej spoločnosti. V roku 1909 zastupoval Banícku a lesnícku akadémiu na 5. kongrese Medzinárodnej spoločnosti pre výskum hmôt (ktorej bol členom) v Kodani. Zastával mnohé verejné funkcie (člen mestskej rady v B. Štiavnici, banský radca, hlavný banský radca, ministerský radca). V roku 1885 bol vyznamenaný medailou za úspešnú spoluprácu pri rekonštrukcii železiarne v Podbrezovej a v roku 1898 rytierskym krížom rádu cisára Františka Jozefa.
- **Piltz Samuel** (1888 – 1951)
Banský odborník, ktorý sa narodil v Hodruši; bol absolventom Vysokej školy baníckej a lesníckej v Banskej Štiavnici (1909 – 1913). Pôsobil na viacerých miestach v bývalej Československej republike. Zaslúžil sa o rozvoj geologického prieskumu, dobývanie ložiskových nerastov, projektovanie banských závodov, zavádzanie banskej mechanizácie a progresívnych technológií.

Osobnosti kultúrneho a spoločenského života pôsobiace v Hodruši

- **Cember Juraj** (Czember, Czimber) (? –1692)
Evanjelický náboženský spisovateľ, autor barokových náboženských dišpút a modlitieb. V rokoch 1667 – 1674 pôsobil v Hodruši.
- **Hattala Martin** (1821 – 1903)
Rímskokatolícky kňaz a významný slovenský jazykovedec, kodifikátor spisovného jazyka, autor prvej slovenskej gramatiky a prvej učebnice slovenského jazyka. V rokoch 1848 – 1850 bol kaplánom v Bzovíku (Krupina) a v Hodruši.
- **Hečko Pavel** (pseudonym X. Rodol'ub) (1825 –1895)
Evanjelický kňaz, filozof a pedagóg. Od roku 1858 bol ev. a. v. farárom v Hodruši. Reprezentant filozofického myslenia matičného obdobia. Pokračovateľ Štúrovej filozofie, v ktorej sa zamerával na filozoficko-kultúrnu a filozoficko-historickú problematiku. Vytvoril koncepciu slovenskej národnej výchovy. Na prvé miesto vzdelania a výchovy kládol výchovu k ľudskosti rovnakú pre všetkých ľudí. Za úlohu vzdelania a výchovy považoval formovanie rozumných, mravných, sebavedomých ľudí. Zomrel v Hodruši.

Osobnosti kultúrneho a spoločenského života pochádzajúce z Hodruše

- **Boldiš Ignác** (1856 – 1912)
Hudobný skladateľ a stredoškolský profesor, ktorý sa narodil v Hodruši. Zložil hudobné skladby *Bányasz négyes* (1875), *Kvety tatranské* (1876), *Nocturno* pre klavír zo slovenských ľudových piesní (1876). V roku 1877 požiadal P. O. Hviezdoslava o libreto k operete s témou zo slovenského národného života; pokus o prvú slovenskú operetu sa nerealizoval. V roku 1897 bol vyznamenaný rytierskym krížom radu Františka Jozefa.
- **Lukáč Emil Boleslav** (pôvodne Lukáček, pseudonym Boleslav) (1900 – 1979)
Slovenský básnik, prekladateľ, redaktor, učiteľ a politik. Na jeho rodnom dome v Hodruši je upevnená pamätná tabuľa. V roku 1922 pôsobil v obci ako ev. a. v. kaplán.

F.3. Vyhodnotenie pamiatkových hodnôt územia a odôvodnenie jeho ochrany

Pamiatková zóna Banská Hodruša je unikátnym historickým urbanisticko-krajinným celkom, charakterizovaným vzájomným prelínaním historickej urbanistickej štruktúry sídla a kultúrneho krajinného prostredia, špecificky formovaného v dôsledku banskej činnosti. Je príkladom integrity kultúrno-historických a prírodných štruktúr, tvoriacich fenomén tejto kultúrnej krajiny (banská krajina) a to svojou historickou urbanisticko-priestorovou kompozíciou so zachovanými technickými pamiatkami, ktoré tvoria časť chráneného kultúrneho dedičstva.

Podľa § 1 ods. 3 vyhlášky krajského úradu významnými hodnotami územia pamiatkovej zóny sú: „*pôvodná historická urbanistická štruktúra banského sídla v kultúrnom krajinnom prostredí, umelecko-historické a architektonické hodnoty objektov na území pamiatkovej zóny.*“

Podľa § 3 ods. 1 vyhlášky krajského úradu predmetom pamiatkovej ochrany pamiatkovej zóny je: „*pôvodná priestorová skladba sídla vrátane pôdorysu a historickej parcelácie, hmotová a výšková skladba zástavby, charakteristické priehľady a panorámy so zachovanou historickou kompozíciou terénnych tvarov, stavieb a zelene, priestorové uplatnenie typických dominant a iných objektov a predmetov, dotvárajúcich územie pamiatkovej zóny.*“

Pamiatkové hodnoty zóny sú výsledkom dlhodobého formovania urbanistickej štruktúry v špecifickom prírodnom prostredí a ich špecifikácia je nasledovná:

- **pôvodná historická urbanistická štruktúra a priestorová skladba sídla**, sformovaná v súvislosti s primárnou funkciou lokality (ťažba drahých kovov),
 - historický **pôdorys sídla** limitovaný povrchovými prejavmi banskej činnosti a terénnou konfiguráciou, historická **parcelácia**;
 - **hmotovo-priestorová a výšková skladba zástavby**;
 - **zachovaná historická objektová skladba a jej súčasti**, objekty vyhlásené za kultúrne pamiatky (objekty profánnej a sakrálnej architektúry, banického osídlenia, technické pamiatky, drobná architektúra a zeleň);
 - spôsob **osadenia objektov** v teréne (prevažne pozdĺžna os rovnobežná s vrstevnicami alebo, bez vytvárania nových terás, s osadením objektov do terénu);
 - **umelecko-historické a architektonické hodnoty objektov, regionálne znaky architektonickej, výtvarnej a remeselnej hodnoty** (tvar striech, konštrukcia krovov, tvar vikierov, strešné štíty, úprava fasád, veľkosť a členenie okenných a dverných otvorov, tvar komínových hlavíc, oplotenie, oporné múry, úprava povrchov spevnených komunikácií a pod.);
- **kultúrne krajinné prostredie**, ktoré je výsledkom ľudskej činnosti (hlbinného baníctva) v špecifickom prírodnom prostredí,
 - **originalita kultúrnej krajiny**, symbióza krajinného a urbanizovaného prostredia, podmienenej banskou činnosťou;
 - **jedinečnosť typu banskej krajiny a jej štruktúry** - hodnota vytvorená na základe charakteru prostredia;
 - **výnimočný ráz kultúrnej krajiny**, ktoré je výsledkom ľudskej činnosti (hlbinného baníctva) v špecifickom prírodnom prostredí;
- **historická kompozícia terénnych tvarov a stavieb, historické zásahy do terénneho reliéfu súvisiace s banskou činnosťou**,
 - **technické pamiatky** - zásahy do terénneho reliéfu súvisiace s banskou činnosťou a budovaním vodohospodárskeho systému (pingové polia, polohy bývalých šacht, haldy, prírodné jarky, atď.) a kultúrne vrstvy pod terénom (hlbinná ťažba – šachty a štôlne, vodné štôlne - podstatná časť pamiatkových hodnôt je pod terénom);

- **charakteristické pohľady, panorámy a silueta územia so zachovanou kompozíciou terénnych tvarov, stavieb, krajinných štruktúr a zelene**; pre vnímanie vonkajšieho obrazu územia (chránené pohľady I. - VI.) a vnútorného obrazu územia (chránené pohľady 7. - 19.);
- **priestorové uplatnenie typických dominánt** v obraze sídla a miestnych dominánt - kostol sv. Mikuláša, kostol sv. Petra a Pavla, ev. kostol a. v., klopačka, Wachthaus, kalvária a objekty bývalej banskej správy;
- **pamiatkové hodnoty nehmotnej povahy** (medzinárodný význam pôsobenia odborníkov a osobností z rôznych oblastí vedy, techniky a kultúry, historické udalosti).

G. NÁVRH ZÁSAD OCHRANY, OBNOVY A PREZENTÁCIE HODNÔT ÚZEMIA

Všeobecné požiadavky ochrany pamiatkového územia PZ Banská Hodruša

- Základnou zásadou ochrany PZ Banská Hodruša je zachovanie všetkých **pamiatkových hodnôt, koncentrovaných na území PZ s dôrazom na uplatnenie princípu materiálovej a ideovej autenticity, kontinuality a reverzibility.**
- Zachovať a chrániť **kultúrne krajinné prostredie**, ktoré je výsledkom ľudskej činnosti (hlbinného baníctva) v špecifickom prírodnom prostredí, prezentované **originalitou kultúrnej krajiny** (symbióza krajinného a urbanizovaného prostredia, podmieneného banskou činnosťou), **jedinečnosťou typu banskej krajiny a jej štruktúry** (hodnota vytvorená na základe charakteru prostredia) a **výnimočným rázom kultúrnej krajiny**, ktoré je výsledkom ľudskej činnosti (hlbinného baníctva) v špecifickom prírodnom prostredí.
- Zachovať a chrániť **existujúcu historickú urbanistickú štruktúru sídla**, sformovanú v súvislosti s jednou z hlavných funkcií lokality (ťažba drahých kovov), a jej charakteristické atribúty:
 - historický **pôdorys sídla** limitovaný povrchovými prejavmi banskej činnosti, historická **parcelácia**,
 - **hmotovo – priestorová a výšková skladba zástavby**,
 - **zachovaná historická objektová skladba a jej súčasť**, objekty vyhlásené za kultúrne pamiatky (objekty sakrálnej architektúry, banického osídlenia, objekty vodohospodárskeho systému, drobná architektúra a zeleň),
 - spôsob **osadenia objektov** v teréne (pozdĺžna os rovnobežná s vrstevnicami alebo kolmá na vrstevnice bez vytvárania terás, so vsadením objektov do terénu; strecha v úrovni svahu za domom a rôzna a vyvážená podlažnosť v rámci pohľadov),
 - **regionálne znaky architektonickej, výtvarnej a remeselnej hodnoty** (tvar striech, konštrukcia krovov, tvar vikierov, strešné štíty, úprava fasád, veľkosť a členenie okenných a dverných otvorov, tvar komínových hlavíc, oplatenie, oporné múry, úprava povrchov spevnených komunikácií a pod.).
- Zachovať, chrániť a rehabilitovať **historické zásahy do terénneho reliéfu súvisiace s banskou činnosťou a budovaním vodohospodárskeho systému**, ktorými sú:
 - **technické pamiatky** - povrchové dobývky, pingové polia, polohy bývalých šácht, haldy, atď. a kultúrne vrstvy pod terénom (hlbinná ťažba – šachty a štôlne - podstatná časť pamiatkových hodnôt je pod terénom),
 - **vodohospodársky systém** – zachovaný súbor vodných jarkov.
- Zachovať a chrániť **charakteristické pohľady, panorámy a silueta územia so zachovanou kompozíciou terénnych tvarov, stavieb a zelene**, t. j.:
 - krajinné štruktúry a stavby, ktorými sú vnímané vonkajšie obrazy územia (*chránené pohľady I - VI.*) a vnútorné obrazy územia (*chránené pohľady 7 - 19.*),
- Zachovať a chrániť **priestorové uplatnenie typických dominánt** v obraze sídla a miestnych dominánt – rímskokatolícky kostol sv. Petra a Pavla, rímskokatolícky kostol sv. Mikuláša, evanjelický kostol, klopačka, Wachthaus, budova správy bane Všetkých svätých.

G.1. Požiadavky na primerané funkčné využitie územia

Primerané funkčné využitie územia PZ je základnou požiadavkou ochrany pamiatkového územia a preto je nutné:

1. Zachovať a udržiavať súčasnú funkciu pamiatkového územia s prioritou trvalého bývania v pomere s rekreačným bývaním.
2. Objekty dlhodobo nevyužívané rehabilitovať na novú funkciu, ktorá musí byť v súlade s individuálnymi pamiatkovými hodnotami objektu.
3. Dôsledky nového funkčného využitia nehnuteľností v pamiatkovom území nesmú spôsobiť úbytok ich pamiatkových hodnôt, narúšať ich pohľadovo, prevádzkovo alebo technickým riešením, alebo inak znemožňovať ich vhodnú prezentáciu.
4. Objektom, ktoré boli pôvodne výrobnými, školskými, alebo inými špecifickými prevádzkami, je potrebné nové využitie navrhnuť tak, aby si vyžadovalo minimálne zmeny a zásahy do hmotnej podstaty a výrazu objektu. Vhodné je objekty adaptovať na prevádzky obchodu a služieb, prípadne vhodné typy menších výrobných prevádzok.
5. Preferovať využívanie existujúceho stavebného fondu.
6. Rozvoj cestovného ruchu a voľnej rekreácie podporovať na primeranej miere únosnosti prostredia.
7. Rozvoj podnikateľských aktivít riešiť v súčinnosti s hodnotami prostredia, objektov; redukovať funkcie náročné na dopravu, technológiu. Dimenzovanie dopravnej infraštruktúry, súvisiacej s novými funkciami, overiť urbanisticko-architektonickou štúdiou.
8. Zámer novej výstavby na rezervných plochách bude posudzovaný krajským pamiatkovým úradom na základe overovacej urbanisticko-architektonickej štúdie.
9. Funkčné využitie verejných priestranstiev pamiatkového územia navrhovať v súlade s pamiatkovými hodnotami prostredia.
10. V chránenom prostredí PZ vylúčiť umiestňovanie veľkoplošných parkovísk. Záchytné parkoviská je vhodné navrhnuť mimo chráneného územia.

G.2. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie

G.2.1. Požiadavky na zachovanie a ochranu historickej pôdorysnej schémy

1. Zachovať, udržiavať a regenerovať špecifickú historickú pôdorysnú schému PZ, tvorenú hlavnou komunikačno-dopravnou osou (historickým jadrom) so sieťou bočných ulíc a uličiek (býv. správne centrum) s typickou rozvoľnenou štruktúrou banického osídlenia.
2. Zachovať, udržiavať a regenerovať princíp historickej parcelácie od hlavných komunikačných osí (od centra k okraju), s prelínaním do voľnej krajiny.
3. Rešpektovať princíp komunikácií v teréne, orientovaných v smere vrstevníc, ktoré zároveň určili členenie a tvar parciel. Pôvodná parcelácia má organický charakter s rôznou veľkosťou pozemkov, ktorá prirodzene vychádza z konfigurácie terénu.
4. Vylúčiť vytváranie ďalších nových verejných cestných komunikácií v historickom jadre PZ. Prípustnosť v jednotlivých sektoroch bude overená urbanisticko-architektonickou štúdiou, s dôrazom na súlad morfológie terénu a krajinného rázu riešeného sektora.
5. Pri umiestnení novostavieb na parcele vychádzať z historickej zastavovacej štruktúry v konkrétnej časti územia.

6. Limitovať plošný rozsah zástavby na jednotlivých parcelách a potreby úprav terénu v súlade s vývojom urbanistickej štruktúry v danom území. Vylúčiť celoplošné zastavanie parcel.

G.2.2. Požiadavky na reguláciu novej zástavby na rezervných plochách

Stavebná činnosť na území PZ má zachovávať, obnovovať a dotvárať pôvodnú historickú architektonicko-urbanistickú štruktúru v kontexte kultúrnej krajiny. Na základe vyhodnotenia a porovnania historických mapových podkladov a súčasnej urbanistickej štruktúry územia PZ možno konštatovať, že došlo k odstráneniu veľkého množstva pôvodnej zástavby (cca 60 objektov). Vzhľadom na túto skutočnosť by výstavba nových objektov na mieste zaniknutých (v celom rozsahu) závažným spôsobom narušila vzájomnú proporciu zachovanej historickej architektonicko-urbanistickej štruktúry a novej výstavby. Na základe uvedeného a na základe porovnania pôvodnej a súčasnej zástavby (ich prieniku) boli s ohľadom na zachovanie pôvodných hodnôt urbanistickej štruktúry pre výstavbu novostavieb v území PZ zadefinované len tieto rezervné plochy:

R 1

Lokalita: juhozápadná časť PZ, oproti kaplnke sv. Jána Nepomuckého

Parcelné vymedzenie: parc. CKN č. 765/1

Hmotová a priestorová skladba: v pôvodnom pôdorysnom-rozsahu

Výškové zónovanie: prízemný objekt so zobytneným podkrovím

Požiadavky na prípravnú dokumentáciu: urbanisticko-architektonická štúdia

R 2

Lokalita: severozápadná časť PZ, plocha po zaniknutom objekte banického domu

Parcelné vymedzenie: parc. CKN č. 1155

Hmotová a priestorová skladba: v pôvodnom pôdorysnom a objemovom rozsahu

Výškové zónovanie: prízemný objekt so zobytneným podkrovím

Požiadavky na prípravnú dokumentáciu: urbanisticko-architektonická štúdia

R 3

Lokalita: severozápadná časť PZ, plocha po zaniknutom objekte banického domu

Parcelné vymedzenie: parc. CKN č. 1159/3

Hmotová a priestorová skladba: v pôvodnom pôdorysnom a objemovom rozsahu

Výškové zónovanie: prízemný objekt so zobytneným podkrovím

Požiadavky na prípravnú dokumentáciu: urbanisticko-architektonická štúdia

R 4

Lokalita: plocha po zaniknutej zástavbe vedľa ev. a. v. kostola

Parcelné vymedzenie: parc. CKN č. 1371

Hmotová a priestorová skladba: v pôvodnom pôdorysnom, objemovom rozsahu a architektonickom výraze

Výškové zónovanie: dvojpodlažný objekt

Požiadavky na prípravnú dokumentáciu: archeologický a archívny výskum, urbanisticko-architektonická štúdia

R 5

Lokalita: juhovýchodná časť PZ, v mieste zaniknutého pivovaru

Parcelné vymedzenie: parc. CKN č. 1522/2

Hmotová a priestorová skladba: minimalizovať pôvodný pôdorysný a hmotový rozsah, overiť urbanisticko-architektonickou štúdiou

Výškové zónovanie: jedno až dvojpodlažný objekt, overiť urbanisticko-architektonickou štúdiou

Požiadavky na prípravnú a projektovú dokumentáciu: archeologický a archívny výskum, urbanisticko-architektonická štúdia

R 6

Lokalita: okraj severovýchodnej časti PZ, zaniknutá časť pôvodného objektu

Parcelné vymedzenie: parc. CKN č. 1600/1

Hmotová a priestorová skladba: možnosť dostavby zaniknutej časti objektu na parc. CKN č. 1597/1, v pôvodnom pôdorysnom, objemovom rozsahu a architektonickom výraze

Výškové zónovanie: jednopodlažný objekt

Požiadavky na prípravnú a projektovú dokumentáciu: urbanisticko-architektonická štúdia

Všeobecné požiadavky na riešenie novostavieb:

1. Novostavby navrhovať len na mieste určených rezervných plôch R1-R6.
2. Rešpektovať morfológiu terénu, vylúčiť neopodstatnené zásahy a neprimerané úpravy terénu.
3. Vylúčiť použitie typizovaných a katalógových architektonických návrhov novostavieb.
4. Architektonický návrh riešiť podľa regionálnych znakov architektúry.
5. Na vizuálne vnímateľných konštrukciách (strechy, komínové telesá, fasády, výplne otvorov a pod.) použiť charakteristické materiály (drevo, kameň, omietané plochy, plech a pod.).
6. Realizovať jednopodlažné objekty obdĺžnikového pôdorysu s možnosťou zobytnenia podkrovia.
7. Pri návrhu striech uplatniť charakteristické regionálne prvky architektúry (sklon a tvar strechy a jej detailov, veľkosť a výplň otvorov, presvetlenie podkrovia, farebnosť krytiny a pod.)
 - a) strechu novostavieb navrhnuť sedlovú alebo valbovú, so sklonom cca 35-45°; príp. doplniť o polvalby a podlomenice. Krytinu použiť výberom z alternatív: drevený šindel, falcovaný plech v pásoch, v odtieňoch matnej červenej alebo svetlej sivej farebnosti (vylúčiť uplatnenie tmavej sivej farebnosti);
 - b) komíny prednostne ukončiť charakteristickými typmi hlavíc,
 - c) presvetlenie podkrovných priestorov realizovať:
 - prednostne okennými otvormi v štítoch,
 - vikiermi; minimalizovať ich počet a rozmery, ich tvar odvodiť od charakteristických historických vikierov (pultové, sedlové, valbové),
 - možnosť doplnenia strešnými oknami.
8. Fasády riešiť v súlade s tradičnou tektonikou, (plná stena a bodový otvor), omietnuť hladkou omietkou. Vylúčiť použitie výraznej a atypickej farebnosti fasád.
9. Okenné otvory realizovať charakteristické obdĺžnikové, primeraných rozmerov, ich výplne drevené, uprednostniť 2 krídlové, s členením
10. Exteriér doplnkových stavieb (hospodárske budovy, garáže a pod.) realizovať z dreveného zvislo kladeného doskového obkladu.
11. V území PR vylúčiť realizáciu samostatne stojacich garáží na nezastavaných parcelách.
12. Vylúčiť realizáciu novej radovej zástavby, netypickej pre toto územie.

13. Vylúčiť použitie výrazných a tmavých farebných odtieňov, materiálov (leštené, reflexné, zrkadliace) a atypických architektonických prvkov na fasádach.
14. Vylúčiť vytváranie nových dominánt.
15. Vylúčiť akékoľvek stavebné zásahy, rušivo pôsobiace na zachovanie a prezentáciu pamiatkových hodnôt územia, dominantne sa prejavujúce na úkor historického prostredia a spôsobujúce veľkoplošné úpravy terénu.

G.3 Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu hodnotnej objektovej skladby

G.3.1. Požiadavky na ochranu charakteru tradičnej zástavby

1. Zachovať a udržiavať charakteristický spôsob zástavby voľnej radovej zástavby historického jadra a rozvoľnenej zástavby baníckeho osídlenia.
2. Vzhľadom na vysokú mieru zachovania historickej pôdorysnej štruktúry v PZ je cieľom zachovanie a údržba historickej hmotovo-priestorovej štruktúry, teda jej pôdorysnej schémy a výškového zónovania.
3. Vylúčiť alebo minimalizovať nové hmotovo-priestorové zásahy do tejto štruktúry.
2. Zachovať typické osadenie objektov v svahovitom teréne pozdĺž vrstevníc, s rovnobežne orientovaným hrebeňom strechy, jednopodlažných objektov baníckych domov.

G.3.2. Požiadavky na zachovanie a ochranu historických dominánt a kompozície výškového zónovania pamiatkového územia

1. Zachovať a rehabilitovať jedinečnú historickú urbanistickú kompozíciu, jej výškové zónovanie, vychádzajúce z morfológie terénu a existujúce historické dominanty územia, spoluvytvárajúce panorámu a siluetu sídla.
2. Zachovať historickú hmotovo-priestorovú gradáciu PZ a špecifický obraz sídla (prechod kompaktnejšej historickej urbanistickej štruktúry centra, cez rozvoľnenú zástavbu bývalého baníckeho osídlenia do krajiny) a jeho vzťah k okolitej krajine.
3. Nevytvárať nové dominanty alebo priestorové akcenty vnútorného alebo vonkajšieho obrazu sídla.
4. Zachovať historickú hmotovú skladbu objektov, bez navyšovania podlaží. Vylúčiť hmotové deformácie proporcií historických objektov nadstavovaním a realizáciou akýchkoľvek nevhodných priestorových hmôt.
5. Korigovať a eliminovať architektonickými prostriedkami účinky rušivo pôsobiacich novostavieb, či nevhodne prestavaných historických objektov (zmena tvaru strechy, uplatnenie vhodných materiálov, vhodnej farebnosti a pod.).
6. Uplatňovať pôvodný princíp osadenia objektov a ich mierky, zodpovedajúcej historickej zástavbe.
7. Regulovať výšku novostavieb v závislosti od ich polohy a vzťahu k okolitej zástavbe (v štruktúre baníckeho osídlenia umiestňovať prízemné objekty s obytným podkrovím).
8. Odstrániť solitérne vzrastlé ihličnany, v pohľadovo exponovaných polohách urbanisticky cenných priestorov a dominánt alebo v blízkosti architektonicky hodnotných objektov.

G.3.3. Požiadavky na zachovanie, obnovu a prezentáciu systému opevnenia

1. Stavebná a hospodárska činnosť vykonávaná v priestore s predpokladom výskytu stavebných autentických prvkov opevnenia (zachovaných v hmote mladších objektov, prípadne pod

terénom) je podmienená vykonaním pamiatkového výskumu o nevyhnutnosti ktorého rozhodne príslušný krajsky pamiatkový úrad.

2. V súlade s výsledkami pamiatkových výskumov zachovať, rešpektovať a prezentovať potvrdené zaniknuté časti fortifikácie (forma prezentácie bude predmetom individuálneho posúdenia).
3. Všetky zámery stavebných úprav, ktoré by mali byť realizované na plochách zaniknutej brány opevnenia sídla (podľa doterajšej úrovne poznania), alebo v ich prostredí, musia byť overené predstihovým archeologickým výskumom; z dôvodu zachovania, ochrany, prípadne prezentácie.

G.3.4. Požiadavky na zásady diferencovaného prístupu k ochrane, obnove a údržbe objektov

Zástavbu na území pamiatkovej rezervácie je možné podľa pamiatkovej hodnoty rozdeliť na:

1. **národné kultúrne pamiatky**, zapísané v ÚZPF, ktoré tvoria podstatu pamiatkovej rezervácie, asanácia týchto objektov je neprípustná;
2. **nehnutel'nosti vytypované na vyhlásenie za NKP** a zápis do ÚZPF; nehnuteľnosti so zachovanými cennými pamiatkovými hodnotami, ktoré je potrebné v budúcnosti na území pamiatkovej rezervácie zachovať a chrániť;
3. **nehnutel'nosti s pamiatkovou hodnotou** (dotvárajúce pamiatkové územie) – objekty s charakteristickou hmotou, autentickou fasádou a konštrukčným riešením, priaznivo dotvárajúce prostredie pamiatkovej rezervácie, je vhodné ich zachovanie a ochrana;
4. **nehnutel'nosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia**, stavebne upravené historické objekty alebo novostavby rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia najmä hmotovo-priestorovou skladbou, s čiastočným narušením (napr. fasáda, parter, konštrukčné detaily, použitý materiál a pod.), ktoré vyžadujú čiastočnú úpravu;
5. **nehnutel'nosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia** – nevhodné a rušivo pôsobiace objekty v rámci hmotového a výrazového riešenia, ktoré narušujú harmóniu historického prostredia a z hľadiska zásad ochrany pamiatkového územia je potrebná ich prestavba a úprava, resp. náhrada.

Obnova NKP je proces, založený na individuálnom prístupe ku konkrétnym hodnotám, s dôrazom na zachovanie urbanistickej, dispozičnej, hmotovo-priestorovej, výrazovej a ideovej autenticity a originality predmetnej nehnuteľnosti.

Úprava nehnuteľnosti v pamiatkovom území je procesom s individuálnym prístupom, zameraným na ochranu exteriéru.

G.4 Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu výškového a priestorového usporiadania objektov

Nehnutel'nosti pamiatkovo chránené, vyhlásené za NKP

1. Zachovať, chrániť a regenerovať všetky pôvodné pamiatkové hodnoty - architektonické, umelecké, umelecko-remeselné artefakty a prvky, pôvodné materiály, konštrukčné riešenie a dispozíciu, povrchové úpravy, stavebné techniky a technológie NKP. Neprípustné je neopodstatnené nahradzovanie časových a slohových častí, prvkov, či detailov, falzifikujúcich autentický stavebný vývoj, materiál a slohové zaradenie pamiatky.

2. Kópiou možno nahrádzať originálne historické prvky alebo materiály, ak stupeň poškodenia originálu je nezvratný. Kópia musí byť identická s originálom materiálovo, tvarovo, konštrukčne, povrchovo a farebne a musí mať rovnaké vizuálne a funkčné vlastnosti. Nahrádzanie originálu kópiou je len výnimočne možným postupom obnovy.
3. V nevyhnutných prípadoch, ak nie je možné zachovať autentickú hmotu alebo materiál historických prvkov, dodržiavať zásadu kontinuity, t.j. zachovať nadväznosť na pôvodný materiál, technologický a remeselný postup.
4. Pri realizácii obnovy NKP a iných novodobých zásahoch do historických prvkov a materiálov uplatniť zásadu reverzibility.
5. Zachovať a udržiavať výškové, objemové a priestorové usporiadanie NKP.
6. Vylúčiť realizáciu nadmurovky a nadstavanie o ďalšie podlažie.
7. Limitovať zobytnenie a iné funkčné využitie podkrovia; vhodnosť a spôsob presvetlenia podkrovia, bude predmetom osobitného posúdenia; uprednostniť riešenie presvetlenia okennými otvormi v štítoch.
8. Zachovať existujúce tvary striech a ich sklony.
9. Vylúčiť zatepl'ovanie NKP.
10. Vylúčiť dostavby a prístavby NKP.

Nehnutel'nosti vytipované na vyhlásenie za NKP

1. Zachovať, udržiavať a regenerovať všetky pôvodné pamiatkové hodnoty (architektonické, výrazové, materiálové a konštrukčné riešenie, dispozíciu, umelecko-remeselné súčasti interiéru i exteriéru).
2. Zachovať a udržiavať výškové, objemové a priestorové usporiadanie objektov.
3. Vylúčiť realizáciu nadmurovky a nadstavanie o ďalšie podlažie.
4. Limitovať zobytnenie a iné funkčné využitie podkrovia; vhodnosť a spôsob presvetlenia podkrovia bude predmetom osobitného posúdenia; uprednostniť riešenie presvetlenia okennými otvormi v štítoch.
5. Zachovať existujúce tvary striech a ich sklony.
6. Vylúčiť zatepl'ovanie obvodových konštrukcií.
7. Vylúčiť dostavby a prístavby.

Nehnutel'nosti s pamiatkovou hodnotou

1. Zachovať, udržiavať a regenerovať všetky pôvodné pamiatkové hodnoty (architektonické, výrazové, materiálové, konštrukčné riešenie, dispozíciu, umelecko-remeselné súčasti exteriéru).
2. Zachovať, udržiavať výškové, objemové a priestorové usporiadanie objektov.
3. Vylúčiť realizáciu nadmurovky a nadstavanie o ďalšie podlažie.
4. Limitovať zobytnenie a iné funkčné využitie podkrovia; vhodnosť a spôsob presvetlenia podkrovia bude predmetom osobitného posúdenia; uprednostniť riešenie presvetlenia okennými otvormi v štítoch.
5. Zachovať existujúce tvary striech a ich sklony.
6. Vylúčiť zatepl'ovanie obvodových konštrukcií.
7. Prípustnosť prístavieb bude predmetom osobitného posúdenia.

Nehnutel'nosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia

1. Udržiavať a rehabilitovať všetky zachované pamiatkové hodnoty (architektonické, výrazové, materiálové a konštrukčné riešenie, dispozíciu, umelecko-remeselné súčasti exteriéru).
2. Zachovať, udržiavať ich výškové, objemové a priestorové usporiadanie.
3. Vylúčiť realizáciu nadmurovky a nadstavanie o ďalšie podlažie.

4. Limitovať zobytnenie a iné funkčné využitie podkrovia; vhodnosť a spôsob presvetlenia podkrovia bude predmetom osobitného posúdenia; uprednostniť riešenie presvetlenia okennými otvormi v štítoch.
5. Vhodnosť ich zatepl'ovania bude predmetom osobitného posúdenia.
6. Prípustnosť prístavieb bude predmetom osobitného posúdenia.
7. Stavebnými úpravami eliminovať nevhodné zásahy z predchádzajúceho obdobia.

Nehnutel'nosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia

1. Vylúčiť opätovnú realizáciu takýchto nehnuteľností, charakterizovaných ako nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia.
2. Prípadné stavebné úpravy zamerať na odstránenie ich nevhodného (architektonického, materiálového, konštrukčného alebo farebného) riešenia a eliminovať ich negatívne účinky v historickom prostredí.

G.4.1. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu individuálnych pamiatkových hodnôt a regionálnych prvkov banického domu

Zachovať a chrániť individuálne pamiatkové hodnoty a regionálne znaky banického domu (prehľad banických domov vid'. Tabuľky objektov v prílohe dokumentu), ktorými sú:

Dispozícia a hmotovo-priestorové riešenie

1. Zachovať a chrániť prízemný pozdĺžny pôdorys objektu a jeho pozdĺžnu osovosť, súbežnú s vrstevnicami.
2. Zachovať pôvodnú, prízemnú hmotu objektu banického osídlenia.
3. Zachovať a chrániť pôvodnú, jednotraktovú alebo dvojtraktovú, trojpriestorovú dispozíciu, v strede s pitvorom a tzv. „čiernou kuchyňou“.

Murivá a zvislé konštrukcie

4. Zachovať a chrániť historické murivá (murované z lomového kameňa, drevené zrubové, rámové konštrukcie s výplňou, z pálenej tehly, válkov a pod.).

Stropy a horizontálne nosné konštrukcie, klenby

5. Zachovať a chrániť historické nosné konštrukčné prvky stropov (drevené trámové s horným prekladaným dreveným záklopom) a podláh (palubové, doskové), prípadné zaklenutia priestorov klenbami.

Strechy

6. Zachovať a chrániť tvar strechy (sedlový s námetkami, drevenými štítmi, prípadne aj podlomenicami a polvalbami) a komínových telies.
7. Zachovať, chrániť a rehabilitovať technologické a materiálové riešenie konštrukcií striech, krytín a ich povrchových úprav.
8. Zachovať a chrániť originálne konštrukčné riešenie krovu (drevený krov, s hambáľkovou konštrukciou, prípadne konštrukciou stojatej alebo ležatej stolice).
9. Presvetlenie podstrešného priestoru realizovať vikiermi (pultové, valbové), tvarovo a rozmerovo rešpektujúce hmotu strechy. Navrhovať obdĺžnikové (konštrukčná svetlosť cca 80/90cm) alebo štvorcové (konštrukčná svetlosť cca 80/80cm).
10. Zachovať a chrániť (tzv. hospodársky) vikier so sedlovou alebo valbovou strieškou.
11. Zachovať a obnoviť v pôvodných proporciách vysunutie striešky nad hlavným vstupom do objektu a jeho podopretie kovovými (ozdobnými) alebo drevenými konzolkami.

Štíty

12. Zachovať a chrániť strešné štíty a ich materiálové riešenie (plné, drevené, doskové zo zvislo kladených dosiek alebo murované, omietané).

13. Pre presvetlenie podkrovia je prípustná realizácia otvorov menších rozmerov v porovnaní s prízemnými otvormi (tvar štvorcový, obdĺžnikový, výplň 4 až 6 tabuľková rozmerov cca 80/90cm, 80/80cm).

Otvory a ich výplne

14. Zachovať a chrániť proporcie otvorov, konštrukčné a materiálové riešenie ich výplní.
15. Zachovať a chrániť členenie, profiláciu, spôsob otvárania, ich osadenie a kovania.

Povrchové úpravy

16. Zachovať pôvodné materiálové a technologické riešenie omietok a náterových vrstiev.
17. Zachovať a rehabilitovať pôvodnú farebnú škálu náterov, vylúčiť použitie výrazných a iných atypických farebných a materiálových povrchových úprav.
18. Zachovať a rehabilitovať pôvodný nahrubo omietaný sokel.

Výtvarné a umelecko-remeselné prvky

19. Zachovať a chrániť štukovú výzdobu fasád.
20. Zachovať a chrániť výtvarné riešenie rámovania okenných otvorov (plytkými plastickými omietkovými) šambránami.
21. Zachovať a chrániť typické architektonické (drevená presklená veranda) a umelecko-remeselné prvky fasády (nika pre uctievaného svätca, ochrancu rodiny, iné ozdobné prvky).
22. Zachovať a rehabilitovať konštrukčné a materiálové riešenie oplotení (zvislo kladené drevené latkové, zvislo kladené drevené doskové, kolové (žrd'kové) ploty, príp. prútené vypletané).

G.4.2. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu individuálnych pamiatkových hodnôt a regionálnych prvkov profánnej architektúry

Dispozícia a hmotovo-priestorové riešenie

1. Zachovať a chrániť pozdĺžny pôdorys objektu, jeho hmotu (2-podlažná) a dispozíciu (prevažne 2–traktová).

Murivá a zvislé konštrukcie

2. Zachovať a chrániť historické murivá (murované z lomového kameňa, prípadne zrubové, omietané).

Stropy a horizontálne nosné konštrukcie, klenby

3. Zachovať a chrániť originálne nosné konštrukčné prvky stropov (drevené trámové, prípadne povalové) a podláh (drevené palubovky, kamenné, prípadne na povalách tehlové dlažby).
4. Zachovať a chrániť historické klenby.

Krovy

5. Zachovať a chrániť historické konštrukčné riešenie krovu (drevený krov, stojatá stolica, ležatá stolica, mansardová konštrukcia, príp. hambáľková konštrukcia).

Strechy

6. Zachovať a chrániť tvar strechy (sedlová s námetkami, valbová s námetkami, mansardová) a komínových telies (ukončené poloblúkovou alebo sedlovou hlavicou, omietané hladkou omietkou a natierané vápenným náterom).
7. Zachovať, chrániť a rehabilitovať technologické a materiálové riešenie konštrukcií striech, krytín a ich povrchových úprav.
8. Presvetlenie podstrešného priestoru realizovať vikiermi (pultové, sedlové, valbové), tvarovo a rozmerovo rešpektujúce hmotu strechy (nízke/malé, obdĺžnikové alebo štvorcové).
9. Zachovať a chrániť vikier (tzv. hospodársky) so sedlovou strieškou.

Otvory a ich výplne

10. Zachovať a chrániť proporcie otvorov, konštrukčné a materiálové riešenie ich výplní (okenné - drevené dvojité s členením, dverné - drevené, rámová alebo zvlaková konštrukcia, prípadne kovová výplň).
11. Zachovať a chrániť členenie okien, profiláciu, kovanie (kovové prvky a závesný systém), osadenie a ich otváracosť.

Povrchové úpravy

12. Zachovať pôvodné materiálové a technologické riešenie omietok a náterových vrstiev interiéru a exteriéru (vápenný náter, jednoduchá štuková výzdoba).
13. Zachovať a rehabilitovať pôvodnú farebnú škálu náterov, vylúčiť použitie výrazných a iných atypických farebných a materiálových povrchových úprav.

Výtvorné a umelecko-remeselné prvky

14. Zachovať a chrániť štukovú výzdobu zjednodušených slohových prvkov (baroka a klasicizmu).
15. Zachovať a chrániť výtvorné riešenie rámovania okenných otvorov (plytkými plastickými omietkovými) šambránami.
16. Zachovať a chrániť typické architektonické (drevená presklená veranda) a umelecko-remeselné prvky fasády (nika pre uctievaného svätca, ochrancu rodiny, iné zdobné prvky).

G.4.3. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu technických a industriálnych pamiatok

1. Zachovať, chrániť a prezentovať povrchové i podpovrchové prejavy banskej činnosti, miesta a trasy zachovaného historického vodohospodárskeho systému (štôlne, šachty a ich ústia, vodné jarky, povrchové dobývky, odvaly, pingové polia, technické súčasti – koľajiská, most) a vylúčiť akékoľvek činnosti ohrozujúce ich vzhľad, objem, hmotu a funkčnosť.
2. Zachovať, chrániť a prezentovať objekty spojené s banskou činnosťou, ich funkčnú náplň prispôbiť ich stavebno-technickému stavu a pamiatkovým hodnotám.
3. Zachovať, chrániť a udržiavať banské jarky a vodné štôlne funkčné a prietochné, v pôvodnej profilácii a výmurovke (odstrániť usadené nánosy bahna a závaly).
4. Pravidelne odstraňovať náletovú zeleň znehodnocujúcu a poškodzujúcu technické a industriálne pamiatky (jarky, pingové polia, ústia štôlni a pod.).

G.4.4. Požiadavky na ochranu a obnovu strešnej krajiny

1. Zachovať a chrániť regionálne znaky strešnej krajiny: tvar strechy, uhol sklonu strechy (cca 40-45 stupňov), konštrukčné detaily - riešenie krovu s námetkami, malé vyloženie striech pri štítoch a v mieste odkvapu (cca 30-40 cm), strechu pri odkvape navrhnuť za použitia detailu vodorovne zrezanými krokvami, zospodu podbitými širšími doskami ukladanými rovnobežne s fasádou; strechu pri štíte navrhnuť bez použitia vysunutej dvojice krokiev a bez použitia obkladu strešnej roviny pohľadovou doskou; osadenie strechy na zvislé murivá bez nadmurovky; zachovať remeselné prvky striech, materiálové riešenie strešných krytín, formy presvetlenia, prevetrania a nadstrešné časti komínov.
2. Zachovať, chrániť a rehabilitovať historický tvar striech nehnuteľností v PZ: sedlové s drevenými štítmami, s podlomenicami alebo polvalbami, pultové, valbové a manzardové strechy.
3. Uprednostniť rehabilitáciu charakteristickej krytiny – dreveného štiepaného šindľa; vhodnou náhradou je plechová krytina v pásoch v svetlo sivom alebo matne červenom

- farebnom odtieni, keramická škridla (dvojdružková, malorozmerová krytina, typ Steinbruck, tehlovočervená).
4. Zachovať pôvodné výlezy do priestorov podkrovia, vylúčiť realizáciu nových, historicky neopodstatnených otvorov v strechách domov.
 5. Prípustné je presvetlenie podkrovia formou menších okenných otvorov v štítových stenách (v porovnaní s veľkosťou otvorov na prízemí), o rozmeroch cca 80/80cm, 80/90cm (tvar štvorcový, obdĺžnikový, výplň 4 až 6-tabuľková). Doplnkové presvetlenie realizovať formou tradičných valbových alebo pultových, menších rozmerov a primeraného počtu. V odôvodnených prípadoch, na neexponovaných plochách (smerom ku svahu) je možné navrhnúť strešné okná.
 6. Strechy rušivo pôsobiacich stavieb prispôbiť pamiatkovým hodnotám územia s použitím charakteristických prvkov regionálnej architektúry.
 7. Strechy novostavieb podriaďiť okolitej historickej zástavbe (farebnosťou, tvarom, výškou, proporciami, typológiou, krytinou, charakterom presvetlenia a pod.).
 8. Minimalizovať parametre technických zariadení a vylúčiť ich umiestňovanie v exponovaných polohách strešnej roviny, zosúladiť ich farebnosť s použitou krytinou.

G.5. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu prvkov uličného interiéru a uličného parteru

G.5.1. Požiadavky na typické prvky prostredia

Prvky uličného interiéru

1. Zachovať a obnoviť/rehabilitovať pôvodné historické prvky uličného interiéru a uličného parteru (podľa zachovaných archívnych dokumentov, historických fotografií alebo dobových analógií).
2. Vylúčiť umiestňovanie mobilných objektov cudzorodej povahy, katalógové a typizované zariadenia a prvky.
3. Technicky nevyhnutné mobilné zariadenia je možné umiestniť mimo verejne dostupných priestorov, exponovaných a inak vnímateľných polôh.

Profil terénu

1. Zachovať, udržiavať a regenerovať historickú profiláciu a niveletu terénu (doklad stáročného vývoja obce, sú predmetom ochrany).
2. Zachovať, obnoviť a udržiavať plochy námestí a ostatných plôch vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene.
3. Architektonicky a stavebne upraviť všetky zásahy v teréne, nerešpektujúce hodnoty pamiatkového územia (pri obytných stavbách a objektoch individuálnej rekreácie, budovanie spevnených plôch a parkingov) a minimalizovať ich negatívny vizuálny účinok.

Pešie komunikácie a chodníky

1. Zachovať historické línie peších komunikácií a chodníkov.
2. Obnoviť zaniknuté pešie chodníky v baníckom osídlení.
3. Povrchovú úpravu chodníkov realizovať z prírodných materiálov (kameň, drevo).

Oporné múry

1. Zachovať a obnoviť historické kamenné, nasucho murované oporné múriky.
2. Minimalizovať zásahy do terénu, prípadné nové línie oporných múrikov realizovať v nevyhnutnom rozsahu a hmote.

3. Lícnu, pohľadovú stranu oporných múrov a časti oplotení realizovať z kamenného riadkovaného muriva, prípustné je aj omietnutie hrubozrnnou omietkou. Vhodné je taktiež uplatnenie popínavej zelene na oporných múroch.
4. Uprednostniť jednoduchý tvar oplatenia s uplatnením tradičných materiálov (kameň, omietka, drevo, kov).
5. Vylúčiť novodobé plotové dielce a typizované vstupné brány.

Sezónne zariadenia (letné sedenia, terasy, zastrešenia terás a pod.)

1. Charakter zariadení (letné sedenia, terasy a pod.) je dočasný, svojím architektonickým stvárnením, pôdorysným a objemovým riešením, farebnosťou, funkciou a použitými materiálmi nesmú pôsobiť rušivo.
2. Vylúčiť umiestnenie zariadení rušivo pôsobiacich na siluetu, panorámu a architektonické dominanty PZ.
3. Zachovať odstup od historicky cenných fasád objektov, neprekrývať architektúru, výzdobu a tvaroslovie fasád.
4. Vylúčiť umiestňovanie zariadení, vyvolávajúcich potrebu vedenia vzdušných vedení a akéhokoľvek iného poškodzovania pamiatkových hodnôt územia a nehnuteľností.
5. Vylúčiť zastrešenie terás s vysokou strechou, zastrešenie nesmie presahovať výškovú úroveň kordónovej rímsy.
6. Sedenia riešiť na úrovni terénu, bez zbytočného vytvárania bariér a potrieb prekonávania vyrovnávajúcich stupňov s nutnosťou osadenia zábradlí.
7. Uprednostniť tradičné materiálové riešenie (plátené striešky alebo slnečníky, drevené alebo kovové subtilnejšie konštrukcie) a vhodnú pastelovú farebnosť (smotanová, béžová farba rezného plátna) tieniacich konštrukcií.
8. Vylúčiť veľkoplošné reklamy a obchodné značky výrobkov na zábradliach, na slnečníkoch, zastrešeniach sedení.

Osadenie letného sedenia a terás nesmie znehodnotiť povrch verejných komunikácií a priestranstiev.

G.5.2. Požiadavky na zachovanie a použitie charakteristických stavebných materiálov

1. Pri návrhu regenerácie prvkov uličného interiéru uplatňovať charakteristické prírodné materiály (drevo, kameň, kov) a architektonické riešenia s dôrazom na integritu historického prostredia PZ.
2. Pri stavebných úpravách NKP a vytypovaných objektoch použiť charakteristické stavebné materiály a technológie s dôrazom na remeselné prevedenie.
3. Pri exteriérových stavebných úpravách ostaných nehnuteľností a novostavieb použiť charakteristické stavebné materiály.
4. Na území PZ vylúčiť použitie nevhodných materiálov a prvkov:
 - lesklé a reflexné materiály, resp. ich povrchové úpravy;
 - novodobé obklady fasád;
 - plastové výrobky v akejkoľvek podobe;
 - poplastované materiály;
 - hliníkové profily;
 - veľkorozmerové sklenené plochy.

G.5.3. Požiadavky na zachovanie, ochranu, obnovu a údržbu pamiatkových a výtvarných hodnôt drobnej architektúry a pamiatkového územia

1. Zachovať diela historickej drobnej architektúry (kaplnky, sochy a súsošia svätcov, kríže, pomníky, pamätníky, pamätné tabule) a ďalšie stavebné prvky s nimi súvisiace (podnož, schodiskové stupne, povrchová úprav, ohrada a pod.); sú súčasťou autentického obrazu sídla a sú predmetom ochrany pamiatkového územia.
2. Zachovať originálne situovanie prvkov drobnej architektúry (in situ), vylúčiť ich bezdôvodné premiestňovanie.
3. Zachovať tradičné doplnky v originálnej podobe, výraz novo zriaďovaných prvkov podriadiť originálu.
4. Obnovu NKP výtvarnej povahy vykonať reštaurovaním.
5. Obnovu drobnej architektúry vytypovanej na vyhlásenie za NKP, drobnej architektúry s pamiatkovou hodnotou a drobnej architektúry rešpektujúcej pamiatkové hodnoty realizovať umelecko-remeselným spôsobom.
6. Zachovať kultúrne hodnoty nehmotnej povahy viažuce sa na osobnosti a udalosti symbolicky prezentované najmä pamätnými tabuľami.

G.5.4. Požiadavky pre umiestňovanie reklám

1. Umiestnenie, veľkosť a množstvo reklám a iných technických zariadení nesmie narúšať priehľady a pohľady na pamiatkové územie, jeho dominanty a krajinné zázemie.
2. Reklama musí rešpektovať architektonický výraz a historické tvaroslovie fasád objektov a nesmie narúšať architektonickú kompozíciu hlavnej fasády a jej dôležité detaily.
3. Reklamné označenia riešiť vývesnými štítmami na konzolách alebo reklamou nad alebo vedľa vstupu do objektu na primeranej tvarovej a materiálovej úrovni, s kvalitným individuálnym výtvarným a dizajnerským prejavom.
4. Veľkosť reklamného zariadenia podriadiť architektonickému výrazu a individuálnym hodnotám objektu.
5. Použiť charakteristické materiály a formy (drevené, kovárske, kamenárske, keramické a štukatérske výrobky). Vylúčiť novodobé materiály (hliník, plast a pod.) a typizované, sériovo vyrábané reklamy (s hliníkovými eloxovanými rámami, neónové, typizované svietiace reklamy a pod.).
6. Prípustné sú nápisy (maľované písmo na fasáde) s vhodnou typológiou písma. Veľkosť a farebnosť písma, jeho kompozičné usporiadanie má pôsobiť úmerne a harmonicky s rešpektovaním proporcií parteru a jeho detailov.
7. Vylúčiť umiestňovanie plošne svietiacich reklám, reklamné označenie prevádzky je prípustné nasvietiť alebo podsvietiť.
8. Doplnkovou formou reklamy je nápis na vnútorných stranách dverníc, prípadne presklené skrinky na fasádach alebo dverniciach objektu.
9. Umiestňovanie reklám, označenia prevádzok a informačných zariadení v pamiatkovom území je neprípustné:
 - na strechách objektov,
 - v polohách, kde by obmedzovali pohľad na architektúru objektov alebo jej hodnotnú časť,
 - na výtvarných dielach, drobnej architektúre a na zeleni.
10. Na území pamiatkovej zóny je neprípustné umiestňovanie veľkoplošných reklám, vystužených bannerov a billboardov.

G.5.5. Osvetlenie a iluminácia historických priestorov a budov

1. Osvetlenie verejných priestranstiev a prvky verejného osvetlenia tvarovo a materiálovo zosúladiť s tradíciami a historickým charakterom pamiatkového územia.
2. Uplatniť diferencovaný prístup pre umiestnenie a tvarové riešenie mobiláru verejného osvetlenia, rešpektujúci špecifiká daného prostredia.
3. Prostriedky iluminácie použiť na zdôraznenie dominantných a významných historických objektov – rímskokatolíckeho kostola sv. Mikuláša, rímskokatolíckeho kostola sv. Petra a Pavla, ev. kostola a. v., klopačky, Wachthausu, Kalvárie, príp. významných objektov bývalej banskej správy, či areálov.
4. Zosúladiť ilumináciu verejných priestranstiev, najmä Urbanistický priestor 2 a Urbanistický priestor 3 (*historické urbanistické jadro okolo kostolov tzv. „stará“ Hodruša*) a Urbanistický priestor 5 (*polouzavreté historické urbanistické jadro ohraničené súsoším Kalvárie*), dominantných stavieb a individuálne nasvietených reklám a označení prevádzok.

G.5.6. Požiadavky na riešenie infraštruktúry

1. Minimalizovať osadzovanie nadzemných technických objektov, líniové prvky infraštruktúry prednostne umiestiť pod úroveň terénu.
2. Vodovodné šachty umiestniť na najmenej exponované miesta; materiálové riešenie poklopu zosúladiť s charakterom komunikácie a jeho povrchovým riešením.
3. Eliminovať účinok (zmenou trasovania, resp. realizovaním preložky do zeme) nevhodne umiestnených trafostaníc a stĺpov vzdušného elektrického vedenia, rušivo pôsobiacich v exponovaných polohách a charakteristických pohľadoch na historické dominanty a siluetu PZ.
4. Vylúčiť osadzovanie nových trafostaníc a stĺpov vzdušného vedenia. Existujúce zariadenia sú dočasným riešením; nové vedenia musia svojim technologickým riešením zohľadniť požiadavku ochrany pamiatkových hodnôt územia a zachovať jeho nenarušený vnútorný aj vonkajší obraz.
5. Odstrániť nefunkčné technické zariadenia a sieťové pripojenia.
6. Vylúčiť umiestňovanie zariadení technickej infraštruktúry (plynomery, ELI rozvodné skrinky, trafostanice, klimatizačné jednotky, satelitné a telekomunikačné zariadenia, kolektory a iné) v pohľadovo prístupných polohách uličného interiéru a minimalizovať ich vizuálny účinok.
7. Minimalizovať rozmery technických zariadení (skriniek pre elektromer/plynomer) a umiestňovať ich v oplotení alebo predstavanom múriku; typizované dvere prekryť drevenými, prípadne kovovými duplicitnými dvierkami a vhodnou farebnou a inou materiálovou úpravou.
8. Rozvodné skrine na historických objektoch a trasovanie inžinierskych sietí budú posudzované individuálne vo vzťahu k originálnym pamiatkovým hodnotám objektu a pamiatkového územia.
9. Pri prípadnej rekonštrukcii verejného osvetlenia uprednostniť drevené stĺpy, prípadne kovové stĺpy, vylúčiť použitie betónových prefabrikátov.

G.6. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu charakteristických pohľadov, siluety a panorámy územia

1. Zachovať, chrániť a rehabilitovať existujúce historické dominanty územia, ktoré spoluvytvárajú siluetu sídla.
2. Vylúčiť realizáciu nových dominant alebo akcentov v obraze sídla.
3. Zachovať gradačný charakter historickej urbanistickej štruktúry, so špecifickým výrazom obrazu sídla – prechodu historickej urbanistickej štruktúry od centra, cez rozvoľnenú štruktúru zástavby baníckeho osídlenia do krajiny.
4. Nové stavebné úpravy existujúcich objektov a umiestňovanie novostavieb podriaďiť zachovaným historickým dominantám a existujúcej kompozícii výškového a priestorového zónovania.
5. Vylúčiť akékoľvek stavebné činnosti, rušivo pôsobiace na uchovanie a prezentáciu výnimočnej siluety a panorámy.

Pre vnímanie vonkajšieho a vnútorného obrazu pamiatkovej rezervácie sú prioritné chránené pohľady:

Vonkajšie pohľady:

- I. z klopačky na centrum obce a banícku zástavbu s krajinným zázemím,
- II. na severozápadnú časť PZ z jej okrajovej polohy,
- III. z cintorína na Wachthaus a krajinné zázemie,
- IV. z cesty spod rímskokatolíckeho kostola sv. Petra a Pavla na klopačku, banícku zástavbu a krajinné zázemie,
- V. na banícku zástavbu západnej časti a krajinné zázemie,
- VI. z Wachthausu na rímskokatolícky kostol sv. Petra a Pavla, južnú časť územia a krajinné zázemie.

Vnútorné pohľady:

7. na centrálny priestor Banskej Hodruše (urbanistický priestor č. 2 a 3),
8. z klopačky na centrálny priestor sídla (urbanistický priestor č. 3),
9. z klopačky na juhozápadnú časť PZ,
10. na východnú časť PZ (urbanistický priestor č. 1),
11. na severovýchodnú časť PZ (urbanistický priestor č. 1),
12. na banícku zástavbu východnej časti PZ,
13. na priestranstvo pred vstupom do štôlne Mikuláš (urbanistický priestor č. 1),
14. na centrum sídla (urbanistický priestor č. 2),
15. na urbanistický priestor č. 3,
16. na tzv. Banícke námestie (urbanistický priestor č. 5),
17. na banícku zástavbu východnej časti nad klopačkou,
18. na urbanistický priestor V.,
19. na okolie bývalého závodu bane Všetkých svätých.

(Fotodokumentácia pohľadov na stranách 36 – 49 a vyznačenie: Výkres č. 8: Zásady ochrany pamiatkovej zóny (viď. grafickú prílohu)

G.7. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu archeologických nálezísk

PZ je územím s predpokladom výskytu archeologických nálezov a situácií z obdobia praveku až novoveku, súvisiacich s osídlením a baníckou činnosťou v obci Hodruša – Hámre.

1. Stavebná a hospodárska činnosť vyžadujúca zemné práce v teréne s predpokladom výskytu archeologických nálezov a situácií je podmienená vykonaním pamiatkového archeologického výskumu o nevyhnutnosti ktorého rozhodne príslušný krajsky pamiatkový úrad.
2. Zachovať, rešpektovať a prezentovať prípadné archeologické náleziská v súlade s výsledkami pamiatkového archeologického výskumu.
3. Spôsob, rozsah a forma prezentácie archeologických nálezov bude určená individuálne na základe výsledkov pamiatkového archeologického výskumu, povahy a stavu zisteného nálezu.

G.8. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu ďalších kultúrnych a prírodných hodnôt územia

G.8.1. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu historickej zelene

Plochy zelene s pamiatkovou hodnotou:

1. Plochy dvorov zachovať a udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii zelene a spevnených plôch; spevňovať iba nevyhnutné komunikačné trasy a použiť prírodný materiál.
2. Plochy záhrad zachovať a udržiavať vo forme otvorených trávnatých priestranstiev s výsadbou ovocných drevín.
3. V porastovej štruktúre dvorov a záhrad uplatniť pôvodné druhy drevín, ovocné dreviny, drobné ovocie a pod.; do úprav nevnašať novodobé a netradičné prvky a materiály; zachovať existujúcu modeláciu terénu a nevytvárať umelé terasy.
4. Na plochách dvorov, záhrad vylúčiť výsadbu ihličnatých drevín a existujúce nevhodné ihličnaté dreviny odstrániť.
5. Plochy lúk a pasienkov zachovať a pravidelnou údržbou zabrániť rozširovaniu náletovej vegetácie.
6. Zachovať, udržiavať a regenerovať zeleň plôch cintorínov a hodnotné stromové jedince listnatých druhov (lipa, jaseň a pod.); odstrániť nevhodné existujúce jedince ihličnatých druhov (smrek) a náletovú zeleň.
7. Zachovať, udržiavať a regenerovať dvojradovú lipovú aleju na cintoríne pri rímskokatolíckom kostole sv. Petra a Pavla.
8. Zachovať, obnoviť a udržiavať zeleň areálu rímskokatolíckeho kostola sv. Mikuláša vo forme otvoreného trávnatého priestranstva so solitérnou príp. skupinovou výsadbou stromov a krov pôvodných listnatých druhov drevín; minimalizovať spevnené plochy a pri ich úprave použiť prírodný materiál.
9. Hodnotné solitérne stromy zachovať a udržiavať ich v dobrom zdravotnom a estetickom stave a vykonávať ich pravidelnú odbornú údržbu; pri náhrade dožitých jedincov uplatniť zásadu zachovania druhového zloženia.

Plochy zelene rešpektujúce historické prostredie:

1. Zachovať a udržiavať plochy zelene verejných priestranstiev, plochy lesných spoločenstiev a plochy ostatnej zelene; pri ich úpravách uplatniť pôvodné druhy drevín; vylúčiť výsadbu ihličnatých drevín a do úprav nevnašať novodobé a netradičné prvky a materiály.

2. Rehabilitovať sadovnícku úpravu Pomníka padlým v SNP pri tzv. Baníckom námestí; odstrániť nevhodné ihličnaté dreviny a pri ich náhrade uplatniť pôvodné listnaté druhy drevín.
3. Existujúcu stromovú vegetáciu pravidelne udržiavať a zaistiť tak jej dlhodobú funkciu, dobrý zdravotný stav a prevádzkovú bezpečnosť.

Plochy zelene nerešpektujúce historické prostredie:

1. Odstrániť náletovú zeleň v pamiatkovom území.

G.8.2. Pamätihodnosti

V obci Hodruša – Hámre nie je zatiaľ vedená evidencia pamätihodností obce.

H. Legislatíva, manažment ochrany, využívania a regenerácie pamiatkového územia

H.1. Legislatíva, medzinárodné dohovory

Platné právne predpisy :

- Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov;
- Zásady ochrany pamiatkových území, Metodické usmernenie Ministerstva kultúry SR k § 29 zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov, vydané v auguste 2002;
- Vyhláška Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. 253/2010, ktorou sa vykonáva zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov;
- Všeobecne záväzná vyhláška Krajského úradu v Banskej Bystrici č. 13/1998 z 25. novembra 1998 o vyhlásení časti územia obce Hodruša-Hámre za pamiatkovú zónu, ktorá nadobudla účinnosť 19. februárom 1999 uverejnením oznámenia o jej vydaní vo Vestníku vlády Slovenskej republiky;
- Uznesenie č. 91/2001 Z. z. k Deklarácii Národnej rady Slovenskej republiky o ochrane kultúrneho dedičstva z 28. februára 2001;
- Zákon č. 479/2005 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov;
- Vyhláška Ministerstva životného prostredia SR č. 55/2001 o územnoplánovacích podkladoch a územnoplánovacej dokumentácii.

Medzinárodné dohovory:

- Generálna konferencia UNESCO, ktorá sa zišla v Paríži 17.októbra až 21.novembra 1972 na svojom XVII. zasadaní prijala dňa 16.novembra 1972 Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva (oznámenie č. 159/2001 Zb.)
- Európsky dohovor o ochrane archeologického dedičstva (revidovaný – oznámenie č. 44/2001 Z. z.);
- Dohovor o ochrane architektonického dedičstva Európy (oznámenie č. 369/2001 Z. z.);
- Európsky dohovor o krajine č. 515/2005 Z. z. (EdoK).

H.2. Pamiatkový zákon a základné pojmy

Podmienky ochrany kultúrnych pamiatok, pamiatkových území, archeologických nálezov a archeologických nálezísk, v súlade s vedeckými poznatkami a na základe medzinárodných zmlúv v oblasti európskeho a svetového kultúrneho dedičstva, ktorými je Slovenská republika viazaná upravuje zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších zmien (ďalej len „pamiatkový zákon“).

Pamiatkový zákon ďalej upravuje organizáciu a pôsobnosť orgánov štátnej správy a orgánov územnej samosprávy, ako aj práva a povinnosti vlastníka, iných právnických osôb a fyzických osôb a ukládanie pokút za protiprávne konanie na úseku ochrany pamiatkového fondu, ktorý je významnou súčasťou kultúrneho dedičstva a ktorého zachovanie je verejným záujmom (pozn. čl. 44 ods. 2 a 3 Ústavy Slovenskej republiky).

Pamiatkový fond je podľa § 2 ods. 1 pamiatkového zákona súbor hnutelných vecí a nehnuteľných vecí vyhlásených podľa pamiatkového zákona za kultúrne pamiatky, pamiatkové rezervácie a pamiatkové zóny. Za pamiatkový fond sa považujú aj veci, o ktorých sa začalo konanie o vyhlásenie za kultúrne pamiatky, pamiatkové rezervácie a pamiatkové zóny.

Pamiatková hodnota je podľa § 2 ods. 2 pamiatkového zákona súhrn významných historických, spoločenských, krajinných, urbanistických, architektonických, vedeckých, technických, výtvarných alebo umelecko-remeselných hodnôt, pre ktoré môžu byť veci predmetom individuálnej alebo územnej ochrany.

Kultúrna pamiatka je podľa § 2 ods. 3 pamiatkového zákona hnutelná vec alebo nehnuteľná vec pamiatkovej hodnoty, ktorá je z dôvodu ochrany vyhlásená za kultúrnu pamiatku. Ak ide o archeologický nález, kultúrnou pamiatkou môže byť aj neodkrytá hnutelná vec alebo neodkrytá nehnuteľná vec, zistená metódami a technikami archeologického výskumu.

Archeologický nález je podľa § 2 ods. 5 pamiatkového zákona hnutelná vec alebo nehnuteľná vec, ktorá je dokladom o živote človeka a o jeho činnosti od najstarších dôb do roku 1918 a spravidla sa našla alebo nachádza sa v zemi, na jej povrchu alebo pod vodou. Archeologickým nálezom je tiež zbraň, munícia, súčasť uniformy, vojenský výstroj alebo iný vojenský materiál, ktorý sa našiel v zemi, na jej povrchu alebo pod vodou a pochádza pred roku 1946.

Pamiatkové územie je podľa § 2 ods. 4 pamiatkového zákona sídelný územný celok alebo krajinný územný celok sústredených pamiatkových hodnôt alebo archeologických nálezov a archeologických nálezísk, ktorý je z dôvodu ich ochrany podľa tohto zákona vyhlásený za pamiatkovú rezerváciu (PR) alebo pamiatkovú zónu (PZ).

Archeologické nálezisko je podľa § 2 ods. 6 pamiatkového zákona topograficky vymedzené územie s odkrytými alebo neodkrytými archeologickými nálezmi v pôvodných nálezových súvislostiach.

Pamiatková rezervácia je podľa § 16 ods. 1 pamiatkového zákona územie s uceleným historickým sídelným usporiadaním a s veľkou koncentráciou nehnuteľných kultúrnych pamiatok alebo územie so skupinami významných archeologických nálezov a archeologických nálezísk, ktoré možno topograficky vymedziť.

Ochrana pamiatkového fondu je podľa § 2 ods. 7 pamiatkového zákona súhrn činností a opatrení zameraných na identifikáciu, výskum, evidenciu, zachovanie, obnovu, reštaurovanie, regeneráciu, využívanie a prezentáciu kultúrnych pamiatok a pamiatkových území.

Základná ochrana pamiatkového územia je podľa § 29 ods. 1 pamiatkového zákona súhrn činností a opatrení, ktorými orgány štátnej správy a orgány územnej samosprávy v spolupráci s vlastníkmi nehnuteľnosti zabezpečujú zachovanie pamiatkových hodnôt v území, ich dobrý technický, prevádzkový a estetický stav, ako aj vhodný spôsob využitia jednotlivých stavieb, skupín stavieb, areálov alebo urbanistických súborov a vhodné technické vybavenie pamiatkového územia.

Pamiatkový výskum je podľa § 35 ods. 1 a 2 pamiatkového zákona odborná činnosť zameraná na získavanie poznatkov o kultúrnych pamiatkach, pamiatkových územiach, archeologických nálezoch a o archeologických náleziskách. Vykonáva sa na prípravu obnovy a reštaurovania

kultúrnych pamiatok, na vypracovanie zásad ochrany pamiatkových území a na vedecké a dokumentačné účely.

Urbanisticko-historický výskum je druh pamiatkového výskumu, ktorého výsledkom je dokumentácia urbanisticko-historického výskumu pamiatkových území. Pamiatkový výskum podľa § 35 ods. 3 môže vykonávať len fyzická osoba s osobitnou odbornou spôsobilosťou v príslušnom odbore na základe osvedčenia vydaného Ministerstvom kultúry SR.

Predpisy a postupy pri obnove a údržbe kultúrnych pamiatok alebo objektov, ktoré sa nachádzajú na pamiatkovo chránenom území pamiatkovej rezervácie upravujú ustanovenia pamiatkového zákona.

Orgánom štátnej správy na ochranu pamiatkového fondu sú Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, Pamiatkový úrad Slovenskej republiky a krajské pamiatkové úrady.

Krajský pamiatkový úrad je podľa § 11 ods. 1 pamiatkového zákona v prvom stupni vecne príslušným správnym orgánom, ktorý rozhoduje o právach a povinnostiach právnických a fyzických osôb na úseku ochrany pamiatkového fondu, archeologických nálezov a archeologických nálezísk.

Prvostupňový orgán podľa § 32 pamiatkového zákona :

- vydáva rozhodnutia a záväzné stanoviská vlastníčkovi, ktorý má zámer realizovať obnovu alebo úpravu nehnuteľnosti, vyhlásenej za národnú kultúrnu pamiatku, alebo sa nachádzajúcej v pamiatkovom území.
- v rozhodnutí alebo v záväznom stanovisku uvedie, či navrhovaný zámer je z hľadiska záujmov pamiatkovej ochrany prípustný a určí podmienky, za ktorých je možné tieto práce pripravovať a vykonávať. Toto rozhodnutie alebo záväzné stanovisko slúži ako podklad pre rozhodovanie stavebného úradu.

Práva a povinnosti vlastníka NKP alebo nehnuteľnosti v pamiatkovom území obsiahnuté v pamiatkovom zákone:

Vlastník NKP má právo (§ 28 ods. 1 pamiatkového zákona) :

- požiadať KPÚ o bezplatné poskytnutie odbornej a metodologickej pomoci vo veciach ochrany NKP;
- požiadať obec a ministerstvo o finančný príspevok.

Vlastník NKP je povinný (§ 28 ods. 2 a 3 pamiatkového zákona) :

- vykonávať základnú ochranu NKP;
- užívať NKP v súlade s jej pamiatkovou hodnotou;
- umožniť zamestnancom orgánu na ochranu pamiatkového fondu vstupovať do priestorov nehnuteľných NKP;
- oznámiť KPÚ a obci každé ohrozenie, poškodenie, odcudzenie alebo zničenie NKP;
- oznámiť na KPÚ každú zamýšľanú zmenu využitia NKP.

Vlastník nehnuteľnosti, ktorá nie je NKP, ale nachádza sa na pamiatkovom území alebo ochrannom pásme (§ 28 ods. 4 pamiatkového zákona) :

- má právo požiadať KPÚ o bezplatné poskytnutie odbornej a metodologickej pomoci;
- je povinný s nehnuteľnosťou nakladať a užívať ju tak, aby neohrozoval pamiatkové hodnoty kultúrnej pamiatky a pamiatkového územia.

Obnova kultúrnej pamiatky a úprava nehnuteľnosti (§ 32 pamiatkového zákona) :

Ak zamýšľa vlastník, resp. užívateľ NKP alebo objektu v pamiatkovom území vykonať obnovu – súbor špeciálnych odborných činností, ktorými sa vykonáva údržba, konzervovanie, oprava, adaptácia a rekonštrukcia NKP alebo jej časti, je povinný KPÚ predložiť žiadosť (a predpísané prílohy) o vydanie rozhodnutia o zámere obnovy (§ 32 ods. 2 pamiatkového zákona).

Podľa (§ 32 ods. 4 pamiatkového zákona) v rozhodnutí KPÚ uvedie, či predpokladané práce sú z hľadiska záujmov chránených pamiatkovým zákonom prípustné, a určí podmienky, za ktorých možno tieto práce pripravovať a vykonávať tak, aby sa kultúrna pamiatka neohrozila, nepoškodila alebo nezničila, najmä či tieto práce možno pripravovať iba na základe výskumov a inej prípravnej dokumentácie.

Ak vlastník nehnuteľnosti v pamiatkovom území, ktorá nie je kultúrnou pamiatkou má zámer vykonať úpravu takejto nehnuteľnosti, novú stavbu alebo úpravu pozemku alebo stavby je povinný vyžiadať si rozhodnutie KPÚ. V rozhodnutí KPÚ uvedie či je predkladaný zámer prípustný a určí podmienky vykonania úprav, najmä zásady objemového členenia, výškového usporiadania a architektonického riešenia exteriéru nehnuteľnosti (§ 32 ods. 5 a 7 pamiatkového zákona).

Reštaurovanie kultúrnej pamiatky (§ 33 pamiatkového zákona) :

Podľa § 33 ods. 1 pamiatkového zákona je reštaurovanie národnej kultúrnej pamiatky alebo jej časti osobitný druh obnovy.

Podľa § 33 ods. 2 pamiatkového zákona reštaurovanie môže vlastník pripravovať iba na základe predchádzajúceho rozhodnutia krajského pamiatkového úradu o zámere na reštaurovanie.

Podľa § 33 ods. 4 pamiatkového zákona druh reštaurátorskej dokumentácie, rozsah reštaurátorských výskumov, druh, rozsah a podmienky vykonávania reštaurátorských prác určí krajský pamiatkový úrad v rozhodnutí o zámere na reštaurovanie v prípade nehnuteľnej kultúrnej pamiatky najneskôr v rozhodnutí o prípravnej dokumentácii obnovy kultúrnej pamiatky.

Podľa § 33 ods. 6 pamiatkového zákona krajský pamiatkový úrad vydá osobitné rozhodnutie o každom stupni reštaurátorskej dokumentácie.

Podľa § 33 ods. 7 pamiatkového zákona reštaurovanie môže vykonávať len fyzická osoba, ktorá má odbornú spôsobilosť podľa § 5 ods. 2 písm. a) až d) zákona č. 200/1994 Z. z. o Komore reštaurátorov a o výkone reštaurátorskej činnosti jej členov v znení neskorších predpisov.

Úloha obcí pri ochrane pamiatkového fondu (§ 14 pamiatkového zákona) :

- na území obce utvárať všetky podmienky potrebné na zachovanie, ochranu, obnovu a využívanie pamiatkového fondu;
- dbá, aby vlastníci kultúrnych pamiatok konali v súlade s pamiatkovým zákonom;
- koordinuje budovanie technickej infraštruktúry sídiel s pamiatkovým územím;
- spolupôsobí pri zabezpečovaní úprav uličného interiéru a uličného parteru, drobnej architektúry, historickej zelene, verejného osvetlenia a reklamných zariadení tak, aby boli v súlade so zámermi na zachovanie a uplatnenie hodnôt pamiatkového územia;
- podporuje iniciatívu občanov a občianskych združení pri ochrane pamiatkového fondu;
- na základe výpisov z ÚZPF vedie evidenciu pamiatkového fondu na území obce;
- obec môže rozhodnúť o vytvorení a odbornom vedení evidencie pamätihodností obce;
- zákon umožňuje okrem vyhláseného pamiatkového fondu chrániť aj ďalšie regionálne a miestne kultúrne hodnoty, ktoré rozhodnutím zaradí do evidencie pamätihodností obce;
- pamätihodnosť je hnutelná alebo nehnuteľná vec kultúrno-historickej hodnoty, kombinované diela prírody a človeka, historické udalosti, názvy ulíc, zemepisné a katastrálne názvy, ktoré sa viažu k histórii a osobnostiam obce.

H.3. Krajina, základné pojmy a legislatíva

Krajinný obraz (zákon č. 24/2006 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie) je vizuálny vzhľad krajiny. Krajinný obraz je prejavom hmotných, vizuálne identifikovateľných priestorových vlastností krajiny a súvisí s krajinnými typmi. Krajinný obraz je nositeľom rozhodujúcich, vizuálne prenosných informácií o charakteristických črtách krajiny. Javí sa ako kombinácia tvarov reliéfu (konfigurácie) a usporiadania zložiek štruktúry krajinej pokrývky (kompozície) so spolupôsobením geo-klimatických podmienok.

Charakteristický vzhľad krajiny (zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny) reprezentuje vybrané, charakteristické vlastnosti vzhľadu a charakteru krajiny. Upresňuje tie atribúty, ktoré majú v krajine zvýšený význam, respektíve sú účelovým predmetom záujmu ochrany či pretvárania krajiny. Charakteristický vzhľad krajiny sa prejavuje súborom charakteristických znakov (črt), ktoré danú krajinu odlišujú od akejkoľvek inej. Charakteristický vzhľad krajiny vytvára kontext a súvis termínov krajinný obraz a krajinný ráz.

Charakteristické črty krajiny (Európsky dohovor o krajine, r. 2000) sú jednotlivé znaky reprezentujúce krajinu a spoluvytvárajúce charakteristický vzhľad krajiny. Vo vzťahu k obyvateľom môžu byť súčasťou identity územia. Charakteristické črty vnímame ako to, čo krajinu prezentuje a špecifikuje.

Krajinný ráz je v medzinárodnom kontexte definovaný ako prírodná, kultúrna a historická hodnota krajiny. Predstavuje hodnotu toho, čo v krajinnom obraze vnímame ako významné zložky (prvky, črty) krajiny. Krajinný ráz je hodnotením vzácného a významného v obsahu krajiny. Predstavuje syntézu a synergický súbor vizuálnych, obsahových a významových atribútov reprezentatívnych znakov krajiny.

Kultúrna krajina – ucelená časť krajiny, ktorá predstavuje kombinované dielo prírody a človeka alebo rozmanitosť prejavov interakcie medzi ľudstvom a jeho prírodným prostredím. Má svoju špecifickú štruktúru, priestorové usporiadanie a pôsobenie na vnemy človeka a je výsledkom dlhodobého pôsobenia človeka na pôvodnú, prírodnú krajinu. V jej výslednom charaktere, štruktúre a obraze sa prejavuje pôvodná, prírodná krajina, ktorá tvorila prvotný životný priestor človeka, ale aj dôsledky dlhobohdej ľudskej činnosti. Kultúrna krajina je preto dvojzložkovým, hybridným systémom, ktorý obsahuje prírodné a humánne prvky. Ich pomer v systéme a intenzita vizuálneho prejavu závisí od koncentrovanosti a charakteru pôsobenia človeka.

Autenticitu kultúrnych krajín treba chrániť pred závažnými zmenami pri využívaní pôdy a pred výstavbou rozsiahlych verejných a súkromných projektov požiadavkou, aby sa vykonali enviromentálne štúdie, čo povedie k zmierneniu negatívneho dopadu na krajinu a jej tradičné hodnoty.

Ochrana krajiny (Európsky dohovor o krajine, r. 2000) znamená činnosti smerujúce k zachovaniu a udržaniu významných alebo charakteristických črt krajiny vyplývajúcich z jej historického dedičstva a prírodného usporiadania a/alebo ľudskej aktivity.

I. Záverečné ustanovenia

PRÍLOHY

Tabuľky objektov

GRAFICKÁ DOKUMENTÁCIA

Historické mapové podklady:

- A. Kolorovaná historická mapa – Banská Hodruša – 1. vojenské mapovanie 1782 – 1785 – *In: Archív pamiatkového úradu Slovenskej republiky.*
- B. Kolorovaná historická mapa – Banská Hodruša – 2. vojenské mapovanie 1806 – 1869 – *In: Archív pamiatkového úradu Slovenskej republiky.*
- C. Kolorovaný pôdorys činných stúp nachádzajúcich sa na hlavnom území Hodruše od Dolného tajchu po Kyslú; ďalej vodovodov, poľných ciest, mlynov, štôlní; mostov, ktoré sa majú zachovať; vedľajších údolí; stupy sú pre lepšiu zreteľnosť odlišené a vyznačené žltou farbou. Autor: neuvedené – výseč – východná časť mapy – cca z roku 1774 – *In: Slovenský banský archív v Banskej Štiavnici (predtým Štátny ústredný banský archív Banská Štiavnica), fond: HKG V. – inventárne č. 11675.*
- D. Kolorovaný pôdorys činných stúp nachádzajúcich sa na hlavnom území Hodruše od Dolného tajchu po Kyslú; ďalej vodovodov, poľných ciest, mlynov, štôlní; mostov, ktoré sa majú zachovať; vedľajších údolí; stupy sú pre lepšiu zreteľnosť odlišené a vyznačené žltou farbou. Autor: Benedikt Fail – výseč – stredná časť mapy – cca z roku 1774 – *In: Slovenský banský archív v Banskej Štiavnici (predtým Štátny ústredný banský archív Banská Štiavnica), fond: HKG V. – inventárne č. 11675.*
- E. Kolorovaná mapa banského závodu štôlne Finsterort so susednými banskými poľami, čiastočne odkreslenými a čiastočne novozameranými, zakreslil: hlavný hutman A. Hanken – výseč – z roku 1834 – *In: Slovenský banský archív v Banskej Štiavnici (predtým Štátny ústredný banský archív Banská Štiavnica), fond: HKG V. – inventárne č. 8007.*
- F. Kolorovaná banská mapa zobrazujúca pôdorysy a profily hodrušských šácht a štôlní. 18. – 19. stor.? *In: Slovenský banský archív v Banskej Štiavnici (predtým Štátny ústredný banský archív Banská Štiavnica).*
- G. Banská mapa – časť Banská Hodruša, maďarská, koniec 19. – začiatok 20. storočia – *In: Slovenský banský archív v Banskej Štiavnici (predtým Štátny ústredný banský archív Banská Štiavnica), fond: HKG V. – inventárne č. 12883.*
- H. Kolorovaný návrh oceľového mostu pri šachte Lill – 1911 – *In: Slovenský banský archív v Banskej Štiavnici (predtým Štátny ústredný banský archív Banská Štiavnica).*

Zoznam výkresov:

- Výkres č. 1: Širšie vzťahy
- Výkres č. 2: Rozbor pamiatkových hodnôt objektov a priestorov
- Výkres č. 3: Urbanistický vývoj
- Výkres č. 4: Rozbor objemovej skladby zástavby
- Výkres č. 5: Rozbor parcelácie
- Výkres č. 6: Technické pamiatky a lokalizácia banských prevádzok
- Výkres č. 7: Historická – pozemno-knižná mapa k. ú. Banská Hodruša – z roku 1858, reambulovaná v rokoch 1933 – 1934; M 1:2880 – *In: Archív Krajského pamiatkového úradu Banská Bystrica, pracovisko Banská Štiavnica.*
- Výkres č. 8: Zásady ochrany pamiatkovej zóny
- Výkres č. 9: Vymedzenie pamiatkového územia – právny stav